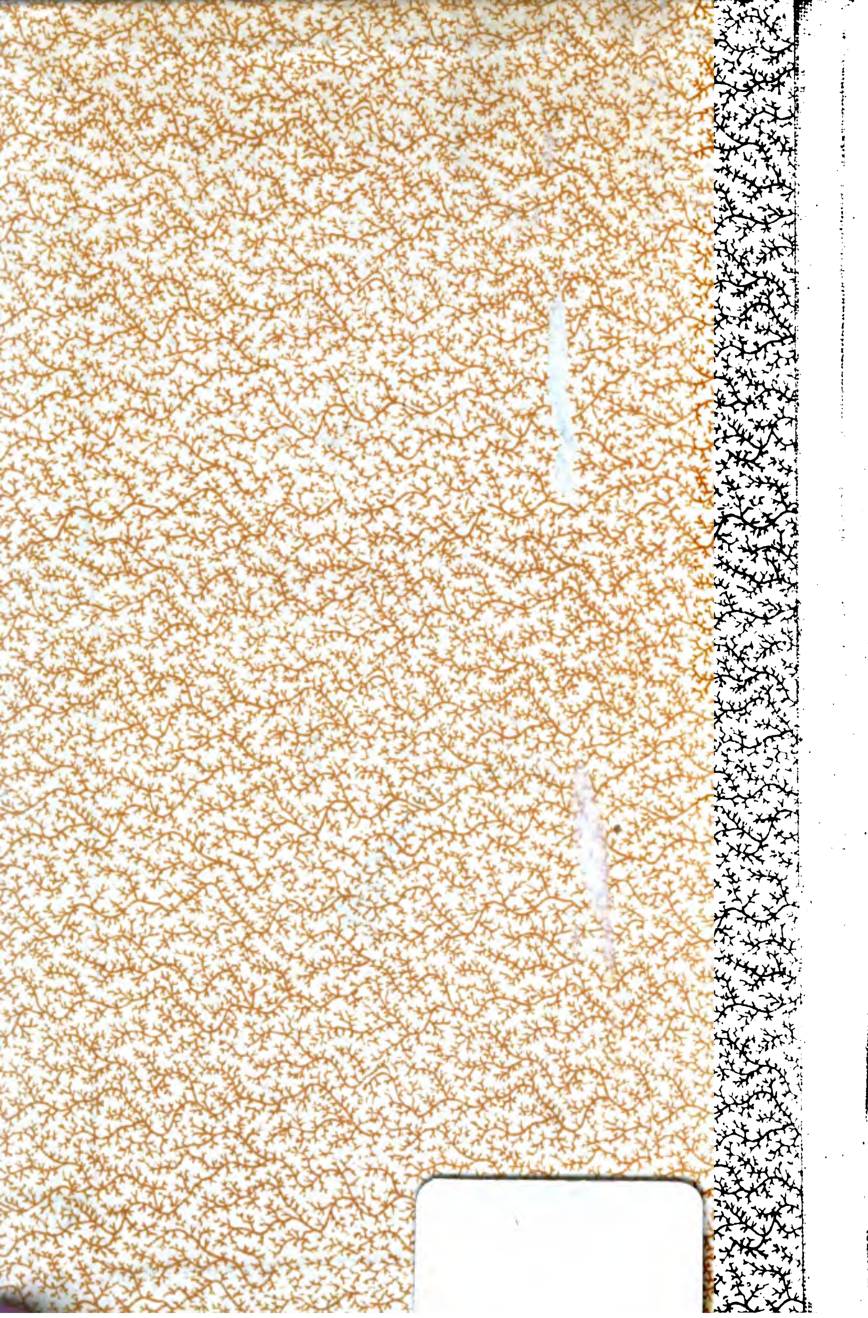

m

1. Ho subject

EVTROPII

BREVIARIVM

HISTORIAE ROMANAE

AD LIBROS SCRIPTOS EDITOSQVE ITERVM RECENSVIT ET NOTIS AD CONSTITVENDVM TEXTVM SENSVMQVE REGENDVM COMPARATIS, INSTRVXIT

CAROLVS HENRICVS TZSCHVCKE,

A. M. ELECTORALIS SCHOLAE MISNENSIS CONRECTOR ET SOCIET. LAT. JENENSIS SOCIVS.

LIPSIAE

APVD G. J. GÖSCHEN. CIↃIↃCCCIII.

C O R P V S

SCRIPTORVM LATINORVM

C V R A

EICHSTADII ET SOCIORVM

EVTROPII BREVIARIVM HISTORIAE ROMANAE.

secure opera et suis quasi laureis recubare confidenter possit.

Quae quidem cogitationes animum nuper vividius agitarunt, cum ad retractandum Eutropium accessissem, et quae largiori manu effuderam olim, cogere ad pauciora et potiora suscepissem. Etsi enim conscientia lubenter dictabat, me nec temere, nec arroganter egisse, fuerunt tamen nonnulla, quae nunc minus probarem, et melius explorata et constituta vellem. Quae maculae etsi in levioribus haerent, tamen vel sic eluere tentavi, ut, quantum per librorum subsidia aliasque opportunitates licebat, Eutropius suae integritati restitueretur et sine mora a curiosioribus etiam legi et percipi posset.

Quod ut successu certiori fieret, non solum congestas olim opes revocavi et exploravi, sed, quod singulari felicitate ob-

tigit, novi etiam et nondum antea consulti codicis testimonium adhibere et ad textum vel confirmandum vel instaurandum transferre potui. Codex is est Gothanus, quo nomine hinc in notis producitur, sane perantiquus, fetus nimirum, ut videtur, saeculi noni vel forte octavi. Characteres enim formaeque literarum satis luculentae, nec multis compendiis et notis implicitae, conterminum produnt illud tempus, quo nec maiuscularum s. uncialium usus plane desierat, nec minorum conformatio ubique invaluerat, sic ut inter utramque scripturam subsisterent et continerentur. In ipsis verbis consentit plerumque cum lectionibus codicis Lugdunensis I. quas proposuit Verheykius, neque tamen vitiis caret, quae solent omnino librariorum operas urgere, negligentiae culpa, vel etiam inscitiae adspersis. Ex quibus hic aliqua exempla delibasse sufficiat, cum plura in ipsis notis afferantur. Sic trium-

PRAEFATIO.

Cum evocatus nuper essem ab Eichstadio, viro doctissimo, cive carissimo, ut Eutropium ad descriptam formulam recensitum exactumque denuo ederem, ita demum me delatis his partibus fungi recte et decore posse intellexi, si, quae olim in editione 1796. locupletiori apparatu congesta apposueram, diligentius excussa explorarem, et, si qua melius et certius constitui possent, circumspicerem.

Facile enim crebro usu et experientia edocti novimus, dum fervet opus, multa illabi temere, vel aliunde obiici, alia per festinationis cursum effluere aut subtrahi, quae recte colligi et reponi possent. Accedit, quod ex operae acriori contentione ita subinde mentis acies obtusa languet, ut multa obscura lateant, multa minus recte et quasi per nebulam appareant. Tum, ut non omnibus horis sapimus, ita non semper idem est et constans corporis tenor, ut liberius nutuque suo agere animus valeat. Sed ut omittam alia, quae facile incidunt, moramque et haesitationem nectunt, non solum magis assidua lectione et exercitatione animus excolitur mentisque vis acuitur, sed et interpretationis criticae in primis subsidia afferuntur, luculentiora et uberiora. At facile illa, si vel singulatim spectes, impediunt, quo minus ita omnibus numeris et partibus suis absolutum opus exeat, ut acquiescere

morem, collati consultique codices XVII. si Ambrosianum addideris, cuius lectiones a Muratorio ad historiam miscellam in rerum Italicarum scriptoribus, Tom. I. excerptas in priori editione dederam, et, qui nunc primum suffragia sua fert, Gothanum. Nempe Gandensem adhibuit Schonhovius, Burdegalensem Vinetus, Fuldensem Sylburgius, Nansianum, post mutata sede eundem Leidensem I. cognominatum, Merula, septem Anglicanos Hearnius, Leidenses quatuor, in quibus et Nansianus ille, Havercampus, quos non solum diligentiori cura iterum excussit, sed et novi usu dato auxit, omnes in editione sub ipso contextu recensitos proposuit Verheykius, sic, ut a lectoribus, vel enarratoribus Eutropii opportuniori et expeditiori cura unoque quasi obtutu comprehendi, et in iudicium advocari possent; tum, superiorum editionum opibus praestantioribus congestis, suam ipse adiunxit supellectilem, itaque Eutropium

dotatum ornatumque excoluit, ut honeste atque ornate prodiret in publicum, et lubenter benevoleque exciperetur.

Praeter codices autem commemoratos ad contexendam alteram hanc operam adii etiam vel editiones superiores ipsas (prima aegre carui, etsi accessionibus interpolata) vel notas, a viris doctis propositas. Sed ut singulatim potiora et haec adminicula, quibus uti licuit vel aliorum opera submi-nistratis, vel mea ipsius cura paratis, declarentur, adhibui Egnatium, qui primus Eutropium interpolationibus a Paullo Warnefrido, Diacono Aquileiensi tempore Caroli Magni, obtrusis purgavit; Glareanum, cuius opera maxime in explicandis rebus versatur; Schonhovium, qui severiori manu relictas lacinias amputavit; Vinetum, tersi iudicii et elegantis ingenii interpretem; Sylburgium, qui, etsi historicis quaestio-

phus legitur et triumfus, Caesar, Caessar et Cesar, Moessia et Mesia, Odenatus et Odenathus, Alemanni et Alamanni, et alia eiusmodi plura, multa adeo deinceps posita. Alia sive oscitantiae, sive servilis manus documenta ferunt satis insignia, ut maiorem glo-ria, civilem bellum, pacem data, armentorum pro armatorum; in primis parum conscia et adiutrice mente actum esse declarant verba aut male contexta, aut misere divulsa, veluti: Armeniam ino-re; moranto vans i. e. morantem ovans; ex dictantis voce prave repetita vel confuso pronuntiationis sono turbata alia sunt: triumfus, Vestia (Bestia), sescentesimo, Danuvius, et similia. Attamen plurima sunt eius bona, quibus dotatus e librarii claustris prodiit, aliorumque exempla vel regit, vel comprobat; tum integrum exhibet purumque Eutropium, explosis interpolationibus, quibus

male eum multi auxerant, immo inquinaverant, certe paucioribus et levioribus tantum admissis. Neque tamen in singulis omnino desideratur industria et intentior cura, quia, quae festinatio transiluerat, aut oscitantia neglexerat, vel depravaverat, ad veriorem formam inductis aliis, aliis insertis revocat. Talem igitur habui codicem illum, quem beneficio b. Geisleri, bibliothecae Gothanae nuper praefecti doctissimi mihique amicissimi, annuente Serenissimi Ducis Gothani, Principis eximii et de promovendis literis meritissimi gratia, nunc primum ad Eutropii usus transvertere licuit; unde consecutum est, ut eius crebram mentionem facerem et testimonio repetito uterer, cum aliorum codicum lectiones satis ab aliis expositae prostent.

Sunt autem omnino, ut de singulis, quae adfuerunt, subsidiis aliqua comme-

DE

EUTROPIO EIUSQUE LIBRO.

Quae de Eutropii nostri natalibus et patria feruntur, adeo sunt dubia et incerta, ut, si diligentius exploraveris pressiusque tractaveris, in coniecturas et opinionum divortia diffluant. Etsi enim illud nomen, quod Graecam originem et sedem facile declarat, a saeculo inde quarto in Romana historia prodire non solum coepit, sed et consulari dignitate exsplendescere, nihil tamen inde emicat, quod certa fide ad Eutropii nostri parentes et patriam referri possit, nec librorum auctoritate adiuvantur, qui Flavii praenomen, quod consules duo in Fastis memorati gesserunt, adiungunt. Laetior lux affulget certiorque, cum ad virilis aetatis spatium progredimur, et, quibus muneribus ille functus fuerit, quibus rebus inclaruerit, inquirimus, etsi provida cautio adhibenda est, ne, cum plures illo fere tempore producantur Eu-

tropii, quod aliis tribui debet, et vere tribuitur, in unum hunc congeramus et facta farragine omnia temere misceamus. Quod ut firma lege certaque ratione constet, non solum, quid temporis indicia afferant, sed et cum ipsius historia et signis in ea appositis apte conciliari et constitui possit, considerandum est. Inde vero efficitur, fuisse eum Constantino M. ab epistolis, quod qui referunt, velut Codinus de origin. Constantin. p. 4. Ven. et Anonym. in antiquitt. Constantinopol. P. 1. lib. 1. p. 4. ed. Ven. simul eum sophistam, quae vox de historicis, ut similia, tunc dicebatur, et Iuliani in expeditione Persica comitem appellant, quod quidem ipsius libro confirmatur. Ex eiusdem initio et fine porro intelligitur, sub Imperatore Valente eum floruisse. Quod Ammianus 29, 1. sub Valente Eutropium proconsulatu functum commemorat, utrum ad nostrum pertineat, an alium spectet, in discrimine versatur et, si qui contendunt, alii impugnant. Neque hinc ulterius, nisi inter dubia fluctuari velis, progredi licet.

Ita incerto eventu in utramque partem agitata est quaestio, an religioni christianae addictus fuerit, cui opinioni fidem adstruere aliqui conati sunt ex iis, quae lib. 10. c. 16. de Iuliano monet, quippe quem religionis illius insectatorem vocat, ita tamen, ut cruore abstinuerit. At cum idem antea eos castiget, qui vulnera eius gloriae inferre tentassent,

nibus magis addictus, ad ipsum tamen contextum regendum aliqua ex codice Fuldensi admovit, et Merulam, qui maculas quasdam conspicuas abstergere tentavit; hos quidem maxime e vetustioribus interpretibus. In recentioribus profuerunt praeter alios Cellarius, frugifera brevitate memorabilis; Hearnius, Angliae subsidiis literariis graviter succinctus; Havercampus, nunc arbitrario, nunc negligenter versatus; Grunerus, doctiores illustrationes sectatus; denique Verheykius, qui recensu superiorum passim facto utrisque interpretis partibus bene functus est. Accessit historiae miscellae enarratio, qualem exhibuit Muratorius; cum quibus omnibus comparavi Metaphrastas Graecos, Paeanium unum, satis illum hinc notum, minus alterum, quem Capitonem Lycium putant, et ea, quae Suidas et Io. Antiochenus excerpta servarunt, vindicem sibi arrogare non temere videntur.

Qua vero constantia et fide in sustinendo hoc negotio versatus sim, quoque successu et fructu peregerim, id non meum est, sed lectorum iudicium, quos ut aequos habeam benevolosque, tam opto, quam quod maxime.

DOMINO VALENTI MAXIMO PERPETUO AUGUSTO.

Res Romanas ex voluntate mansuetudinis tuae, ab urbe condita ad nostram memoriam, quae in negotiis vel bellicis vel civilibus eminebant, per ordinem temporum brevi narratione collegi strictim, additis etiam his, quae in principum vita egregia exstiterunt; ut tranquillitatis tuae possit mens divina laetari, prius se illustrium virorum facta in administrando imperio secutam, quam cognosceret lectione.

EUTROPII
BREVIARIUM
HISTORIAE ROMANAE.
LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

1. Urbis Romae origo Romulo conditore. 2 - 8. Septem regum Romanorum mores, instituta et res gestae. 9. Mutata imperii forma exacto Tarquinio Superbo, rege ultimo, et substituta consulum dignitas. 10. Bellum a Tarquinio Superbo motum, 11. Porsena, Etruscorum rege, adiuvante. Bellum cum Sabinis. 12. Dictaturae origo. 13. Populi seditio et orta inde tribunicia potestas. 14. Victoria de Volscis, qui, ante a Tarquinio Superbo victi, bellum reparaverant. 15. Coriolanus urbi, unde expulsus erat, bellum infert, Volscorum opibus adiutus, sed matris uxorisque fletu et deprecatione superatus recedit. 16. Fabiorum pugna cum Veientibus et caedes. Census civium. 17. Quinctii Cincinnati dictatoris vitae ratio et res fortiter gestae. 18. Decemvirorum imperium. 19. Bellum cum Fidenatibus, Veientibus et Volscis. 20. Bellum Gallicum.

Cap. I.

Romanum imperium, quo neque ab exordio ullum fere minus, neque incrementis toto orbe amplius humana potest memoria recordari, a ROMULO exordium habet; qui Reae Silviae, Vestalis virginis, filius, et, quantum putatus est, Martis, cum REMO fratre uno partu editus est. Is cum inter pastores latrocinaretur, octodecim annos natus, urbem exiguam in Palatino monte constituit, XI. kal. Maii, Olympiadis sextae anno tertio, post Troiae excidium, ut, qui plurimum minimumque, tradunt, trecentesimo nonagesimo quarto.

Cap. II. (I.) Condita civitate, quam ex nomine suo ROMAM vocavit, haec fere egit. Multitudinem finitimorum in civitatem recepit; centum ex senioribus legit, quorum consilio omnia ageret, quos senatores nominavit propter senectutem. Tum, cum uxores ipse et populus suus non haberent, invitavit ad spectaculum ludorum vicinas urbis Romae nationes, atque earum virgines rapuit. Commotis bellis propter raptarum iniuriam, Caeninenses vicit, Antemnates, Crustuminos, Sabinos, Fidenates, Veientes; haec omnia oppida urbem cingunt. Et cum orta subito tempestate non compa-

ruisset, anno regni trigesimo septimo ad deos transisse creditus est et consecratus. Deinde Romae per quinos dies senatores imperaverunt; et his regnantibus annus unus completus est.

Cap. III. (II.) Postea NUMA POMPILIUS rex creatus est; qui bellum quidem nullum gessit, sed non minus civitati, quam Romulus, profuit. Nam et leges Romanis moresque constituit; qui consuetudine proeliorum iam latrones ac semibarbari putabantur; et annum descripsit in decem menses, prius sine aliqua computatione confusum; et infinita Romae sacra ac templa constituit. Morbo decessit, quadragesimo tertio imperii anno. A. U. 39.

Cap. IV. (III.) Huic successit TULLUS HOSTILIUS. Hic bella reparavit, Albanos vicit, qui ab urbe Roma XII. milliario sunt; Veientes et Fidenates, quorum alii sexto milliario absunt ab urbe Roma, alii octavo decimo, bello superavit, urbem ampliavit, adiecto Coelio monte. Cum triginta duobus annis regnasset, fulmine ictus, cum domo sua arsit. A. U. 82.

Cap. V. (IV.) Post hunc ANCUS MARCIUS, Numae ex filia nepos, suscepit imperium. Contra Latinos dimicavit; Aventinum montem civitati adiecit, et Ianiculum; apud ostium Tiberis civitatem supra mare sexto decimo milliario ab urbe Roma A. U. 114.

condidit. Vigesimo quarto anno imperii morbo periit.

A. U. 138. Cap. VI. (V.) Deinde regnum PRISCUS TARQUINIUS accepit. Hic numerum senatorum duplicavit; circum Romae aedificavit; ludos Romanos instituit, qui ad nostram memoriam permanent. Vicit idem etiam Sabinos, et non parum agrorum, sublatum iisdem, urbis Romae territorio adiunxit, primusque triumphans urbem intravit. Muros fecit et cloacas; Capitolium inchoavit. Trigesimo octavo imperii anno per Anci filios occisus est, regis eius, cui ipse successerat.

A. U. 176. Cap. VII. (VI.) Post hunc SERVIUS TULLIUS suscepit imperium, genitus ex nobili femina, captiva tamen et famula. Hic quoque Sabinos subegit; montes tres, Quirinalem, Viminalem, Esquilinum, urbi adiunxit; fossas circa murum duxit. Primus omnium censum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma, omnibus in censum delatis, habuit capitum LXXXIII millia civium Romanorum cum his, qui in agris erant. Occisus est XLV imperii anno scelere generi sui Tarquinii, filii eius regis, cui ipse successerat, et filiae, quam Tarquinius habebat uxorem.

A. U. 220. Cap. VIII. (VII.) LUCIUS TARQUINIUS SUPERBUS, septimus atque ultimus regum. Vol-

scos, quae gens ad Campaniam euntibus non longe ab urbe est, vicit; Gabios civitatem et Suessam Pometiam subegit; cum Tuscis pacem fecit, et templum Iovi in Capitolio aedificavit. Postea Ardeam oppugnans, in octavo decimo milliario ab urbe positam civitatem, imperium perdidit. Nam cum filius eius, et ipse Tarquinius iunior, nobilissimam feminam Lucretiam, eandemque pudicissimam, Collatini uxorem, stuprasset, eaque de iniuria marito, et patri, et amicis questa fuisset, in omnium conspectu se occidit. Propter quam causam Brutus, parens et ipse Tarquinii, populum concitavit, et Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus quoque eum, qui civitatem Ardeam cum ipso rege oppugnabat, reliquit, veniensque ad urbem rex, portis clausis, exclusus est. Cumque imperasset annos viginti quinque, cum uxore et liberis suis fugit. Ita Romae regnatum est per septem reges annis ducentis quadraginta tribus, cum adhuc Roma, ubi plurimum, vix usque ad quintum decimum milliarium possideret.

Cap. IX. (VIII.) Hinc CONSULES coepere pro uno rege duo hac causa creari, ut, si unus malus esse voluisset, alter eum, habens potestatem similem, coërceret. Et placuit, ne imperium longius, quam annuum haberent, ne per diuturnitatem potestatis insolentiores redderentur, sed civiles semper essent, qui se post annum scirent fu-

A. U. 245. turos esse privatos. Fuerunt igitur anno primo, expulsis regibus, coss. L. Iunius Brutus, qui maxime egerat, ut Tarquinius pelleretur, et Tarquinius Collatinus, maritus Lucretiae. Sed Tarquinio Collatino statim sublata dignitas est. Placuerat enim, ne quisquam in urbe maneret, qui Tarquinius vocaretur. Ergo accepto omni patrimonio suo, ex urbe migravit, et loco ipsius factus est Valerius Publicola consul. (IX.) Commovit tamen bellum urbi Romae rex Tarquinius, qui fuerat expulsus, et collectis multis gentibus, ut in regnum posset restitui, dimicavit.

Cap. X. In prima pugna Brutus consul, et Aruns, Tarquinii filius, in vicem se occiderunt. Romani tamen ex ea pugna victores recesserunt. Brutum Romanae matronae, defensorem pudicitiae suae, quasi communem patrem, per annum luxerunt. A. U. 246. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tricipitinum collegam sibi fecit, Lucretiae patrem; quo morbo mortuo, iterum Horatium Pulvillum collegam sibi sumsit. Ita primus annus quinque consules habuit, cum Tarquinius Collatinus urbe cessisset propter nomen, Brutus proelio perisset, Sp. Lucretius morbo mortuus esset.

Cap. XI. (X.) Secundo quoque anno iterum Tarquinius, ut reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxilium ei ferente Porsena, Tusciae

rege; et Romam paene cepit. Verum tunc quoque victus est. Tertio anno post reges exactos Tarquinius, cum suscipi non posset in regnum, neque ei Porsena, qui pacem cum Romanis fecerat, auxilium praestaret, Tusculum se contulit, quae civitas non longe ab urbe est, atque ibi per quatuordecim annos privatus cum uxore consenuit. Quarto anno post reges exactos, cum Sabini Romanis bellum intulissent, victi sunt, et de his est triumphatum. Quinto anno Valerius ille, Bruti collega, et quater COS. fataliter mortuus est; adeo pauper, ut, collatis a populo nummis, sumtum habuerit sepulturae; quem matronae, sicut Brutum, annum luxerunt.

A. U. 246.

A. U. 247.

A. U. 251.

Cap. XII. (XI.) Nono anno post reges exactos, cum gener Tarquinii, ad iniuriam soceri vindicandam, ingentem collegisset exercitum, nova Romae dignitas est creata, quae DICTATURA appellatur, maior quam consulatus. Eodem anno etiam MAGISTER EQUITUM factus est, qui dictatori obsequeretur. Neque quidquam similius potest dici, quam dictatura antiqua huic imperii potestati, quam nunc tranquillitas vestra habet; maxime cum Augustus quoque Octavianus, de quo postea dicemus, et ante eum Caius Caesar sub dictaturae nomine atque honore Lartius regnaverint. Dictator autem Romae primus fuit Lartius; magister equitum primus Sp. Cassius.

A. U. 253.

A. U. 260. Cap. XIII. (XII.) Sexto decimo anno post reges exactos seditionem populus Romae fecit, tanquam a senatu atque consulibus premeretur. Tum et ipse sibi TRIBUNOS PLEBIS, quasi proprios iudices et defensores, creavit, per quos contra senatum et consules tutus esse posset.

A. U. 261. Cap. XIV. Sequenti anno Volsci bellum reparaverunt, et, victi acie, etiam Coriolos civitatem, quam habebant optimam, perdiderunt.

A. U. 264. Cap. XV. (XIII.) Octavo decimo anno post eiectos reges expulsus ex urbe Q. Marcius, dux Romanorum, qui Coriolos ceperat, Volscorum civitatem, ad ipsos Volscos contendit iratus; et auxilia contra Romanos accepit, Romanosque saepe vicit. Usque ad quintum milliarium urbis accessit, oppugnaturus etiam patriam, legatis, qui pacem petebant, repudiatis; nisi ad eum mater Veturia et uxor Volumnia ex urbe venissent, quarum fletu et deprecatione superatus, removit exercitum. Atque hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset.

A. U. 275. Cap. XVI. (XIV.) Caesone Fabio et Tito Virginio coss. trecenti nobiles homines, qui ex Fabia familia erant, contra Veientes bellum soli susceperunt, promittentes senatui et populo, per se omne certamen implendum. Itaque profecti omnes nobiles, et qui singuli magnorum exercituum duces

esse deberent, in proelio conciderunt. Unus omnino superfuit ex tanta familia, qui propter aetatem puerilem duci non potuerat ad pugnam. Post haec census in urbe habitus est, et inventa sunt civium capita CXIX millia, CCCXIX.

Cap. XVII. (XV.) Sequenti anno, cum in Algido monte, ab urbe duodecimo ferme milliario, Romanus obsideretur exercitus, L. Quinctius Cincinnatus dictator est factus; qui agrum quatuor iugerum possidens, manibus suis colebat. Is cum in opere et arans esset inventus, sudore deterso, togam praetextam accepit, et caesis hostibus liberavit exercitum. A. U. 296.

Cap. XVIII. (XVI.) Anno CCC et altero ab urbe condita imperium consulare cessavit, et pro duobus coss. decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, DECEMVIRI nominati. Sed cum primo anno bene egissent, secundo unus ex iis, Appius Claudius, Virginii cuiusdam, qui honestis iam stipendiis contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem corrumpere voluit; quam pater occidit, ne stuprum a decemviro sustineret, et regressus ad milites, movit tumultum. Sublata est decemviris potestas, ipsique damnati sunt. A. U. 302.

Cap. XIX. (XVII.) Anno trecentesimo decimo quinto ab urbe condita, Fidenates contra Romanos rebellaverunt. Auxilium his praestabant Veientes, A. U. 317.

et rex Veientium Tolumnius. Quae ambae civitates tam vicinae urbi sunt, ut Fidenae sexto, Veientes XVIII milliario absint. Coniunxerunt se his et Volsci. Sed Mamerco Aemilio dictatore et L. Quinctio Cincinnato, magistro equitum, victi, etiam regem perdiderunt. Fidenae captae et excisae.

A. U. Cap. XX. (XVIII.) Post XX deinde annos
349. A. U. Veientani rebellaverunt. Dictator contra ipsos mis-
359. sus est Furius Camillus, qui primum eos vicit acie;
mox etiam civitatem diu obsidens cepit, antiquissi-
A. U. mam Italiae atque ditissimam. Post eam cepit et
361. Faliscos, non minus nobilem civitatem; sed com-
mota est ei invidia, quasi praedam male divisisset,
damnatusque ob eam causam, et expulsus civitate
A. U. est. Statim Galli Senones ad urbem venerunt, et
364. victos Romanos undecimo milliario a Roma apud
flumen Alliam secuti, etiam urbem occuparunt; neque defendi quidquam, nisi Capitolium, potuit.
Quod cum diu obsedissent, et iam Romani fame
laborarent, a Camillo, qui in vicina civitate exsu-
A. U. labat, Gallis superventum est, gravissimeque victi
365. sunt. Postea tamen, accepto etiam auro, ne Capitolium obsiderent, recesserunt; sed secutus eos Camillus ita cecidit, ut et aurum, quod his datum fuerat, et omnia, quae ceperant, militaria signa
A. U. revocaret. Ita tertio triumphans urbem ingressus
365. est, et appellatus secundus Romulus, quasi et ipse patriae conditor.

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

1. Tribuni militares consulari potestate pro duobus consulibus creantur. Camillus Volscos, Aequos et Sutrinos, 2. Quinctius Cincinnatus Praenestinos vincit. 3. In locum Tribunorum militarium consulari potestate succedunt consules instaurati. 4. Camilli mors et laus. 5. Gallorum in Italiam irruentium fuga. 6. Census iterum habetur. M. Valerius Corvus in duello Gallum vincit. 7. Bellum contra Latinos prospere gestum. 8. 9. Variae Samnitium clades, quibus diuturnum illud bellum sublatum est. 10. Victoria de Gallis illorumque sociis Tuscis et Samnitibus. 11 - 14. Bellum Tarentinum, et cum Pyrrho, Epiri rege, Italis multis sociis. 15. Ptolemaeus Aegypti rex legatos Romam mittit. 16. Picentes vincuntur 17. et Sallentini. 18 - 28. Census civium. Bellum Punicum primum eiusque diversae vices.

Cap. I.

Anno trecentesimo sexagesimo quinto ab urbe condita, post captam autem primo, dignitates mutatae

A. U. 311. sunt, et pro duobus COSS. facti TRIBUNI MILITARES consulari potestate. Hinc iam coepit Romana res crescere. Nam Camillus eo anno Volscorum civitatem, quae per septuaginta annos bellum gesserat, vicit, et Aequorum urbem, et Sutrinorum, atque omnes, deletis eorum exercitibus, occupavit, et tres simul triumphos egit.

A. U. 375. Cap. II. Titus etiam Quinctius Cincinnatus Praenestinos, qui usque ad urbis Romae portas cum bello venerant, persecutus, ad flumen Alliam vicit; octo civitates, quae sub ipsis agebant, Romanis adiunxit; ipsam Praenestem aggressus, in deditionem accepit; quae omnia ab eo gesta sunt viginti diebus, triumphusque ipsi decretus.

Cap. III. Verum dignitas Tribunorum militarium non diu perseveravit. (A. U. 379.) Nam post aliquantum nullos placuit fieri, et quadriennium ita in urbe fluxit, ut potestates ibi maiores non essent. (A. U. 385.) Resumserunt tamen Tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, et triennio perseveraverunt. (A. U. 389.) Rursus consules facti.

A. U. 390. Cap. IV. (II.) L. Genucio, et Q. Servilio COSS. mortuus est Camillus; honor ei secundus post Romulum delatus est.

A. U. 394. Cap. V. T. Quinctius dictator adversus Gallos, qui ad Italiam venerant, missus est. Hi ab urbe quarto milliario trans Anienem fluvium con-

sederant. Ibi nobilissimus de senatoribus iuvenis T. Manlius provocantem Gallum, ad singulare certamen progressus, occidit, et sublato torque aureo, colloque suo imposito, in perpetuum Torquati et sibi et posteris cognomen accepit. Galli fugati sunt; mox per C. Sulpitium dictatorem etiam victi. Non multo post a C. Marcio Tusci victi sunt; VIII millia captivorum ex his in triumphum ducti. A. U. 394.

Cap. VI. (III.) Census iterum habitus est. Et cum Latini, qui a Romanis subacti erant, milites praestare nollent, ex Romanis tantum tirones lecti sunt, factaeque legiones decem; qui modus sexaginta, vel amplius, armatorum millia efficiebat. Parvis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat. Quae cum profectae essent adversus Gallos, duce L. Furio, quidam ex Gallis unum ex Romanis, qui esset optimus, provocavit. Tum se M. Valerius tribunus militum obtulit, et cum processisset armatus, corvus ei supra dextrum brachium sedit. Mox commissa adversus Gallum pugna, idem corvus alis et unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset adspicere. Ita a tribuno Valerio interfectus, non solum victoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem Corvus est dictus. Ac propter hoc meritum annorum trium et viginti cos. est factus. A. U. 404. A. U. 406.

Cap. VII. Latini, qui noluerant milites dare, hoc quoque a Romanis exigere coeperunt, ut unus A. U. 415.

consul ex eorum, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est, et ingenti pugna superati sunt; ac
A. U. 417. de his perdomitis triumphatum est. Statuae consulibus ob meritum victoriae in Rostris positae sunt. Eo anno etiam Alexandria ab Alexandro Macedone condita est.

Cap. VIII. Iam Romani potentes esse coeperunt. Bellum enim in centesimo et tricesimo fere milliario apud Samnitas gerebatur, qui medii sunt
A. U. 430. inter Picenum, Campaniam et Apuliam. L. Papirius Cursor cum honore dictatoris ad id bellum profectus est. Qui cum Romam redisset, Q. Fabio Maximo, magistro equitum, quem apud exercitum reliquit, praecepit, ne se absente pugnaret. Ille, occasione reperta, felicissime dimicavit, et Samnitas delevit. Ob quam rem a dictatore capitis damnatus, quod se vetante pugnasset, ingenti favore militum et populi liberatus est; tanta Papirio seditione commota, ut paene ipse interficeretur.

A. U. 433. Cap. IX. Postea Samnites Romanos, T. Veturio et Sp. Postumio coss. apud Furculas Caudinas angustiis locorum conclusos, ingenti dedecore vicerunt, et sub iugum miserunt. Pax tamen a senatu et populo soluta est, quae cum ipsis propter
A. U. 434. necessitatem facta fuerat. Postea Samnites victi sunt a L. Papirio consule: septem millia eorum sub

iugum

iugum missa. Papirius de Samnitibus triumphavit. Eo tempore Appius Claudius censor Aquam Claudiam induxit, et viam Appiam stravit. Samnites, reparato bello, Q. Fabium Maximum vicerunt, tribus millibus hominum occisis. Postea, cum pater ei Fabius Maximus legatus datus fuisset, et Samnitas vicit, et plurima eorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus, Manius Curius Dentatus, ambo coss. contra Samnitas missi, ingentibus proeliis eos confecere. Tum bellum cum Samnitibus per annos novem et XL. actum sustulerunt; neque ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigaverit.

A. U. 442.

A. U. 462.

Cap. X. Interiectis aliquot annis, iterum se Gallorum copiae contra Romanos Tuscis Samnitibusque iunxerunt; sed cum Romam tenderent, a Cn. Cornelio Dolabella cos. deletae sunt.

A. U. 469.

Cap. XI. (VI.) Eodem tempore Tarentinis, qui iam in ultima Italia sunt, bellum indictum est, qui legatis Romanorum iniuriam fecissent. Hi Pyrrhum, Epiri regem, contra Romanos auxilium poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox ad Italiam venit, tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum consul P. Valerius Laevinus, qui, cum exploratores Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, ostendi omnem exercitum, tum-

A. U. 471.

que dimitti, ut renunciarent Pyrrho, quaecunque a Romanis agerentur. Commissa mox pugna, cum iam Pyrrhus fugeret, elephantorum auxilio vicit, quos incognitos Romani expaverunt; sed nox proelio finem dedit. Laevinus tamen per noctem fugit. Pyrrhus Romanos mille octingentos cepit, eosque summo honore tractavit; occisos sepelivit. Quos cum adverso vulnere et truci vultu etiam mortuos iacere vidisset, tulisse ad coelum manus dicitur, cum hac voce: *se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent.*

A. U. 472. Cap. XII. (VII.) Postea Pyrrhus, iunctis sibi Samnitibus, Lucanis, Bruttiisque, Romam perrexit, omnia ferro ignique vastavit, Campaniam depopulatus est, atque ad Praenestem venit milliario ab urbe octavo decimo. Mox terrore exercitus, qui cum consule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati ad Pyrrhum de redimendis captivis missi, ab eo honorifice suscepti sunt; captivos sine pretio Romam misit. Unum ex legatis Romanorum, Fabricium, sic admiratus est, ut, cum eum pauperem esse cognovisset, quarta parte regni promissa, sollicitare voluerit, ut ad se transiret; contemtusque a Fabricio est. Quare cum Pyrrhus ingenti Romanorum admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem aequis conditionibus peteret, praecipuum virum, Cineam nomine, ita ut Pyrrhus partem Italiae, quam iam armis occupaverat, obtineret.

Cap. XIII. Pax displicuit, remandatumque Pyrrho a senatu est, eum cum Romanis, nisi ex Italia recessisset, pacem habere non posse. Tum Romani iusserunt captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, quod armati capi potuissent, nec ante eos ad veterem statum reverti, quam si binorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reversus est. A quo cum quaereret Pyrrhus, *qualem Romam comperisset?* Cineas dixit: *regum se patriam vidisse; scilicet tales illic fere omnes, qualis unus Pyrrhus apud Epirum et reliquam Graeciam putaretur.* (VIII.) Missi sunt contra Pyrrhum duces P. Sulpicius et Decius Mus, consules. Certamine commisso Pyrrhus vulneratus est, elephanti interfecti, xx millia caesa hostium, et ex Romanis tantum quinque millia. Pyrrhus Tarentum fugatus.

A. U. 473.

Cap. XIV. Interiecto anno, contra Pyrrhum Fabricius est missus, qui prius inter legatos sollicitari non potuerat, quarta parte regni promissa. Tum, cum vicina castra ipse et rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte venit, promittens, se veneno Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur; quem Fabricius vinctum reduci iussit ad dominum, Pyrrhoque dici, quae contra caput eius medicus spopondisset. Tunc rex admiratus eum, dixisse fertur: *Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a cursu suo auerti potest.*

A. U. 474.

A. U. 475. Tum rex ad Siciliam profectus est; Fabricius, victis Samnitibus et Lucanis, triumphavit. A. U. 477. coss. deinde, Curius Dentatus et Cornelius Lentulus, adversus Pyrrhum missi sunt; Curius contra eum pugnavit, exercitum eius cecidit, ipsum Tarentum fugavit, castra cepit. Ea die caesa hostium XXIII A. U. 478. millia. Curius in consulatu triumphavit; primus Romam elephantos quatuor duxit. Pyrrhus etiam a Tarento mox recessit, et apud Argos, Graeciae civitatem, occisus est.

A. U. 479. Cap. XV. (IX.) C. Fabio Licino et C. Claudio Canina coss, anno urbis conditae CCCCLXI, legati Alexandrini, a Ptolemaeo missi, Romam venere, et a Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt.

A. U. 483. Cap. XVI. Quinto Ogulnio, C. Fabio Pictore coss. Picentes bellum commovere, et ab insequentibus A. U. 484. coss. P. Sempronio, Appio Claudio, victi sunt; et de his triumphatum est. Conditae a Romanis civitates, Ariminum in Gallia, et Beneventum in Samnio.

A. U. 485. Cap. XVII. M. Atilio Regulo, L. Iulio Libone coss. Sallentinis in Apulia bellum indictum est, A. U. 486. captique sunt cum civitate simul Brundisini, et de his triumphatum est.

A. U. 488. Cap. XVIII. (X.) Anno CCCCLXXVII, cum iam clarum urbis Romae nomen esset, arma tamen

extra Italiam mota non fuerant. Ut igitur cognosceretur, quae copiae Romanorum essent, census est habitus; inventa sunt civium capita CCXCII millia CCCXXXIV; quanquam a condita urbe nunquam bella cessassent. Et contra Afros bellum susceptum est primum, Appio Claudio, Q. Fulvio coss. In Sicilia contra eos pugnatum est, et Appius Claudius de Afris et rege Siciliae Hierone triumphavit.

Cap. XIX. Insequenti anno, Valerio Marco et Otacilio coss. in Sicilia a Romanis res magnae gestae sunt. Tauromenitani, Catinenses et praeterea quinquaginta civitates in fidem acceptae sunt. Tertio anno in Sicilia contra Hieronem bellum patratum est. Is cum omni nobilitate Syracusanorum pacem a Romanis impetravit, deditque argenti talenta ducenta. Afri in Sicilia victi sunt, et de his secundo Romae triumphatum est.

A. U. 489.

A. U. 490.

Cap. XX. Quinto anno belli Punici, quod contra Afros agebatur, primum Romani C. Duilio et Cn. Cornelio Asina coss. in mari dimicaverunt, paratis navibus rostratis, quas Liburnas vocant. Consul Cornelius fraude deceptus est. Duilius, commisso proelio, Carthaginiensium ducem vicit, XXXI naves cepit, XIV mersit, VII millia hostium cepit, III millia occidit. Neque ulla victoria Romanis gratior fuit, quod, invicti terra, iam etiam mari plurimum possent. C. Aquillio Floro, L. Sci-

A. U. 492.

A. U. 493.

pione coss. Scipio Corsicam et Sardiniam vastavit, multa millia inde captivorum abduxit, triumphum egit.

A. U. 496. Cap. XXI. (XI.) L. Manlio Vulsone, M. Atilio Regulo coss. bellum in Africam translatum est; contra Hamilcarem, Carthaginiensium ducem, in mari pugnatum, victusque est. Nam perditis LXIV navibus, retro se recepit. Romani XXII amiserunt. Sed cum in Africam transissent, primam Clypeam, Africae civitatem, in deditionem acceperunt. Consules usque ad Carthaginem processerunt, multisque vastatis, Manlius victor Romam rediit, et XXVII millia captivorum reduxit; Atilius Regulus in Africa remansit. Is contra Afros aciem instruxit; contra tres Carthaginiensium duces dimicans, victor fuit; XVIII millia hostium cecidit, quinque millia cum XVIII elephantis cepit; LXXIIII civitates in fidem accepit. Tum victi Carthaginienses pacem a Romanis petierunt; quam cum Regulus nollet, nisi durissimis conditionibus, dare, Afri auxilium a Lacedaemoniis petierunt; et duce Xanthippo, qui a Lacedaemoniis missus fuerat, Romanorum dux Regulus victus est ultima pernicie. Nam duo millia tantum ex omni Romano exercitu refugerunt; quingenti cum imperatore Regulo capti sunt; XXX millia occisa; Regulus ipse in catenas coniectus.

A. U. 497. Cap. XXII. (XII.) M. Aemilio Paullo, Servio Fulvio Nobiliore coss. ambo Romani consules ad

Africam profecti sunt cum trecentarum navium classe; primum Afros navali certamine superant. Aemilius consul centum et quatuor naves hostium demersit; triginta cum pugnatoribus cepit; xv millia hostium aut occidit, aut cepit; militem suum ingenti praeda ditavit. Et subacta Africa tum fuisset, nisi tanta fames fuisset, ut diutius exspectare exercitus non posset. Consules, cum victrici classe redeuntes, circa Siciliam naufragium passi sunt, et tanta tempestas fuit, ut ex quadringentis sexaginta quatuor navibus octoginta servari vix potuerint. Neque ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naves reparaverunt, neque in aliquo animus his infractus fuit.

Cap. XXIII. (XIII.) Cn. Servilius Caepio et C. Sempronius Blaesus coss. cum ducentis sexaginta navibus ad Africam profecti sunt; aliquot civitates ceperunt; praedam ingentem reducentes, naufragium passi sunt. Itaque cum continuae calamitates Romanis displicerent, decrevit Senatus, ut a maritimis proeliis recederetur, et tantum sexaginta naves ad praesidium Italiae salvae essent. A. U. 499.

Cap. XXIV. L. Caecilio Metello, C. Furio Pacilo coss. Metellus in Sicilia Afrorum ducem, cum cxxx elephantis et magnis copiis venientem, superavit, xx millia hostium cecidit, xxvi elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos A. U. 501.

in auxilium habebat, collegit et Romam deduxit ingenti pompa, cum cxxx elephantorum numerus omnia itinera compleret.

Cap. XXV. (XIV.) Post haec mala Carthagienses Regulum ducem, quem ceperant, petierunt, ut Romam proficisceretur, et pacem a Romanis obtineret, ac permutationem captivorum faceret. Ille Romam cum venisset, inductus in senatum, nihil quasi Romanus egit, dixitque, *se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse desiisse.* Itaque et uxorem a complexu removit, et senatui suasit, ne pax cum Poenis fieret; *illos enim, fractos tot casibus, spem nullam habere: se tanti non esse, ut tot millia captivorum propter unum se, et senem, et paucos, qui ex Romanis capti fuerant, redderentur.* Itaque obtinuit. Nam Afros, pacem petentes, nullus admisit; ipse Carthaginem rediit, offerentibusque Romanis, ut eum Romae tenerent, negavit, se in ea urbe mansurum, in qua, postquam Afris servierat, dignitatem honesti civis habere non posset. Regressus igitur ad Africam, omnibus suppliciis exstinctus est.

A. U. 503. Cap. XXVI. (XV.) P. Claudio Pulchro, L. Iunio coss. Claudius contra auspicia pugnavit, et a Carthaginiensibus victus est. Nam ex ccxx navibus cum xxx fugit, nonaginta cum pugnatoribus captae sunt, demersae ceterae. Alius quoque

consul classem naufragio amisit, exercitum tamen salvum habuit, quia vicina litora erant.

Cap. XXVII. (XVI.) C. Lutatio Catulo, A. Postumio Albino coss. anno belli Punici XXIII, Catulo bellum contra Afros commissum est. Profectus est cum CCC navibus in Siciliam. Afri contra ipsum CCCC paraverunt. Nunquam in mari tantis copiis pugnatum est. Lutatius Catulus navem aeger adscendit; vulneratus enim in pugna superiore fuerat. Contra Lilybaeum, civitatem Siciliae, pugnatum est ingenti virtute Romanorum. Nam LXXIII Carthaginiensium naves captae sunt, CXXV demersae, XXXII millia hostium capta, XIII occisa; infinitum auri argentique pondus in potestatem Romanorum redactum. Ex classe Romana XII naves demersae. Pugnatum est VI. Idus Martias. Statim Carthaginienses pacem petierunt, tributaque est eis pax; captivi Romanorum, qui tenebantur a Carthaginiensibus, redditi sunt. Etiam Carthaginienses petierunt, ut redimi eos captivos liceret, quos ex Afris Romani tenebant. Senatus iussit sine pretio dari eos, qui in publica custodia essent. Qui autem a privatis tenerentur, ut, pretio dominis reddito, Carthaginem redirent; atque id pretium ex fisco magis, quam a Carthaginiensibus solveretur.

A. U. 510.

A. U. 511. Cap. XXVIII. Q. Lutatius, A. Manlius coss. creati, bellum Faliscis intulerunt, quae civitas Italiae opulenta quondam fuit; quod ambo coss. intra sex dies, quam venerant, transegerunt, xv millibus hostium caesis; ceteris pace concessa, agro tamen ex medietate sublato.

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

1. Ptolemaeus Aegypti rex promissa a Romanis auxilia in bello contra Antiochum, Syriae regem, recusat. Hiero, Siciliae rex, ludos spectatum Romam venit. 2. Bellum Ligusticum feliciter gestum metusque Punici sublatus. 3. Otium per orbem Romanum. 4. Bellum Illyricum. 5. 6. Clades Gallorum in Italiam irrumpentium. 7 - 23. Bellum Istricum et Punicum secundum, variis regionibus et rerum vicissitudinibus gestum.

Cap. I.

Finito igitur Punico bello, quod per XXIII annos tractum est, Romani iam clarissima gloria noti, legatos ad Ptolemaeum, Aegypti regem, miserunt, auxilia promittentes, quia rex Syriae Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Romanis egit, auxilia non accepit; iam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliae Hiero Romam venit ad ludos spectandos, et ducenta millia modiorum tritici populo donum exhibuit.

A. U. Cap. II. L. Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco
515. coss. quibus Hiero Romam venerat, etiam contra Ligures intra Italiam bellum gestum est, et de his triumphatum. Carthaginienses tum bellum reparare tentabant, Sardinienses, qui ex conditione pacis Romanis parere debebant, ad rebellandum impellentes. Venit tamen legatio Carthaginiensium Romam, et pacem impetravit.

A. U. Cap. III. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bul-
517. bo coss. de Sardis triumphatum est, et, pace omnibus locis facta, Romani nullum bellum habuerunt; quod his post Romam conditam semel tantum, Numa Pompilio regnante, contigerat.

A. U. Cap. IV. L. Postumius Albinus, Cn. Fulvius
523. Centumalus coss. bellum contra Illyrios gesserunt, et multis civitatibus captis, etiam reges in dedi-
A. U. tionem acceperunt. Ac tum primum de Illyriis
524. triumphatum est.

A. U. Cap. V. (II.) L. Aemilio cos. ingentes Gal-
527. lorum copiae Alpes transierunt. Sed pro Romanis tota Italia consensit, traditumque est a Fabio historico, qui ei bello interfuit, DCCC millia hominum parata ad id bellum fuisse. Sed res per cos. tantum prospere gesta est; XL millia hostium interfecta sunt, et triumphus Aemilio decretus.

Cap. VI. Aliquot deinde annis post contra Gallos intra Italiam pugnatum est, finitumque est

bellum M. Claudio Marcello, Cn. Cornelio Scipione coss. Tunc Marcellus cum parva manu equitum dimicavit, et regem Gallorum, Virdomarum nomine, manu sua occidit. Postea cum collega ingentes copias Gallorum peremit; Mediolanum expugnavit, grandem praedam Romam pertulit; ac triumphans Marcellus spolia Galli, stipiti imposita, humeris suis vexit. A. U. 530.

Cap. VII. M. Minucio Rufo, P. Cornelio coss. Istris bellum illatum est, quia latrocinati navibus Romanorum fuerant, quae frumenta exhibebant, perdomitique sunt omnes. (III.) Eodem anno bellum Punicum secundum Romanis illatum est per Hannibalem, Carthaginiensium ducem, qui Saguntum Hispaniae civitatem, Romanis amicam, oppugnare aggressus est, annum agens vicesimum aetatis, copiis congregatis CL millium. Huic Romani per legatos denunciaverunt, ut bello abstineret. Is legatos admittere noluit. Romani etiam Carthaginem miserunt, ut mandaretur Hannibali, ne bellum contra socios populi Romani gereret. Dura responsa a Carthaginiensibus reddita. Saguntini interea fame victi sunt; captique ab Hannibale ultimis poenis afficiuntur. A. U. 531. A. U. 534.

Cap. VIII. Tum P. Cornelius Scipio cum exercitu in Hispaniam profectus est, Tiberius Sempronius in Siciliam; bellum Carthaginiensibus indictum est. (IV.) Hannibal, relicto in Hispania fratre

Hasdrubale, Pyrenaeum transiit; Alpes, adhuc ea parte invias, sibi patefecit. Traditur ad Italiam LXXX millia peditum, et XX millia equitum, septem et XXX elephantos adduxisse. Interea multi Ligures et Galli Hannibali se coniunxerunt. Sempronius Gracchus, cognito ad Italiam Hannibalis adventu, ex Sicilia exercitum Ariminum traiecit.

Cap. IX. P. Cornelius Scipio Hannibali primus occurrit; commisso proelio, fugatis suis, ipse vulneratus in castra rediit. Sempronius Gracchus et ipse confligit apud Trebiam amnem. Is quoque vincitur. Hannibali multi se in Italia dediderunt.
A. U. 535. Inde ad Tusciam veniens Hannibal Flaminio consuli occurrit; ipsum Flaminium interemit. Romanorum XXV millia caesa sunt, ceteri diffugerunt. Missus adversus Hannibalem postea a Romanis Q. Fabius Maximus. Is eum, differendo pugnam, ab impetu fregit; mox inventa occasione vicit.

A. U. 536. Cap. X. (V.) Quingentesimo et quadragesimo anno a condita urbe L. Aemilius Paullus, P. Terentius Varro, contra Hannibalem mittuntur, Fabioque succedunt; qui Fabius ambos coss. monuit, ut Hannibalem, calidum et impatientem ducem, non aliter vincerent, quam proelium differendo. Verum cum impatientia Varronis consulis, contradicente consule altero, apud vicum, qui Cannae appellatur, in Apulia pugnatum esset, ambo coss. ab

Hannibale vincuntur. In ea pugna III millia Afrorum pereunt, magna pars de exercitu Hannibalis sauciatur; nullo tamen Punico bello Romani gravius accepti sunt. Periit enim in eo Aemilius Paullus consul, consulares aut praetorii xx, senatores capti aut occisi xxx, nobiles viri ccc, militum xl millia, equitum III millia et quingenti. In quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentionem habere dignatus est. Servi, quod nunquam ante, manumissi et milites facti sunt.

Cap. XI. (VI.) Post eam pugnam multae Italiae civitates, quae Romanis paruerant, se ad Hannibalem transtulerunt. Hannibal Romanis obtulit, ut captivos redimerent; responsumque est a senatu, eos cives non esse necessarios, qui, cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea variis suppliciis interfecit, et tres modios aureorum annulorum Carthaginem misit, quos e manibus equitum Romanorum, senatorum et militum detraxerat. Interea in Hispania, ubi frater Hannibalis Hasdrubal remanserat cum magno exercitu, ut eam totam Afris subigeret, a duobus Scipionibus, Romanis ducibus, vincitur, perditque in pugna xxxv millia hominum. Ex his capiuntur x millia; occiduntur xxv. Mittuntur ei a Carthaginiensibus ad reparandas vires xii millia peditum, iv millia equitum, xx elephanti.

Cap. XII. (VII.) Anno quarto post, quam in Italiam Hannibal venit, M. Claudius Marcellus cos. A. U. 537.

apud Nolam, civitatem Campaniae, contra Hannibalem bene pugnavit. Hannibal multas civitates Romanorum per Apuliam, Calabriam et Bruttios occupavit; quo tempore etiam rex Macedoniae Philippus ad eum legatos misit, promittens auxilia contra Romanos sub hac conditione, ut, deletis Romanis, ipse quoque contra Graecos ab Hannibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi et re cognita, Romani in Macedoniam M. Valerium Laevinum ire iusserunt; in Sardiniam T. Manlium Torquatum proconsulem. Nam etiam ea sollicitata ab Hannibale Romanos deseruerat.

Cap. XIII. Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur: in Italia contra Hannibalem; in Hispaniis contra fratrem eius Hasdrubalem; in Macedonia contra Philippum; in Sardinia contra Sardos et alterum Hasdrubalem Carthaginiensem. Is a T. Manlio proconsule, qui ad Sardiniam missus fuerat, vivus est captus, occisa cum eo XII millia, capti mille quingenti, et a Romanis Sardinia subacta. Manlius victor captivos et Hasdrubalem Romam reportavit. Interea etiam Philippus a Laevino in Macedonia vincitur, et in Hispania a Scipionibus Hasdrubal et Mago, tertius frater Hannibalis.

A. U. 541. Cap. XIV. (VIII.) Decimo anno post, quam Hannibal in Italiam venerat, P. Sulpicio, Cn. Fulvio coss. Hannibal usque ad quartum milliarium urbis

urbis accessit; equites eius usque ad portam. Mox consulum metu, cum exercitu venientum, Hannibal ad Campaniam se recepit. In Hispania a fratre eius Hasdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur; exercitus tamen integer mansit; casu enim magis erant, quam virtute, decepti. Quo tempore etiam a consule Marcello Siciliae magna pars capta est, quam A. U. 540.
tenere Afri coeperant, et nobilissimae urbis Syracusanae praeda ingens Romam perlata est. Laevinus in Macedonia cum Philippo, et multis Graeciae populis, et rege Asiae Attalo amicitiam fecit, et ad Siciliam profectus, Hannonem quendam, Afrorum ducem, apud Agrigentum civitatem cum ipso oppido cepit; eumque Romam cum captivis nobilibus misit; XL civitates in deditionem accepit, XXVI expugnavit. Ita, omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, cum ingenti gloria Romam regressus est. Hannibal in Italia Cn. Fulvium consulem subito aggressus, cum octo millibus hominum interfecit. A. U. 542.

Cap. XV. (IX.) Interea ad Hispanias, ubi, occisis duobus Scipionibus, nullus Romanus dux erat, P. Cornelius Scipio mittitur, filius P. Scipionis, qui ibidem bellum gesserat, annos natus quatuor et viginti; vir Romanorum omnium et sua aetate, et posteriori tempore fere primus. Is Carthaginem Hispaniae capit; in qua omne aurum, et argentum, et belli apparatum Afri habebant; nobi- A. U. 541. A. U. 542.

lissimos quoque obsides, quos ab Hispanis acceperant; Magonem etiam, fratrem Hannibalis, ibidem capit, quem Romam cum aliis mittit. Romae ingens laetitia post hunc nuntium fuit. Scipio Hispanorum obsides parentibus reddidit. Quare omnes fere Hispaniae ad eum uno animo transierunt. Post, quae Hasdrubalem, Hannibalis fratrem, victum fugat, et praedam maximam capit.

A. U. 543. Cap. XVI. Interea in Italia cos. Q. Fabius Maximus Tarentum cepit, in qua ingentes copiae Hannibalis erant. Ibi etiam ducem Hannibalis Carthalonem occidit, xxv millia captivorum vendidit, praedam militibus dispertivit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multae civitates Romanorum, quae ad Hannibalem transierant, rursus se Fabio Maximo dediderunt. (X.) Insequenti anno Scipio in Hispania egregias res egit, et per se, et per fratrem suum L. Scipionem, LXX civitates recepit. In Italia tamen male pugnatum est. Nam Claudius Marcellus cos. ab Hannibale occisus est.

Cap. XVII. Tertio anno post, quam Scipio ad Hispaniam profectus est, rursus res inclutas gerit, regem Hispaniarum, magno proelio victum, in amicitiam accepit, et primus omnium a victo obsides non poposcit.

Cap. XVIII. Desperans Hannibal, Hispanias contra Scipionem ducem diutius posse retineri, fra-

trem suum Hasdrubalem in Italiam cum omnibus copiis evocavit. Is veniens eodem itinere, quo etiam Hannibal venerat, a consulibus Appio Claudio Nerone et M. Livio Salinatore apud Metaurum fluvium et Senam, Piceni civitatem, in insidias compositas incidit; strenue tamen pugnans, occisus est; ingentes eius copiae captae, aut interfectae sunt; magnum pondus auri atque argenti Romam relatum. Posthaec Hannibal diffidere de belli coepit eventu. Romanis ingens animus accessit. Itaque et ipsi evocaverunt ex Hispania P. Cornelium Scipionem. Is Romam cum ingenti gloria venit. A. U. 545. A. U. 546.

Cap. XIX. Q. Caecilio, L. Valerio, coss. omnes civitates, quae in Bruttiis ab Hannibale tenebantur, Romanis se tradiderunt. A. U. 546.

Cap. XX. (XI.) Anno XIV post, quam in Italiam Hannibal venerat, Scipio, qui multa in Hispania bene egerat, consul est factus, et in Africam missus; cui viro divinum quiddam inesse existimabatur, adeo ut putaretur etiam cum numinibus habere sermonem. Is in Africa contra Hannonem, ducem Afrorum, pugnat, exercitum eius interficit. Secundo proelio castra capit cum quatuor millibus et quingentis militibus, XI millibus occisis. Syphacem, Numidiae regem, qui se Afris coniunxerat, capit, et castra eius invadit. Syphax, cum nobilissimis Numidis et infinitis spoliis, Romam ab Scipione mittitur. Qua re audita, omnis A. U. 547. A. U. 548. A. U. 549.

fere Italia Hannibalem deserit. Ipse a Carthaginiensibus redire in Africam iubetur, quam Scipio vastabat.

A. U. 550. Cap. XXI. Ita anno XVII ab Hannibale Italia liberata est. (XII.) Legati Carthaginiensium pacem a Scipione petiverunt; ab eo ad senatum Romam missi sunt; quadraginta et quinque diebus induciae datae sunt, quousque Romam ire et regredi possent; et XXX millia pondo argenti ab his accepta sunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem iussit cum Carthaginiensibus fieri. Scipio his conditionibus dedit, *ne amplius, quam XXX naves, haberent, ut D millia pondo argenti darent; captivos et perfugas redderent.*

Cap. XXII. Interim, Hannibale veniente ad Africam, pax turbata est, multa hostilia ab Afris facta sunt; legati tamen eorum ex urbe venientes, a Romanis capti sunt, et iubente Scipione dimissi. Hannibal quoque frequentibus proeliis victus a Scipione, petit etiam ipse pacem. Cum ventum esset ad colloquium, iisdem conditionibus data est, quibus prius; addita quingentis millibus pondo argenti C millia librarum, propter novam perfidiam. Carthaginiensibus conditiones displicuerunt, iusseruntque Hannibalem pugnare. Infertur a Scipione et Masinissa, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum. (XIII.) Hannibal tres exploratores ad Scipionis castra misit,

quos captos Scipio circumduci per castra iussit, ostendique eis totum exercitum; mox etiam prandium dari dimittique, ut renunciarent Hannibali, quae apud Romanos vidissent.

Cap. XXIII. Interea proelium ab utroque duce instructum est, quale vix ulla memoria fuit, cum peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio victor recedit, paene ipso Hannibale capto, qui primum cum multis equitibus, deinde cum xx, postremo cum quatuor evasit. Inventa in castris Hannibalis argenti pondo xx millia, auri LXXX, cetera supellectilis copiosa. Post id certamen pax cum Carthaginiensibus facta est. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphavit, atque Africanus ex eo appellari coeptus est. Finem accepit secundum Punicum bellum, post annum nonum decimum, quam coeperat. A. U. 551.

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

1. 2. Bellum Macedonicum contra Philippum regem. 3. 4. Syriacum contra Antiochum regem. 5. Fulvii triumphus de Aetolis et mors Hannibalis. 6 - 8. Bellum Macedonicum secundum contra Perseum et Illyricum contra Gentium, triumphique de iis acti. 9. Res a Mummio in Hispania prospere gestae. 10 - 12. Bellum Punicum tertium et Carthaginis excidium. 13. Bellum Macedonicum tertium contra Pseudophilippum. 14. Bellum Achaicum s. Corinthium a Mummio gestum Corinthique excidium. 15. Bellum Macedonicum quartum contra Pseudoperseum. 16. Res in Hispania contra Viriathum feliciter gestae. 17. Bellum Numantinum a Scipione profligatum. 18. Attalus per testamentum populum Romanum regni heredem constituit. 19. Triumphi Iunii Bruti de Callaecis et Lusitanis, et Scipionis Africani de Numantinis. 20. Bellum contra Aristonicum in Asia infeliciter a Crasso gestum, a Perperna profligatum. 21. Carthago reparata et Romana colonia facta. 22. Bellum cum Gallis Transalpinis et Bituito, Arvernorum duce, illoque devicto triumphus. 23. Colonia Narbonem deducitur. 24. Ignominiosum

contra Scordiscos in Thracia bellum, Catone duce. 25. Triumphi de Sardinia et Thracia acti. 26. 27. Bellum Iugurthinum.

Cap. I.

Transacto Punico bello, secutum est MACEDONICUM contra Philippum regem. A. U. 552.

Cap. II. Quingentesimo et quinquagesimo primo anno ab urbe condita T. Quinctius Flamininus adversus Philippum rem prospere gessit; pax ei data est his legibus, *ne Graeciae civitatibus, quas Romani contra eum defenderant, bellum inferret: ut captivos et transfugas redderet: quinquaginta solum naves haberet, reliquas Romanis daret: per annos decem quaterna millia pondo argenti praestaret, et obsidem daret filium suum Demetrium.* T. Quinctius etiam Lacedaemoniis intulit bellum; ducem eorum Nabidem vicit, et, quibus voluit conditionibus, in fidem accepit. Ingenti gloria duxit ante currum nobilissimos obsides, Demetrium, Philippi filium, et Armenem Nabidis. A. U. 554.

Cap. III. (II.) Transacto bello Macedonico secutum est SYRIACUM contra Antiochum regem, P. Cornelio Scipione, M'. Acilio Glabrione COSS. Huic Antiocho Hannibal se iunxerat; Carthaginem, patriam suam, metu, ne Romanis traderetur, relinquens. M'. Acilius Glabrio in Achaia bene pugna- A. U. 561.

vit; castra regis Antiochi nocturna pugna capta sunt, ipse fugatus. Philippo, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuisset, filius Demetrius redditus est.

A. U. 562. Cap. IV. L. Cornelio Scipione, C. Laelio coss. Scipio Africanus fratri suo L. Cornelio Scipioni consuli legatus contra Antiochum profectus est. Hannibal, qui cum Antiocho erat, navali proelio victus est. Ipse postea Antiochus circa Sipylum ad Magnesiam, Asiae civitatem, a cos. Cornelio Scipione ingenti proelio fusus est. Auxilio fuit Romanis in ea pugna Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia condidit. L millia peditum, III equitum eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex Antiochus pacem petiit; iisdem conditionibus data est a senatu, quamquam victo, quibus ante offerebatur: ut ex Europa et Asia recederet, atque intra Taurum se contineret: X millia talentorum et XX obsides praeberet: Hannibalem, concitorem belli, dederet. Eumeni regi donatae sunt omnes Asiae civitates, quas Antiochus bello perdiderat; et Rhodiis, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multae urbes concessae sunt. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphavit; nomen et ipse, ad imitationem fratris Asiagenis (Asiatici) accepit, quia Asiam vicerat; sicut frater ipsius propter Africam domitam Africanus appellabatur.

Cap. V. Spurio Postumio Albino, Q. Marcio Philippo coss. M. Fulvius de AETOLIS triumphavit. Hannibal, qui victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Prusiam, Bithyniae regem, fugerat, repetitus etiam ab eo est per T. Quinctium Flamininum; et cum tradendus Romanis esset, venenum bibit, et apud Libyssam, in finibus Nicomediensium, sepultus est. A. u. 566.

Cap. VI. (III.) Philippo rege Macedoniae mortuo, qui et adversum Romanos bellum gesserat, et postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius eius PERSEUS in Macedonia rebellavit, in gentibus copiis ad bellum paratis. Nam adiutores habebat Cotyn, Thraciae regem, et Illyrici, Gentium nomine. Romanis autem in auxilium erant Eumenes, Asiae rex, Ariarathes Cappadociae, Antiochus Syriae, Ptolemaeus Aegypti, Masinissa Numidiae. Prusias autem Bithyniae, quamquam sororem Persei uxorem haberet, utrisque se aequum praebuit. Dux Romanorum P. Licinius cos. contra eum missus est, et a rege gravi proelio victus. A. u. 581. Neque tamen Romani, quamquam superati, regi petenti pacem praestare voluerunt, nisi his conditionibus: *ut se et suos senatui et populo Rom. dederet.* Mox missus contra eum L. Aemilius Paullus cos. et in Illyricum C. Anicius praetor contra Gentium. A. u. 584. Sed Gentius facile uno proelio victus, mox se dedidit. Mater eius, et uxor, et duo filii,

frater quoque simul in potestatem Romanorum venerunt. Ita bello intra xxx dies perfecto, ante cognitum est Gentium victum, quam coeptum bellum nuntiaretur.

Cap. VII. (IV.) Cum Perseo autem Aemilius Paullus cos. III Non. Septembris dimicavit, vicitque eum, xx millibus peditum eius occisis. Equitatus cum rege fugit integer; Romanorum c milites amissi sunt; urbes Macedoniae omnes, quas rex tenuerat, Romanis se dediderunt. Ipse rex, cum desereretur ab amicis, venit in Paulli potestatem. Sed honorem ei Aemilius, non quasi victo, habuit. Nam et volentem ad pedes sibi cadere, non permisit, et iuxta se in sella collocavit. Macedonibus et Illyriis hae leges a Romanis datae: *ut liberi essent, et dimidium eorum tributorum praestarent, quae regibus praestitissent;* ut appareret, populum Rom. pro aequitate magis, quam avaritia dimicare. Atque in conventu infinitorum populorum Paullus haec pronuntiavit; et legationes multarum gentium, quae ad eum venerant, magnificentissime convivio pavit, dicens: *eiusdem hominis esse debere, et bello vincere, et convivii apparatu elegantem esse.*

Cap. VIII. Mox LXX civitates Epiri, quae rebellarant, cepit; praedam militibus distribuit; Romam cum ingenti pompa rediit in nave Persei, quae inusitatae magnitudinis fuisse traditur, adeo

ut XVI ordines dicatur habuisse remorum. Triumphavit autem magnificentissime in curru aureo, cum duobus filiis, utroque latere adstantibus. Ducti sunt ante currum duo regis filii, et ipse Perseus, XLV annos natus. Post eum etiam C. Anicius de Illyriis triumphavit. Gentius cum fratre et filiis ante currum ductus est. Ad hoc spectaculum multarum gentium reges Romam venerunt; inter alios etiam venit Attalus atque Eumenes, Asiae reges; atque Prusias Bithyniae. Magno honore accepti sunt, et, permittente senatu, dona, quae attulerant, in Capitolio posuerunt. Prusias etiam filium suum Nicomedem senatui commendavit.

A. U. 585.

A. U. 586.

Cap. IX. Insequenti anno L. Mummius in Hispania bene pugnavit. Marcellus postea consul res ibidem prospere gessit.

Cap. X. (V.) TERTIUM deinde BELLUM CONTRA CARTHAGINEM suscipitur, sexcentesimo et altero anno ab urbe condita; L. Manlio Censorino, et M'. Manlio COSS. anno LI post, quam secundum Punicum bellum transactum erat. Hi profecti Carthaginem oppugnaverunt. Contra eos Hasdrubal, dux Carthaginiensium, dimicabat. Phamea, dux alius, equitatui praeerat Carthaginiensium. Scipio tunc, Scipionis Africani nepos, tribunus ibi militabat. Huius apud omnes ingens metus et reverentia erat. Nam et paratissimus ad dimicandum et consultissimus habebatur. Itaque per eum multa

A. U. 603.

prospere a coss. gesta sunt. Nec quidquam magis vel Hasdrubal, vel Phamea vitabant, quam contra eam Romanorum partem committere, ubi Scipio dimicabat.

A. U. 604. Cap. XI. Per idem tempus Masinissa, rex Numidarum, per annos sexaginta fere amicus populi Romani, anno vitae XCVII mortuus, XLIV filiis relictis, Scipionem divisorem regni inter filios esse iussit.

Cap. XII. Cum igitur clarum Scipionis nomen esset, iuvenis adhuc cos. est factus, et contra Carthaginem missus. Is eam cepit ac diruit. Spolia ibi inventa, quae variarum civitatum excidiis Carthago collegerat; et ornamenta urbium civitatibus Siciliae, Italiae, Africae reddidit, quae sua recognoscebant. Ita Carthago septingentesimo anno, quam condita erat, deleta est. Scipio nomen, quod avus eius acceperat, meruit; scilicet, ut propter virtutem etiam ipse Africanus iunior vocaretur.

A. U. 605. A. U. 606.

Cap. XIII. (VI.) Interim in Macedonia quidam PSEUDOPHILIPPUS arma movit, et Romanum praetorem, P. Iuventium, contra se missum, ad internecionem vicit. Post eum Q. Caecilius Metellus dux a Romanis contra Pseudophilippum missus est, et XXV millibus ex militibus eius occisis, Macedoniam recepit; ipsum etiam Pseudophilippum in potestatem suam redegit.

Cap. XIV. CORINTHIIS quoque bellum indictum est, nobilissimae Graeciae civitati, propter iniuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius consul cepit ac diruit. Tres igitur Romae simul celeberrimi triumphi fuerunt: Africani, ex Africa; ante cuius currum ductus est Hasdrubal: Metelli, ex Macedonia; cuius currum praecessit Andriscus, qui et Pseudophilippus: Mummii, ex Corintho; ante quem signa aenea, et pictae tabulae, et alia urbis clarissimae ornamenta praelata sunt. A. U. 606.

Cap. XV. (VII.) Iterum in Macedonia PSEUDOPERSEUS, qui se Persei filium esse dicebat, collectis servitiis, rebellavit; et, cum sexdecim armatorum millia haberet, a Tremellio quaestore superatus est. A. U. 610.

Cap. XVI. Eodem tempore Metellus in Celtiberia apud Hispanos res egregias gessit. Successit ei Q. Pompeius. Nec multo post Q. quoque Caepio ad idem bellum missus est; quod quidam VIRIATHUS contra Romanos in Lusitania gerebat. Quo metu Viriathus a suis interfectus est, cum quatuordecim annis Hispanias adversum Romanos movisset. Pastor primo fuit; mox latronum dux; postremo tantos ad bellum populos concitavit, ut assertor contra Romanos Hispaniae putaretur. Et cum interfectores eius praemium a Caepione consule peterent, responsum est, *nunquam Romanis placuisse, imperatorem a suis militibus interfici.* A. U. 610. A. U. 611.

A. U. 611. Cap. XVII. (VIII.) Q. Pompeius deinde consul a NUMANTINIS, quae Hispaniae civitas fuit opulentissima, superatus, pacem ignobilem fecit. A. U. 615. Post eum C. Hostilius Mancinus cos. iterum cum Numantinis pacem fecit infamem; quam populus et senatus iussit infringi, atque ipsum Mancinum hostibus tradi, ut in illo, quem auctorem foederis habebant, iniuriam soluti foederis vindicarent. Post tantam igitur ignominiam, qua a Numantinis bis Romani exercitus fuerant subiugati, P. Scipio Africanus, A. U. 618. secundo consul factus, ad Numantiam missus est. Is primum militem vitiosum et ignavum, exercendo magis, quam puniendo, sine aliqua acerbitate correxit. Tum multas Hispaniae civitates partim bello cepit, partim in deditionem accepit. Postremo ipsam Numantiam, diu obsessam, fame confecit, et a solo evertit; reliquam provinciam in fidem accepit.

Cap. XVIII. Eo tempore Attalus rex Asiae, frater Eumenis, mortuus est, heredemque populum Romanum reliquit. Ita imperio Romano per testamentum Asia accessit.

A. U. 620. Cap. XIX. Mox etiam Decimus Iunius Brutus de Callaecis et Lusitanis triumphavit magna gloria: et P. Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit XIV anno post, quam priorem de Africa egerat.

Cap. XX. Motum interim in Asia bellum est ab ARISTONICO, Eumenis filio, qui ex concubina susceptus fuerat. Is Eumenes frater Attali fuerat. Adversus eum missus Pont. P. Licinius Crassus, infinita regum habuit auxilia. Nam et Bithyniae rex Nicomedes Romanos iuvit, et Mithridates Ponticus, cum quo bellum postea gravissimum fuit, et Ariarathes Cappadox, et Pylaemenes Paphlagon. Victus est tamen Crassus in proelio et interfectus; caput eius Aristonico oblatum est, corpus Smyrnae sepultum. Postea Perperna, consul Romanus, qui successor Crasso veniebat, audita belli fortuna, ad Asiam celeravit, et acie victum Aristonicum apud Stratonicen civitatem, quo fugerat, fame ad deditionem compulit. Aristonicus iussu senatus Romae in carcere strangulatus est; triumphari enim de eo non poterat, quia Perperna apud Pergamum, Romam rediens, diem obierat.

A. U. 621.

A. U. 622.

Cap. XXI. L. Caecilio Metello et T. Quinctio Flaminino coss. Carthago in Africa iussu senatus reparata est, quae nunc manet; annis duobus et viginti post, quam a Scipione fuerat eversa. Deducti eo sunt cives Romani.

A. U. 629.

Cap. XXII. (X.) Anno DCXXVII ab urbe condita, C. Cassius Longinus et Sex. Domitius Calvinus, consules, GALLIS TRANSALPINIS bellum intulerunt, et Arvernorum tunc nobilissimae civitati, atque eorum duci Bituito, infinitamque

A. U. 628.

multitudinem iuxta Rhodanum fluvium interfecerunt. Praeda ex torquibus Gallorum ingens Romam perlata est. Bituitus se Domitio dedidit, at-
A. U. que ab eo Romam deductus est, magnaque gloria
633. consules ambo triumphaverunt.

A. U. Cap. XXIII. M. Porcio Catone et Q. Marcio
634. Rege coss. DCXXXIII anno ab urbe condita, Narbona in Gallia colonia deducta est. Postea
A. U. L. Metello et Q. Mucio Scaevola coss. de Dal-
635. matia triumphatum est.

A. U. Cap. XXIV. Ab urbe condita anno DCXXXV
638. C. Cato consul Scordiscis intulit bellum, ignominioseque pugnavit.

A. U. Cap. XXV. C. Caecilio Metello et Cn. Carbone
639. coss. duo Metelli fratres eodem die, alterum ex Sardinia, alterum ex Thracia triumphum egerunt; nuntiatumque Romae est, Cimbros e Gallia in Italiam transisse.

A. U. Cap. XXVI. (XI.) P. Scipione Nasica et L.
641. Calpurnio Bestia coss. IUGURTHAE, Numidarum regi, bellum illatum est, quod Adherbalem et Hiempsalem, Micipsae filios, fratres suos, reges, et P. R. amicos interemisset. Missus adversus eum cos. Calpurnius Bestia, corruptus regis pecunia, pacem cum eo flagitiosissimam fecit, quae a se-
A. U. natu improbata est. Postea contra eundem, in-
642. sequenti anno, Spurius Postumius Albinus profectus

ctus est. Is quoque per fratrem ignominiose contra Numidas pugnavit.

Cap. XXVII. Tertio missus Q. Caecilius Metellus consul, exercitum ingenti severitate et moderatione correctum, cum nihil in quenquam cruentum faceret, ad disciplinam Romanam reduxit. Iugurtham variis proeliis vicit, elephantos eius occidit, vel cepit, multas civitates ipsius in deditionem accepit. Et cum iam bello finem positurus esset, successum est ei a C. Mario. Is Iugurtham et Bocchum, Mauritaniae regem, qui auxilium Iugurthae ferre coeperat, pariter superavit. Aliquanta et ipse oppida Numidiae cepit, belloque terminum posuit, capto Iugurtha per quaestorem suum Cornelium Sullam, ingentem virum, tradente Boccho Iugurtham, qui pro eo ante pugnaverat. A M. Iunio Silano, collega Q. Metelli, Cimbri in Gallia; et a Minucio Rufo in Macedonia Scordisci et Triballi; et a Servilio Caepione in Hispania Lusitani victi sunt; et duo triumphi de Iugurtha, primus per Metellum, secundus per Marium acti sunt. Ante currum tamen Marii Iugurtha cum duobus filiis ductus est catenatus, et mox iussu consulis in carcere strangulatus.

A. U. 643. A. U. 643. A. U. 644. A. U. 645.

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

1. 2. Bellum Cimbricum sociis Germanorum et Gallorum gentibus post magnam cladem compressum. 3. Bellum sociale in Italia summo rerum discrimine gestum. 4. Bellum civile primum, seu Marianum. 5 - 9. Bellum Mithridaticum, cui interponitur Thracium et Mariani continuatio et finis.

Cap. I.

Dum bellum in Numidia contra Iugurtham geritur, Romani consules M. Manlius et Q. Caepio a Cimbris et Teutonibus, et Tigurinis, et Ambronibus, quae erant Germanorum et Gallorum gentes, victi sunt iuxta flumen Rhodanum; et ingenti internecione attriti, etiam castra sua et magnam partem exercitus perdiderunt. Timor Romae grandis fuit, quantus vix Hannibalis, tempore Punici belli, ne iterum Galli Romam venirent. Ergo Marius post victoriam Iugurthinam secundo cos. est factus, bellumque ei contra Cimbros et Teutonas decretum est. Tertio quoque ei et quarto delatus est con-

sulatus: quia bellum Cimbricum protrahebatur. Sed in quarto consulatu collegam habuit Q. Lutatium Catulum. Cum Cimbris itaque conflixit, et duobus proeliis CC millia hostium cecidit. LXXX millia cepit, et ducem eorum Teutobodum, propter quod meritum absens quinto COS. est factus.

Cap. II. Interea Cimbri et Teutones, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum a C. Mario et Q. Catulo contra eos dimicatum est; sed a Catuli parte felicius. Nam proelio, quod simul ambo gesserunt, CXL millia, aut in pugna, aut in fuga, caesa sunt; LX millia capta. Romani milites ex utroque exercitu trecenti perierunt. Tria et triginta Cimbris signa sublata sunt. Ex his exercitus Marii duo reportavit, Catuli exercitus XXX et unum. Is belli finis fuit; triumphus utrique decretus est.

Cap. III. (II.) Sex. Iulio Caesare et L. Marcio Philippo COSS. sexcentesimo quinquagesimo nono anno ab urbe condita, cum prope alia omnia bella cessarent, in Italia gravissimum bellum Picentes, Marsi, Pelignique moverunt; qui, cum annis numerosis iam populo Romano obedirent, tum libertatem sibi aequam asserere coeperunt. Perniciosum admodum hoc bellum fuit. P. Rutilius consul in eo occisus est, Caepio, nobilis iuvenis, et Porcius Cato, alius COS. Duces autem adversus Romanos Picentibus et Marsis fuerunt T. Vettius,

A. U. 661.

A. U. 662.

A. U. 663.

Hierius Asinius, T. Herennius, A. Cluentius. A Romanis bene contra eos pugnatum est a C. Mario, qui sexies consul fuerat, et a Cn. Pompeio, maxime tamen a L. Cornelio Sulla, qui inter alia egregia ita Cluentium, hostium ducem, cum magnis copiis fudit, ut ex suis unum amitteret. Quadriennio, cum gravi tamen calamitate, hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per L. Cornelium Sullam consulem, cum antea in eodem bello ipse multa strenue, sed praetor, egisset.

A. U. 664. Cap. IV. (III.) Anno urbis conditae DCLXII primum Romae bellum CIVILE commotum est: eodem anno etiam Mithridaticum. Causam bello civili C. Marius sexies COS. dedit. Nam cum Sulla consul contra Mithridatem gesturus bellum, qui Asiam et Achaiam occupaverat, mitteretur, isque exercitum in Campania paullisper teneret, ut belli Socialis, (de quo diximus) quod intra Italiam gestum fuerat, reliquiae tollerentur; Marius affectavit, ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Qua re Sulla commotus, cum exercitu ad urbem venit. Illic contra Marium et Sulpicium dimicavit. Primus urbem Romam armatus ingressus est, Sulpicium interfecit, Marium fugavit, atque ita COSS. A. U. 665. ordinatis in futurum annum, Cn. Octavio et L. Cornelio Cinna, ad Asiam profectus est.

Cap. V. Mithridates enim, qui Ponti rex erat, atque Armeniam minorem et totum Ponticum mare

in circuitu cum Bosporo tenebat, primo Nicomedem, amicum populi Romani, Bithynia voluit expellere, senatuique mandavit, bellum se ei propter iniurias, quas passus fuerat, illaturum. A senatu responsum est Mithridati, si id faceret, quod bellum a Romanis et ipse pateretur. Quare iratus Cappadociam statim occupavit, et ex ea Ariobarzanem, regem et amicum populi Romani, fugavit. Mox etiam Bithyniam invasit et Paphlagoniam, pulsis ex ea regibus, amicis populi Romani, Pylaemene et Nicomede. Inde Ephesum contendit, et per omnem Asiam literas misit, ut, ubicunque inventi essent cives Romani, uno die occiderentur.

Cap. VI. Interea etiam Athenae, civitas Achaiae, ab Aristione Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim iam ad Achaiam Mithridates Archelaum, ducem suum, cum centum et viginti millibus equitum ac peditum, per quem etiam reliqua Graecia occupata est. (IV.) Sulla Archelaum apud Piraeeum, non longe ab Athenis, obsedit, ipsamque urbem cepit; postea commisso proelio contra Archelaum, ita eum vicit, ut ex cxx millibus vix decem Archelao superessent, ex Sullae exercitu xiv tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita, lxx millia lectissima ex Asia Archelao misit, contra quem Sulla iterum commisit. Primo proelio xv millia hostium interfecta sunt, filiusque Archelai Diogenes; se-

cundo omnes Mithridatis copiae exstinctae sunt. Archelaus ipse triduo nudus in paludibus latuit. Hac re audita, Mithridates cum Sulla de pace agi iussit.

Cap. VII. Interim eo tempore Sulla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas, et Maedos partim vicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati a rege Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non aliter se daturum Sulla esse respondit, nisi rex, relictis his, quae occupaverat, ad regnum suum rediisset. Postea tamen ad colloquium am-
A. U. 668. bo venerunt; pax inter eos ordinata est, ut Sulla, ad bellum civile festinans, a tergo periculum non haberet. (V.) Nam dum Sulla in Achaia atque
A. U. 665. Asia Mithridatem vincit, Marius, qui fugatus erat, et Cornelius Cinna, unus ex consulibus, bellum in Italia repararunt, et ingressi urbem Romam, nobilissimos ex senatu et consulares viros interfecerunt; multos proscripserunt; ipsius Sullae domo eversa, filios et uxorem ad fugam compulerunt. Universus reliquus senatus ex urbe fugiens, ad Sullam in Graeciam venit, orans, ut patriae subveniret. Ille in Italiam traiecit, bellum civile gesturus adversus Norbanum et Scipionem coss.
A. U. 669. Et primo proelio contra Norbanum dimicavit non longe a Capua. Tum VII millia eius cecidit, VI millia cepit, CXXIV suorum amisit. Inde etiam ad Scipionem se convertit, et ante proelium to-

tum eius exercitum sine sanguine in deditionem accepit.

Cap. VIII. Sed cum Romae mutati consules essent, Marius, Marii filius, ac Papirius Carbo consulatum accepissent, Sulla contra Marium iuniorem dimicavit, et, xx millibus eius occisis, cccc de suis perdidit. Mox etiam urbem ingressus est. Marium, Marii filium, Praenestem persecutus, obsedit, et ad mortem compulit. Rursus pugnam gravissimam habuit contra Lamponium et Carinatem, duces partis Marianae, ad portam Collinam. LXX millia hostium in proelio contra Sullam fuisse dicuntur; XII millia se Sullae dediderunt, ceteri in acie, in castris, in fuga, insatiabili ira victoris consumti sunt. (VI.) Cn. quoque Carbo, cos. alter, ab Arimino ad Siciliam fugit, et ibi per Cn. Pompeium interfectus est; quem adolescentem Sulla atque annos unum et viginti natum, cognita eius industria, traditis exercitibus praefecerat, ut secundus a Sulla haberetur.

A. U. 670.

Cap. IX. Occiso ergo Carbone Siciliam Pompeius recepit. Transgressus inde ad Africam, Domitium, Marianae partis ducem, et Hiarbam, regem Mauritaniae, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Post haec Sulla de Mithridate ingenti gloria triumphavit. Cn. etiam Pompeius, quod nulli Romanorum tributum erat, quartum et xx

A. U. 672.

A. U. 673. annum agens, de Africa triumphavit. Hunc finem habuerunt duo bella funestissima; Italicum, quod et Sociale dictum est, et civile, quae ambo tracta sunt per annos decem. Consumserunt ultra CL millia hominum; viros consulares XXIV, praetorios VII, aedilitios LX, senatores fere CC.

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

1. Bellum Sertorianum in Hispania eius auctore a suis occiso finitum. 2. Bellum in Macedonia et conterminis regionibus et triumphus Scribonii Curionis inde actus. 3. Servilii Isaurici, qui et primus Taurum penetravit, de Cilicia, Lycia et Isauris victoriae et triumphus. 4. Bellum in Illyrico et Dalmatia a Cosconio prospere gestum. 5. Lepidi, consulis, motus civiles oppressi, et triumphi aliquorum ducum. 6. Nicomedes, Bithyniae rex, moriens Romanos facit heredes. Sequuntur varia bella, veluti Mithridaticum tertium; 7. servile, a Spartaco concitatum et post multas calamitates a Licinio Crasso tertio anno compositum; 8. Mithridatici, Tigranis, Armeniae regis, auxilio confirmati continuatio et 9. fortuna secunda, 10. contra Thracas et Danubii accolas; Luculli utriusque, qui duces fuerant, triumphi; 11. Creticum, subacta insula, a Metello confectum. Apion populum Romanum heredem constituit; 12. piraticum Pompeio, Mithridaticum eodem duce profligatum. 13. 14. Res a Pompeio contra Tigranem aliosque Asiae reges et populos gestae, et regnorum consecuta inde conversio. 15. Bellum Catilinarium. 16. Metelli et

Pompeii triumphi. 17. Iulii Caesaris bellum Gallicum. 18. Crassi Parthicum cum eius nece et exercitus clade gestum. 19. Bellum civile inter Caesarem et Pompeium, eius variae vices, Pompeioque victo et occiso aucta Caesaris potentia et occisio.

Cap. I.

A. U. 674. Marco Aemilio Lepido, Q. Catulo consulibus, cum Sulla rempublicam composuisset, bella nova exarserunt: unum in Hispania; aliud in Pamphylia et Cilicia; tertium in Macedonia; quartum in Dalmatia. Nam SERTORIUS, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam ceterorum, qui interemti erant, ad bellum commovit Hispanias. Missi sunt contra eum duces Q. Caecilius Metellus, filius eius, qui Iugurtham regem vicit, et L. Domitius, praetor. A Sertorii duce Hirtuleio Domitius occisus: Metellus vario successu contra Sertorium dimicavit. Postea cum impar pugnae solus Metellus putaretur, Cn. Pompeius ad Hispanias missus est. Ita duobus ducibus adversis Sertorius fortuna varia

A. U. 680. saepe pugnavit. Octavo demum anno a suis occisus est, et finis ei bello datus per Cn. Pompeium adolescentem et Q. Metellum Pium: atque omnes prope Hispaniae in ditionem populi Romani redactae sunt.

A. U. 674. Cap. II. Ad Macedoniam missus est Appius Claudius. Post consulatum levia proelia habuit

contra varias gentes, quae Rhodopam provinciam
incolebant, atque ibi morbo mortuus est. Missus A. U.
ei successor C. Scribonius Curio post consulatum. 677.
Is Dardanos vicit, et usque ad Danubium penetra-
vit; triumphumque meruit, et intra triennium finem A. U.
bello dedit. 681.

Cap. III. Ad Ciliciam et Pamphyliam missus
est P. Servilius ex consule, vir strenuus. Is Cili- A. U.
ciam subegit, Lyciae urbes clarissimas oppugnavit 674.
et cepit, in his Phaselidem, Olympum, Corycum
Ciliciae. Isauros quoque aggressus ad deditionem
redegit, atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit. Revertens triumphum accepit, et nomen *Isaurici* meruit.

Cap. IV. Ad Illyricum missus est C. Cosconius pro consule: multam partem Dalmatiae subegit, Salonas cepit, et composito bello Romam post biennium rediit.

Cap. V. (IV.) Iisdem temporibus consul M. A. U.
Aemilius Lepidus, Catuli collega, bellum civile vo- 674.
luit commovere; intra tamen unam aestatem motus
eius oppressus est. Ita uno tempore multi simul triumphi fuerunt: Metelli ex Hispania, Pompeii secundus ex Hispania, Curionis ex Macedonia, Servilii ex Isauria.

Cap. VI. (V.) Anno urbis conditae DCLXXVI. A. U.
L. Licinio Lucullo, et M. Aurelio Cotta COSS. 678.

mortuus est Nicomedes, rex Bithyniae, et testamento populum Romanum fecit heredem. Mithridates, pace rupta, Bithyniam et Asiam rursus voluit invadere. Adversus eum ambo consules missi, variam habuere fortunam. Cotta apud Chalcedonem victus ab eo acie, etiam intra oppidum coactus est et obsessus. Sed cum se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, ut Cyzico capta totam Asiam invaderet, Lucullus ei alter consul occurrit; ac dum Mithridates in obsidione Cyzici commoratur, ipse eum a tergo obsedit, fameque consumsit, et multis proeliis vicit; postremo Byzantium (quae nunc Constantinopolis est) fugavit, navali quoque proelio duces eius Lucullus oppressit. Ita una hieme et aestate a Lucullo centum fere millia regis extincta sunt.

A. U. 680. Cap. VII. (VI.) Anno urbis Romae DCLXXVIII Macedoniam provinciam M. Licinius Lucullus accepit, consobrinus Luculli, qui contra Mithridaten
A. U. 679. bellum gerebat. Et in Italia novum bellum subito commotum est. Septuaginta enim quatuor gladiatores, ducibus Spartaco, Crixo et Oenomao, effracto Capuae ludo, effugerunt, et per Italiam vagantes, paene non levius bellum in ea, quam Hannibal moverat, paraverunt. Nam multis ducibus, et
A. U. 680. duobus simul Romanorum consulibus victis, sexaginta fere millium armatorum exercitum congregaverunt; victique sunt in Apulia a M. Licinio Crasso

proconsule, et post multas calamitates Italiae, tertio anno, bello huic finis impositus. A. U. 681.

Cap. VIII. (VII.) Sexcentesimo octogesimo primo urbis conditae anno, P. Cornelio Lentulo, et Cn. Aufidio Oreste coss. duo tantum gravia bella in imperio Romano erant, Mithridaticum et Macedonicum. Haec duo Luculli agebant, L. Lucullus et M. Lucullus. L. ergo Lucullus post pugnam Cyzicenam, qua vicerat Mithridaten, et navalem, qua duces eius oppresserat, persecutus est eum, et, recepta Paphlagonia atque Bithynia, etiam regnum eius invasit: Sinopen et Amison, civitates Ponti nobilissimas, cepit. Secundo proelio apud Cabira civitatem, quo ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum xxx millia lectissima regis a quinque millibus Romanorum vastata essent, Mithridates fugatus est, et castra eius direpta. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eidem sublata est. Susceptus tamen est Mithridates post fugam a Tigrane, Armeniae rege, qui tunc ingenti gloria imperabat, Persas saepe vicerat, Mesopotamiam occupaverat, et Syriam, et Phoenices partem. A. U. 681.

Cap. IX. Ergo Lucullus, repetens hostem fugatum, etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est: Tigranocerta, civitatem Arzanenae nobilissimam regni Armeniaci, cepit: ipsum regem cum sexcentis millibus clibanariorum, et centum millibus sagittariorum et armatorum venien- A. U. 683.

tem, XVII millia militum habens ita vicit, ut
A. U. magnam partem Armeniorum deleverit. Inde Nisi-
684. bin profectus, eam quoque civitatem cum regis fratre cepit. Sed hi, quos in Ponto Lucullus reliquerat, cum exercitus parte, ut regiones victas etiam Romanorum tuerentur, negligenter se et avare agentes, occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt, atque ita bellum renovatum
A. U. est. Lucullo paranti, capta Nisibi, contra Persas
685. expeditionem, successor est missus.

Cap. X. (VIII.) Alter autem Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis primus Romanorum intulit bellum, atque eos ingenti proelio in Haemo monte superavit: oppidum Uscudamam, quod Bessi habitabant, eodem die, quo aggressus est, vicit; Cabylen cepit; usque Danubium penetravit. Inde multas supra Pontum positas civitates aggressus est. Illic Apolloniam evertit; Calatin, Parthenopolin, Tomos, Histrum, Burziaonem cepit, belloque confecto, Romam rediit. Ambo tamen triumphaverunt: Lucullus, qui contra Mithridaten pugnaverat, maiori gloria, cum tantorum regnorum victor redisset.

Cap. XI. (IX.) Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod, recedente Lucullo, rex collectis auxiliis reparaverat, bellum CRETI-
A. U. CUM ortum est. Ad id missus Caecilius Metellus,
683. ingentibus proeliis intra triennium omnem provin-

ciam cepit, appellatusque est *Creticus*, atque ex insula triumphavit. Quo tempore Libya quoque Romano imperio per testamentum Apionis, qui rex eius fuerat, accessit; in qua inclutae civitates erant, Berenice, Ptolemais et Cyrene. A. U. 656.

Cap. XII. (X.) Dum haec geruntur, PIRATAE omnia maria infestabant ita, ut Romanis, toto orbe victoribus, sola navigatio tuta non esset. Quare id bellum Cn. Pompeio decretum est; quod A. U. 685. intra paucos menses, ingenti et felicitate et celeritate confecit. Mox ei delatum bellum etiam contra regem Mithridaten et Tigranen: A. U. 686. quo suscepto, Mithridaten in Armenia minore nocturno proelio vicit, castra diripuit: quadraginta millibus eius occisis, viginti tantum de exercitu suo perdidit, et duos centuriones. Mithridates cum uxore fugit, et duobus comitibus. Neque multo post, cum in suos saeviret, Pharnacis, filii sui, apud milites seditione, ad mortem coactus, venenum hausit. Hunc A. U. 688. finem habuit Mithridates. Periit autem apud Bosporum, vir ingentis industriae consiliique. Regnavit annis sexaginta, vixit septuaginta duobus; contra Romanos bellum habuit annis quadraginta.

Cap. XIII. (XI.) Tigrani deinde Pompeius A. U. 686. bellum intulit. Ille se ei dedit, et in castra Pompeii sexto decimo milliario ab Artaxata venit, ac diadema suum, cum procubuisset ad genua Pompeii, in manibus ipsi collocavit; quod ei Pompeius

reposuit, honorificeque eum habitum, regni tamen parte multavit, et grandi pecunia. Ademta est ei Syria, Phoenice, Sophene: sex millia praeterea talentorum argenti, quae populo Romano daret, quia bellum sina causa Romanis commovisset.

Cap. XIV. Pompeius mox etiam Albanis bellum intulit, et eorum regem Oroden ter vicit; postremo per epistolas et munera rogatus, veniam ei ac pacem dedit. Iberiae quoque regem Artocen vicit acie, et in deditionem accepit. Armeniam minorem Deiotaro, Galatiae regi, donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat. Attalo et Pylaemeni Paphlagoniam reddidit; Aristarchum Colchis regem imposuit. Mox Ituraeos et Arabas vicit; et cum venisset in Syriam, Seleuciam, vicinam Antiochiae civitatem, libertate donavit, quod regem Tigranen non recepisset. Antiochensibus obsides reddidit: aliquantum agrorum Daphnensibus dedit, quo lucus ibi spatiosior fieret, delectatus amoenitati loci, et
A. U. 689. aquarum abundantia. Inde ad Iudaeum transgressus, Hierosolyma, caput gentis, tertio mense cepit, duodecim millibus Iudaeorum occisis, ceteris in fidem acceptis. His gestis, in Asiam se recepit, et finem antiquissimo bello dedit.

Cap. XV. (XII.) M. Tullio Cicerone oratore, et C. Antonio coss. anno ab urbe condita
A. U. 689. DCLXXXIX. L. Sergius Catilina, nobilissimi generis vir, sed ingenii pravissimi, ad delendam patriam

triam coniuravit cum quibusdam, claris quidem, sed audacibus viris. A Cicerone urbe expulsus est: socii eius deprehensi, in carcere strangulati sunt. Ab Antonio, altero consule, Catilina ipse proelio victus est et interfectus. A. U. 690.

Cap. XVI. (XIII.) Sexcentesimo nonagesimo anno ab urbe condita D. Iunio Silano, et L. Murena coss. Metellus de Creta triumphavit; Pompeius de bello Piratico et Mithridatico. Nulla unquam pompa triumphi similis fuit. Ducti sunt ante eius currum filii Mithridatis, filius Tigranis, et Aristobulus, rex Iudaeorum: praelata est ingens pecunia, auri atque argenti infinitum. Hoc tempore nullum per orbem terrarum grave bellum erat. A. U. 690. A. U. 691.

Cap. XVII. (XIV.) Anno urbis conditae DCXCIII, C. Iulius Caesar, qui postea imperavit, cum L. Bibulo consul est factus. Decreta est ei Gallia et Illyricum, cum legionibus decem. Is primo vicit Helvetios, qui nunc Sequani appellantur. Deinde vincendo per bella gravissima usque ad Oceanum Britannicum processit. Domuit autem annis novem fere omnem Galliam, quae inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum et Oceanum est, et circuitu patet ad bis et tricies centena millia passuum. Britannis mox bellum intulit, quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum erat; et eos quoque victos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit. Galliae autem tributi nomine an- A. U. 693. A. U. 698.

nuum imperavit sestertium quadringenties, Germanosque trans Rhenum aggressus, immanissimis proeliis vicit. Inter tot successus ter male pugnavit: apud Arvernos semel praesens, et absens in Germania bis. Nam legati eius duo, Titurius et Aurunculeius, per insidias caesi sunt.

Cap. XVIII. (XV.) Circa eadem tempora, anno urbis conditae DCXCVII, M. Licinius Crassus, collega Cn. Pompeii Magni in consulatu secundo, contra Parthos missus est, et cum circa Carras contra omina et auspicia dimicasset, a Surena, Orodis regis duce, victus, ad postremum interfectus est cum filio, clarissimo et praestantissimo iuvene. Reliquiae exercitus per C. Cassium quaestorem servatae sunt, qui singulari animo perditas res tanta virtute restituit, ut Persas, rediens trans Euphratem, crebris proeliis vinceret.

A. U. 697.

A. U. 699.

Cap. XIX. (XVI.) Hinc iam bellum civile successit exsecrandum et lacrymabile, quo, praeter calamitates, quae in proeliis acciderunt, etiam Populi Romani fortuna mutata est. Caesar enim, rediens ex Gallia victor, coepit poscere alterum consulatum, atque ita, ut sine dubietate ei aliqua deferretur. Contradictum est a Marcello cos. a Bibulo, a Pompeio, a Catone, iussusque dimissis exercitibus ad urbem redire. Propter quam iniuriam ab Arimino, ubi milites congregatos habebat, adversum patriam cum exercitu venit. Consules

A. U. 703.

cum Pompeio, senatusque omnis atque universa nobilitas ex urbe fugit, et in Graeciam transiit; apud Epirum, Macedoniam, Achaiam, Pompeio duce, senatus contra Caesarem bellum paravit.

Cap. XX. Caesar, vacuam urbem ingressus, A. U. 705. dictatorem se fecit. Inde Hispanias petiit. Ibi Pompeii exercitus validissimos et fortissimos cum tribus ducibus, L. Afranio, M. Petreio, M. Varrone, superavit. Inde regressus, in Graecam transiit, adversum Pompeium dimicavit. Primo proelio victus est et fugatus; evasit tamen, quia nocte interveniente Pompeius sequi noluit; dixitque Caesar, *nec Pompeium scire vincere, et illo tantum die se potuisse superari.* Deinde in Thessalia apud Palaeopharsalum, productis utrimque ingentibus copiis, dimicaverunt. Pompeii acies habuit XL millia peditum, equites in sinistro cornu sexcentos, in dextro quingentos; praeterea totius Orientis auxilia, totam nobilitatem, innumeros senatores, praetorios, consulares, et qui magnorum iam populorum victores fuissent. Caesar in acie sua habuit peditum non integra XXX millia, equites mille.

Cap. XXI. Nunquam adhuc Romanae copiae in unum, neque maiores, neque melioribus ducibus, convenerant, totum terrarum orbem facile subacturae, si contra barbaros ducerentur. Pugnatum tamen est ingenti contentione, victusque ad postremum Pompeius, et castra eius direpta sunt.

Ipse fugatus Alexandriam petiit, ut a rege Aegypti, cui tutor a senatu datus fuerat propter iuvenilem eius aetatem, acciperet auxilia; qui fortu-
A. U. nam magis, quam amicitiam secutus, occidit Pom-
704. peium; caput eius et anulum Caesari misit. Quo conspecto, Caesar etiam lacrymas fudisse dicitur, tanti viri intuens caput, et generi quondam sui.

Cap. XXII. (XVII.) Mox Caesar Alexandriam venit. Ipsi quoque Ptolemaeus parare voluit insidias; qua causa regi bellum illatum est. Victus in Nilo periit, inventumque est corpus eius cum lorica aurea. Caesar Alexandria potitus, regnum Cleopatrae dedit, Ptolemaei sorori, cum qua consuetudinem stupri habuerat. Rediens inde Caesar Pharnacem, Mithridatis Magni filium, qui Pompeio in auxilium apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto, atque multas populi Romani pro-
A. U. vincias occupantem, vicit acie; postea ad mortem
705. coëgit.

Cap. XXIII. (XVIII.) Inde Romam regressus,
A. U. tertio se consulem fecit cum M. Aemilio Lepido,
706. qui ei dictatori magister equitum ante annum fuerat. Inde in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas cum Iuba, Mauritaniae rege, bellum reparaverat. Duces autem Romani erant P. Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani: (hic etiam socer Pompeii Magni fuerat) M. Petreius, Q. Varus, M. Porcius Cato, L. Cornelius Faustus,

Sullae dictatoris filius. Contra hos, commisso proelio, post multas dimicationes victor fuit Caesar. Cato, Scipio, Petreius, Iuba, ipsi se occiderunt. Faustus, Pompeii gener, a Caesare interfectus est.

Cap. XXIV. (XIX.) Post annum Caesar Romam regressus, quarto se consulem fecit, et statim ad Hispanias est profectus; ubi Pompeii filii, Cnaeus et Sextus, ingens bellum reparaverant. Multa proelia fuerunt; ultimum apud Mundam civitatem, in quo adeo Caesar paene victus est, ut, fugientibus suis, se voluerit occidere, ne post tantam rei militaris gloriam, in potestatem adolescentium, natus annos sex et quinquaginta, veniret. Denique reparatis suis vicit; ex Pompeii filiis maior occisus est, minor fugit. A. U. 707.

Cap. XXV. (XX.) Inde Caesar, bellis civilibus toto orbe compositis, Romam rediit; agere insolentius coepit, et contra consuetudinem Romanae libertatis. Cum ergo et honores ex sua voluntate praestaret, qui a populo antea deferebantur, nec Senatui ad se venienti assurgeret, aliaque regia ac paene tyrannica faceret, coniuratum est in eum a LX vel amplius senatoribus equitibusque Romanis. Praecipui fuerunt inter coniuratos duo Bruti, ex eo genere Bruti, qui primus Romae consul fuerat, et reges expulerat; C. Cassius et Servilius Casca. Ergo Caesar, cum senatus die inter ceteros venisset ad curiam, XXIII vulneribus confossus est. A. U. 708.

LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

1. Interfecto Iulio Caesare bella civilia instaurantur, rem publicam turbante Antonio. 2. Antonius fugatus confugit ad Lepidum, cuius opera Octaviano, alterius partis duci, reconciliatur. Illorum triumviratus. 3. Bellum a Bruto et Cassio, Caesaris percussoribus, motum, illorumque caedes. Divisio rei publicae inter Antonium et Octavianum. Antonii frater, Lucius, novus civilis belli auctor, opprimitur. 4. Bellum cum Sexto Pompeio pace componitur. 5. Agrippa in Aquitania res prospere gerit. Ventidius Bassus de Parthis, qui in Syriam irruperant, victis triumphum agit. 6. Sext. Pompeius, rupta pace, bellum instaurat, et victus interficitur. Antonius Cleopatram, Aegypti reginam, in matrimonium ducit, et vanam in Parthos expeditionem suscipit. 7. Bellum inter Octavianum et Antonium et huius post pugnam infelicem apud Actium cum Cleopatra interitus. Aegyptus Romano imperio adiicitur. 8. Octavianus, Augusti nomine accepto, inde solus rempublicam obtinet et egregie moderatur. 9. 10. Augusti bella, victoriae, vita, mores, auctoque Romano imperio obitus. 11. Tiberius, Augusti successor, post vitam

pessime actam cum summo omnium gaudio moritur. 12. Caligula, sceleratus princeps, bello contra Germanos ignave gesto, occiditur. 13. Claudius, parum sibi in vitae moderatione constans, Britanniam devincit. 14. Neronis luxuria, libido et crudelitas praeter alia crimina memorantur. Britannia paene amittitur, Armenia a Parthis eripitur; Pontus tamen Polemoniacus et Alpes Cottiae Romano imperio accedunt. 15. Nero omnibus exsecrabilis hostisque a senatu iudicatus ipse se interficit. 16. Galba, senex, post breve imperium occiditur. 17. Otho, cum a Vitellio, imperii aemulo, urgeretur, ad evitandam belli civilis calamitatem voluntaria morte obit. 18. Vitellius, Neronis imitator, ingluvie maxime notabilis, ignominiose perit. 19. 20. Vespasiani virtutes et res in bellis gestae, quibus Romano imperio accesserunt Vecta insula, factaeque provinciae Achaia, Lycia, Rhodus, Samus, Thracia, Cilicia, Commagene. 21. 22. Titi, principis optimi, laetissimum imperium. 23. Domitianus, diversis moribus foedus, contra Sarmatas, Cattos et Dacos bella gerit et triumphos multis calamitatibus redemtos agit; cum Romae multa opera fecisset, ob scelera interficitur.

Cap. I.

Anno Urbis septingentesimo fere ac nono, interfecto Caesare, bella civilia reparata sunt. Percus- A. U. 708.
soribus enim Caesaris senatus favebat. Antonius cos. partium Caesaris, civilibus bellis opprimere

eos conabatur. Ergo turbata republica multa Antonius scelera committens, a senatu hostis iudica-
A. U. 709. tus est. Missi ad eum persequendum duo coss. Pansa et Hirtius, et Octavianus adolescens, annos x et VIIII natus, Caesaris nepos, quem ille testamento heredem reliquerat, et nomen suum ferre iusserat. Hic est, qui postea Augustus est dictus, et rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces, vicerunt eum. Evenit tamen, ut victores coss. ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Caesari Augusto paruerunt.

Cap. II. Fugatus Antonius, amisso exercitu, confugit ad Lepidum, qui Caesaris magister equitum fuerat, et tunc copias militum grandes habebat; a quo susceptus est. Mox Lepido operam dante, Caesar cum Antonio pacem fecit, et quasi vindicaturus patris sui mortem, a quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus, extorsit, ut sibi xx anno consulatus daretur. Senatum proscripsit, cum Antonio et Lepido, et rempublicam armis tenere coepit. Per hos etiam Cicero orator occisus est, multique alii nobiles.

Cap. III. (II.) Interea Brutus et Cassius, in-
A. U. 710. terfectores Caesaris, ingens bellum moverunt: erant enim per Macedoniam et Orientem multi exercitus, quos occupaverant. Profecti sunt igitur contra eos Caesar Octavianus Augustus et M. Antonius (reman-

serat enim ad defendendam Italiam Lepidus) apud Philippos, Macedoniae urbem, contra eos pugnaverunt. Primo proelio victi sunt Antonius et Caesar; periit tamen dux nobilitatis Cassius: secundo Brutum et infinitam nobilitatem, quae cum illis bellum gesserat, victam interfecerunt. Ac sic inter eos divisa est res publica, ut Augustus Hispanias, Gallias et Italiam teneret: Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed in Italia L. Antonius cos. A. U.
bellum civile commovit, frater eius, qui cum Cae- 711.
sare contra Brutum Cassiumque dimicaverat. Is apud Perusiam, Tusciae civitatem, victus et captus A. U.
est, neque occisus. 712.

Cap. IV. (III.) Interim a Sexto Pompeio, Cn. A. U.
Pompeii Magni filio, ingens bellum in Sicilia com- 712.
motum est, his, qui superfuerant ex partibus Bruti Cassiique, ad eum confluentibus. Bellatum per Caesarem Augustum Octavianum et M. Antonium adversus Sextum Pompeium. Pax postremo con- A. U.
venit. 713.

Cap. V. Eo tempore M. Agrippa in Aquitania A. U.
rem prospere gessit; et L. Ventidius Bassus irrum- 715.
pentes in Syriam Persas tribus proeliis vicit. Paco- A. U.
rum, regis Orodis filium, interfecit eo ipso die, 713.
quo olim Orodes, Persarum rex, per ducem Surenam, Crassum occiderat. Hic primus de Parthis iustissimum triumphum Romae egit.

A. U. 714. Cap. VI. Interim Pompeius pacem rupit, et
A. U. 716. navali proelio victus, fugiens ad Asiam, interfectus
est. (IV.) Antonius, qui Asiam Orientemque tene-
bat, repudiata sorore Caesaris Augusti Octaviani,
A. U. 716. Cleopatram, reginam Aegypti, duxit uxorem. Con-
tra Persas ipse etiam pugnavit; primis eos proeliis
vicit; regrediens tamen fame et pestilentia labora-
vit. Et cum instarent Parthi fugienti, ipse pro vi-
cto recessit.

A. U. 720. Cap. VII. Hic quoque ingens bellum civile
commovit, cogente uxore Cleopatra, regina Aegy-
pti, dum cupiditate muliebri optat etiam in urbe
A. U. 721. regnare. Victus est ab Augusto navali pugna clara
et illustri apud Actium, qui locus in Epiro est, ex
qua fugit in Aegyptum; et desperatis rebus, cum
omnes ad Augustum transirent, ipse se interemit:
Cleopatra sibi aspidem admisit, et veneno eius ex-
stincta est. Aegyptus per Octavianum Augustum
imperio Romano adiecta est, praepositusque ei Cn.
Cornelius Gallus. Hunc primum Aegyptus Roma-
num iudicem habuit.

Cap. VIII. Ita bellis toto orbe confectis,
OCTAVIANUS AUGUSTUS Romam rediit, XII
A. U. 723. anno, quam COS. fuerat. Ex eo rempublicam per
quadraginta et quatuor annos solus obtinuit. Ante
enim XII annis cum Antonio et Lepido tenuerat.
Ita ab initio principatus eius usque ad finem LVI

anni fuere. (V.) Obiit autem LXXVI anno, morte communi, in oppido Campaniae Atella; Romae in campo Martio sepultus est: vir, qui non immerito ex maxima parte Deo similis est putatus. Neque enim facile ullus eo aut in bellis felicior fuit, aut in pace moderatior. XLIV annis, quibus solus gessit imperium, civilissime vixit: in cunctos liberalissimus, in amicos fidissimus; quos tantis evexit honoribus, ut paene aequaret fastigio suo. A. U. 765.

Cap. IX. Nullo tempore res Romana magis floruit. Nam exceptis civilibus bellis, in quibus invictus fuit, Romano adiecit imperio Aegyptum, Cantabriam, Dalmatiam, saepe ante victam, sed penitus tunc subactam; Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Raetiam, Vindelicos, et Salassos in Alpibus; omnes Ponti maritimas civitates: in his nobilissimas Bosporum et Panticapaeon. Vicit autem proeliis Dacos; Germanorum ingentes copias cecidit; ipsos quoque trans Albim fluvium submovit, qui in barbarico longe ultra Rhenum est. Hoc tamen bellum per Drusum privignum suum administravit, sicut per Tiberium, privignum alterum, Pannonicum, quo bello XL millia captivorum ex Germania transtulit, et supra ripam Rheni in Gallia collocavit. Armeniam a Parthis recepit: obsides, (quod nulli antea,) Persae ei dederunt: reddiderunt etiam signa Romana, quae Crasso victo ademerant.

Cap. X. Scythae et Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera et legatos ad eum miserunt. Galatia quoque sub hoc provincia facta est, cum antea regnum fuisset; primusque eam M. Lollius pro praetore administravit. Tanto autem amore etiam apud barbaros fuit, ut reges, populi Romani amici, in honorem eius conderent civitates, quas Caesareas nominarent; sicut in Mauritania a rege Iuba, et in Palaestina, quae nunc urbs est clarissima. Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur: et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt. Moriens Divus appellatus est. Rempublicam beatissimam Tiberio successori reliquit:
A. U. 755. qui privignus ei, mox gener, postremo adoptione filius fuerat.

P. C. N. 14. Cap. XI. (VI.) TIBERIUS ingenti socordia imperium gessit, gravi crudelitate, scelesta avaritia, turpi libidine. Nam nusquam ipse pugnavit: bella per legatos suos gessit: quosdam reges, per blanditias ad se evocatos, nunquam remisit, in quibus Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in provinciae formam redegit, et maximam civitatem appellari nomine suo iussit, quae nunc Caesarea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur. Hic tertio et vigesimo imperii anno, aetatis septuagesimo
P. C. N. 37. octavo, ingenti omnium gaudio mortuus est in Campania.

Cap. XII. (VII.) Successit ei CAIUS CAESAR, cognomento CALIGULA, Drusi, privigni Augusti, et ipsius Tiberii nepos; sceleratissimus, ac funestissimus, et qui etiam Tiberii dedecora purgaverit. Bellum contra Germanos suscepit; et ingressus Sueviam, nihil strenue fecit. Stupra sororibus intulit; ex una etiam filiam agnovit. Cum adversum cunctos ingenti avaritia, libidine, crudelitate saeviret, interfectus in palatio est anno aetatis XXIX, imperii III, mense X, dieque VIII.

Cap. XIII. (VIII.) Post hunc CLAUDIUS fuit, patruus Caligulae, Drusi, qui apud Mogontiacum monumentum habet, filius; cuius et Caligula nepos erat. Hic medie imperavit, multa gerens tranquille atque moderate, quaedam crudeliter et insulse. Britanniae bellum intulit, quam nullus Romanorum post Iulium Caesarem attigerat, eaque devicta per Cn. Sentium et A. Plautium, P. C. N. illustres et nobiles viros, triumphum celebrem egit. 43. Quasdam insulas etiam, ultra Britanniam in Oceano positas, Romano imperio addidit, quae appellantur Orcades, filioque suo Britannici nomen imposuit. Tam civilis autem circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipse prosequeretur, et conscendenti Capitolium laevus incederet. Is vixit annos IV et LX, imperavit XIV. Post mortem consecratus est di- P. C. N. vusque appellatus. 54.

Cap. XIV. (IX.) Successit huic NERO, Caligulae, avunculo suo, simillimus, qui imperium Romanum et deformavit et diminuit: inusitatae luxuriae sumtuumque, ut qui exemplo Caii Caligulae calidis et frigidis lavaret unguentis, retibus aureis piscaretur, quae blattinis funibus extrahebat. Infinitam partem senatus interfecit; bonis omnibus hostis fuit. Ad postremum se tanto dedecore prostituit, ut et saltaret et cantaret in scena, citharoedico habitu vel tragico. Parricidia multa commisit, fratre, uxore, matre interfectis.
P. C. N. 64. Urbem Romam incendit, ut spectaculi eius imaginem cerneret, quali olim Troia capta arserat. In re militari nihil omnino ausus, Britanniam paene amisit. Nam duo sub hoc nobilissima oppida capta illic atque eversa sunt: Armeniam Parthi sustulerunt, legionesque Romanas sub iugum miserunt. Duae tamen provinciae sub eo factae sunt, Pontus Polemoniacus, concedente rege Polemone, et Alpes Cottiae, Cottio rege defuncto.

Cap. XV. Per haec Romano orbi exsecrabilis, ab omnibus simul destitutus, et a senatu hostis iudicatus, cum quaereretur ad poenam, (quae poena erat talis, ut nudus per publicum ductus, furca capiti eius inserta, virgis usque ad mortem caederetur, atque ita praecipitaretur de saxo) e palatio fugit, et in suburbano se liberti sui, quod inter Salariam et Nomentanam viam ad quartum

urbis milliarium, interfecit. Aedificavit Romae thermas, quae ante Neronianae dictae, nunc Alexandrinae appellantur. Obiit trigesimo et altero P. C. N. aetatis anno, imperii quarto decimo, atque in eo 68. omnis familia Augusti consumta est.

Cap. XVI. (X.) Huic Servius GALBA successit, antiquissimae nobilitatis senator, cum septuagesimum et tertium annum ageret aetatis. Ab Hispanis et Gallis imperator electus, mox ab universo exercitu libenter acceptus. Nam privata eius vita insignis fuerat militaribus et civilibus rebus; saepe consul, saepe pro consule, frequenter dux in gravissimis bellis. Huius breve imperium fuit, et quod bona haberet exordia, nisi ad severitatem propensior videretur. Insidiis tamen Othonis occisus est, imperii mense septimo; iugulatus in foro P. C. N. Romae, sepultusque in hortis suis, qui sunt Aure- 69. lia via non longe ab urbe Roma.

Cap. XVII. (XI.) OTHO, occiso Galba, invasit imperium, materno genere nobilior, quam paterno, neutro tamen obscuro: in privata vita mollis, et Neronis familiaris: in imperio documentum sui non potuit ostendere. Nam cum iisdem temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius factus esset a Germanicianis exercitibus imperator, bello contra eum suscepto, cum apud Betriacum in Italia levi proelio victus esset, ingentes tamen copias ad bellum haberet, sponte semet-

ipsum occidit, petentibus militibus, ne tam cito de belli desperaret eventu, cum tanti se non esse dixisset, ut propter eum civile bellum commove-
P. C. N. retur. Voluntaria morte obiit, trigesimo et octavo
69. aetatis anno, nonagesimo et quinto imperii die.

Cap. XVIII. (XII.) Dein VITELLIUS imperio potitus est, familia honorata magis, quam nobili. Nam pater eius non admodum clare natus, tres tamen ordinarios gesserat consulatus. Hic cum multo dedecore imperavit, et gravi saevitia notabilis, praecipue ingluvie et voracitate: quippe cum de die saepe quarto vel quinto feratur epulatus. Notissima certe coena memoriae mandata est, quam ei Vitellius frater exhibuit; in qua, super ceteros sumtus, duo millia piscium, septem avium millia apposita traduntur. Hic cum Neroni similis esse vellet, atque id adeo prae se ferret, ut etiam exsequias Neronis, quae humiliter sepultae fuerant, honoraret, a Vespasiani ducibus occisus est, interfecto prius Sabino, Vespasiani imperatoris fratre, quem cum Capitolio incendit. Interfectus autem est, et cum magno dedecore tractus per urbem Romam publice, nudus, erecta coma et capite, subiecto ad mentum gladio, stercore in vultum et pectus ab omnibus obviis appetitus; postremo iugulatus, et in Tiberim deiectus, etiam communi
P. C. N. caruit sepultura. Periit autem aetatis anno septimo
69. et quinquagesimo, imperii mense VIII et die uno.

Cap.

Cap. XIX. (XIII.) VESPASIANUS huic successit, factus apud Palaestinam imperator; princeps obscure quidem natus, sed optimis comparandus; privata vita illustris, ut qui a Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam missus, tricies et P. C. N. 43. bis cum hoste conflixerit, duas validissimas gentes, XX oppida, insulam Vectam, Britanniae proximam, imperio Romano adiecerit. Romae se in imperio moderatissime gessit: pecuniae tantum avidior fuit, ita ut eam nulli iniuste auferret; quam cum omni diligentiae provisione colligeret, tamen studiosissime largiebatur, praecipue indigentibus. Nec facile ante eum cuiusquam principis vel maior est liberalitas comperta, vel iustior. Placidissimae lenitatis, ut qui maiestatis quoque contra se reos non facile puniret ultra exsilii poenam. Sub hoc Iudaea Romano accessit imperio; et Hierosolyma, quae fuit urbs nobilissima Palaestinae. Achaiam, P. C. N. 70. Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quae liberae ante hoc tempus fuerant: item Thraciam, Ciliciam, Commagenen, quae sub regibus amicis egerant, in provinciarum formam redegit.

Cap. XX. Offensarum et inimicitiarum immemor fuit: convicia a causidicis et philosophis in se dicta, leniter tulit: diligens tamen coercitor disciplinae militaris. Hic cum Tito filio de Hierosolymis triumphavit. Per haec cum senatui et populo, postremo cunctis amabilis ac iucundus esset,

profluvio ventris exstinctus est in villa propria, circa Sabinos, annum aetatis agens sexagesimum nonum, imperii nonum et diem septimum: atque inter divos relatus est. Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut, cum multae contra eum coniurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contemsit, in senatu dixerit, *aut filios sibi successuros, aut neminem.*

Cap. XXI. (XIV.) Huic TITUS filius successit, qui et ipse Vespasianus est dictus; vir omnium virtutum genere mirabilis adeo, ut *amor et deliciae humani generis* diceretur. Facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus: causas latine egit; poemata et tragoedias graece composuit. In oppugnatione Hierosolymorum, sub patre militans XII propugnatores XII sagittarum ictibus confixit. Romae tantae civilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret: convictos adversum sese coniurationis ita dimiserit, ut in eadem familiaritate, qua antea, habuerit. Facilitatis et liberalitatis tantae fuit, ut, cum nulli quidquam negaret, et ab amicis reprehenderetur, responderit, *nullum tristem debere ab imperatore discedere.* Praeterea cum quodam die in coena recordatus fuisset, nihil se illo die cuiquam praestitisse, dixerit: *amici, hodie diem perdidi.* Hic Romae amphitheatrum aedificavit, et quinque millia ferarum in dedicatione eius occidit.

Cap. XXII. Per haec inusitato favore dilectus, morbo periit in ea, qua pater, villa, post biennium, menses octo, dies xx, quam imperator erat factus, aetatis anno altero et quadragesimo. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propria doluerint orbitate. Senatus, obitu ipsius circa vesperam nuntiato, nocte irrupit in curiam, et tantas ei mortuo laudes gratiasque congessit, quantas nec vivo unquam egerat, nec praesenti. Inter divos relatus est.

Cap. XXIII. (XV.) DOMITIANUS mox accepit imperium, frater ipsius iunior: Neroni, aut Caligulae, aut Tiberio similior, quam patri, vel fratri suo. Primis tamen annis moderatus in imperio fuit, mox ad ingentia vitia progressus, libidinis, iracundiae, crudelitatis, avaritiae, tantum in se odii concitavit, ut merita et patris et fratris aboleret. Interfecit nobilissimos ex senatu: dominum se et deum primus appellari iussit: nullam sibi nisi auream et argenteam statuam in Capitolio poni passus est: consobrinos suos interfecit: superbia quoque in eo exsecrabilis fuit. Expeditiones quatuor habuit: unam adversum Sarmatas; alteram adversum Cattos; duas adversum Dacos. De Dacis Cattisque duplicem triumphum egit: de Sarmatis solam lauream usurpavit. Multas tamen calamitates iisdem bellis passus est. Nam in Sarmatia legio eius cum duce interfecta, et a Dacis Oppius Sabi-

nus consularis, et Cornelius Fuscus, praefectus praetorio, cum magnis exercitibus occisi sunt. Romae quoque multa opera fecit: in his Capitolium, et Forum transitorium, Odeum, Divorum Porticus, Iseum, Serapeum ac Stadium. Verum cum ob scelera universis exosus esse coepisset, P. C. N. 96. interfectus est suorum coniuratione in palatio, anno aetatis XLV, imperii quinto decimo. Funus eius cum ingenti dedecore per vespillones exportatum, et ignobiliter est sepultum.

LIBER OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

1. Nervae aequitas et civilitas. 2 - 5. Traianus praeclaris virtutibus ornatus fines Romani imperii, subactis regionibus populisque pluribus, longe lateque profert. 6. 7. Hadrianus, Traiani gloriae invidens, imperii limites contrahit, et paci, literis et aedificationibus studet. 8. Antonini Pii virtutes civiles et apud exteros gloria. 9. Hinc duos imperatores habuit respublica, Marco et Lucio Antoninis Veris aequo iure regnantibus. 10. Lucii, ingenio parum civili, expeditio contra Parthos et triumphus inde revectus. 11. Marci doctrina, mores aequi, bella contra Germanos et Marcomannos, quorum hoc longe gravissimum triumpho celebrat. 15. Antoninus Commodus a patre heres regni, addito solemni hinc Caesaris nomine, antea constitutus, moribus dissimilis, contra Germanos feliciter pugnat. 16. Helvius Pertinax, grandaevus iam ad imperium evectus, post 80 dies militum seditione perit. 17. Salvius Iulianus, iure peritissimus, a Severo victus post 7 mensium imperium interficitur. 18. 19. Septimius Severus, Afer, moribus saevis, ceterum doctus, Pescennium Nigrum et Clodium Albinum,

imperii aemulos, opprimit, Parthosque, Arabas et Adiabenos vincit, Britanniam etiam invadit. 20. Antonini Caracallae, a quo Antoninianae thermae factae sunt, asperitas et libido. 21. Opilii Macrini et Diadumeni, filii, breve imperium, et nulla re memorabile. 22. Aurelii Antonini Heliogabali vita impura. 23. Aurelius Alexander reportata de Persis victoria et disciplinae militaris severitate notus. Sub eo floruit Ulpianus ICtus.

Cap. I.

Anno octingentesimo et quinquagesimo ab urbe
P. C. N. 96. condita, Vetere et Valente consulibus, respublica ad prosperrimum statum rediit, bonis principibus ingenti felicitate commissa. Domitiano enim, exitiabili tyranno, NERVA successit, vir in privata vita moderatus et strenuus; nobilitatis mediae. Qui senex admodum, operam dante Petronio Secundo, praefecto praetorio, item Parthenio, interfectore Domitiani, imperator factus, aequissimum se et civilissimum praebuit. Reipublicae divina provisione consuluit, Traianum adoptando. Mortuus
P. C. N. 98. est Romae post annum et quatuor menses imperii sui, ac dies octo, aetatis septuagesimo et altero; atque inter divos relatus est.

Cap. II. Successit ei ULPIUS CRINITUS TRAIANUS, natus Italicae in Hispania, familia antiqua magis, quam clara. Nam pater eius pri-

mum cos. fuit: imperator autem apud Agrippinam in Galliis factus est. Rempublicam ita administravit, ut omnibus principibus merito praeferatur. Inusitatae civilitatis et fortitudinis fuit. Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit: urbes trans Rhenum in Germania reparavit: Daciam, Decebalo victo, subegit, provincia trans Danubium facta in his agris, quos nunc Thaiphali habent, Victoali et Theruingi. Ea provincia decies centena millia passuum in circuitu tenuit. P. C. N. 106.

Cap. III. Armeniam, quam occupaverant Parthi, recepit, Parthamasire occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem, et Sauromatarum, et Bospporanorum, et Arabum, et Osdroenorum, et Colchorum in fidem accepit. Corduenos, Mardos, Medos occupavit, et Anthemusiam, magnam Persidis regionem, Seleuciam et Ctesiphontem, Babylonem et Messenios vicit ac tenuit: usque ad Indiae fines et mare rubrum accessit, atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, cum his gentibus, quae Madenam attingunt. Arabiam postea in provinciae formam redegit. In mari rubro classem instituit, ut per eam Indiae fines vastaret. P. C. N. 114.

Cap. IV. Gloriam tamen militarem civilitate et moderatione superavit, Romae et per provincias

aequalem se omnibus exhibens; amicos salutandi causa frequentans, vel aegrotantes, vel, cum festos dies habuissent, convivia cum iisdem indiscreta vicissim habens; saepe in vehiculis eorum sedens; nullum senatorum laedens; nihil iniustum ad augendum fiscum agens; liberalis in cunctos, publice privatimque ditans omnes et honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognovisset; orbem terrarum aedificans; multas immunitates civitatibus tribuens; nihil non tranquillum et placidum agens, adeo, ut omni eius aetate unus senator damnatus sit, atque is tamen per senatum, ignorante Traiano. Ob haec per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit et vivus et mortuus.

Cap. V. Inter alia dicta hoc ipsius fertur egregium. Amicis eum culpantibus, quod nimis circa omnes communis esset, respondit: *Talem se imperatorem esse privatis, quales esse sibi imperatores privatus optasset.* Post ingentem igitur gloriam, belli domique quaesitam, e Perside rediens, apud Seleuciam Isauriae profluvio ventris exstinctus est. Obiit autem aetatis anno LXIII. mense nono et die quarto: imperii XIX. mense VI. die XV. Inter divos relatus est, solusque omnium intra urbem sepultus. Ossa eius collocata in urna aurea in foro. quod aedificavit, sub columna sita sunt, cuius altitudo CXLIV pedes habet. Huius tantum memoriae delatum est, ut usque ad nostram

aetatem non aliter in senatu principibus acclametur, nisi FELICIOR AUGUSTO, MELIOR TRAIANO. Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel assentantibus, vel vere laudantibus occasionem magnificentissimi praestet exempli.

Cap. VI. (III.) Defuncto Traiano, AELIUS HADRIANUS creatus est princeps; sine aliqua quidem voluntate Traiani, sed operam dante Plotina, Traiani uxore. Nam eum Traianus, quanquam consobrinae filium, vivus noluerat adoptare. Natus et ipse Italicae in Hispania; qui, Traiani gloriae invidens, statim provincias tres reliquit, quas Traianus addiderat; et de Assyria, Mesopotamia et Armenia revocavit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur; propterea quod Traianus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta.

Cap. VII. Pacem tamen omni tempore imperii sui habuit, semel tantum per praesidem dimicavit; orbem Romanum circumiit; multa aedificavit. Facundissimus Latino sermone, Graeco eruditissimus fuit; non magnam clementiae gloriam habuit; diligentissimus tamen circa aerarium et militum disci-

P. C. N. 138. plinam. Obiit in Campania, maior sexagenario, imperii anno XXI. mense X. die XXIX. Senatus ei tribuere noluit divinos honores; tamen cum successor ipsius Titus Aurelius Fulvius Antoninus hoc vehementer exigeret, et universi senatores palam resisterent, tandem obtinuit.

Cap. VIII. (IV.) Ergo Hadriano successit T. ANTONINUS FULVIUS BOIONIUS, idem etiam PIUS nominatus; genere claro, sed non admodum vetere; vir insignis; et qui merito Numae Pompilio conferatur, ita ut Romulo Traianus aequatur. Vixit ingenti honestate privatus, maiori, in imperio; nulli acerbus, cunctis benignus: in re militari moderata gloria, defendere magis provincias, quam amplificare studens: viros aequissimos ad administrandam rempublicam quaerens: bonis honorem habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans: regibus amicis venerabilis non minus, quam terribilis, adeo ut barbarorum plurimae nationes, depositis armis, ad eum controversias suas litesque deferrent, sententiaeque eius parerent. Hic ante imperium ditissimus, opes quidem omnes suas stipendiis militum, et circa amicos liberalitatibus minuit; verum aerarium opulentum reliquit. PIUS propter clementiam dictus est. Obiit apud Lorium, villam suam, milliario ab urbe XII, vitae anno LXXIII, imperii XXIII, atque inter divos relatus est, et merito consecratus.

P. C. N. 161.

Cap. IX. (V.) Post hunc imperavit MARCUS ANTONINUS VERUS, haud dubie nobilissimus; quippe cum eius origo paterna a Numa Pompilio, materna a Sallentino rege penderet; et cum eo L. ANTONINUS VERUS. Tumque primum Romana respublica duobus, aequo iure imperium administrantibus, paruit, cum usque ad eos singulos semper habuisset Augustos.

Cap. X. Hi et genere inter se coniuncti fuerunt et affinitate. Nam Verus Antoninus M. Antonini filiam in matrimonium habuit: M. autem Antoninus gener Antonini Pii fuit per uxorem Galeriam Faustinam iuniorem, consobrinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt; qui post victoriam Traiani tunc primum rebellaverant. Verus Antoninus ad id profectus est: qui Antiochiae et circa Armeniam agens, multa per duces, et ingentia patravit: Seleuciam, Assyriae urbem nobilissimam, cum quadraginta millibus hominum cepit: Parthicum triumphum revexit; cum fratre eodemque socero triumphavit. Obiit tamen in Venetia, P. C. N. 169.
cum a Concordia civitate Altinum proficisceretur, et cum fratre in vehiculo sederet, subito sanguine ictus, casu morbi, quem Graeci ἀποπληξιν vocant. Vir ingenii parum civilis; reverentia tamen fratris nihil unquam atrox ausus. Cum obisset undecimo imperii anno, inter deos relatus est.

Cap. XI. (VI.) Post eum MARCUS ANTONINUS solus rempublicam tenuit, vir, quem mirari facilius quis, quam laudare possit. A principio vitae tranquillissimus, adeo ut in infantia quoque vultum nec ex gaudio, nec ex moerore mutaret. Philosophiae deditus Stoicae; ipse etiam non solum vitae moribus, sed etiam eruditione philosophus: tantae admirationis adhuc iuvenis, ut eum successorem paraverit Hadrianus relinquere: adoptato tamen Antonino Pio, generum esse ei idcirco voluerit, ut hoc ordine ad imperium perveniret.

Cap. XII. Institutus est ad philosophiam per Apollonium Chalcedonium; ad scientiam literarum Graecarum, per Sextum Chaeronensem, Plutarchi nepotem; Latinas autem literas eum Fronto, orator nobilissimus, docuit. Hic cum omnibus Romae aequo iure egit, ad nullam insolentiam elatus imperii fastigio: liberalitatis promtissimae: provincias ingenti benignitate et moderatione tractavit. Contra Germanos eo principe res feliciter gestae sunt. Bellum ipse unum gessit Marcomannicum, sed quantum nulla memoria fuit, adeo ut Punicis conferatur. Nam eo gravius est factum, quod universi exercitus Romani perierant. Sub hoc enim tantus casus pestilentiae fuit, ut post victoriam Persicam, Romae ac per Italiam provinciasque maxima hominum pars, militum omnes fere copiae languore defecerint.

Cap. XIII. Ingenti ergo labore et moderatione, cum apud Carnuntum iugi triennio perseverasset, bellum Marcomannicum confecit, quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatae, Suevi atque omnis barbaria commoverat: multa hominum millia interfecit, ac, Pannoniis servitio liberatis, Romae rursus cum Commodo Antonino, filio suo, quem iam Caesarem fecerat, triumphavit. Ad huius belli usum, aerario exhausto, cum largitiones nullas haberet, neque indicere provincialibus aut senatui aliquid vellet, instrumentum regii cultus, facta in foro divi Traiani sectione, distraxit: vasa aurea, pocula crystallina et murrhina, uxoriam ac suam sericam et auream vestem, multa ornamenta gemmarum; ac per duos continuos menses ea venditio habita est, multumque auri redactum. Post victoriam tamen emtoribus pretia restituit, qui reddere comparata voluerunt: molestus nulli fuit, qui maluit semel emta retinere.

Cap. XIV. Hic permisit viris clarioribus, ut convivia eodem cultu, quo ipse, et ministris similibus, exhiberent. In editione munerum post victoriam adeo magnificus fuit, ut centum simul leones exhibuisse tradatur. Cum igitur fortunatam rempublicam et virtute et mansuetudine reddidisset, obiit XVIII imperii anno, vitae LXI, et omnibus certatim annitentibus, inter divos relatus est. P. C. N. 180.

Cap. XV. (VII.) Huius successor L. ANTONINUS COMMODUS nihil paternum habuit, nisi quod contra Germanos feliciter et ipse pugnavit. Septembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur. Sed luxuria et obscenitate depravatus, gladiatoriis armis saepissime in ludo, deinceps etiam in amphitheatro cum huiusmodi hominibus saepe dimicavit.

P. C. N. 192. Obiit morte subita, atque adeo, ut strangulatus, vel veneno interfectus putaretur, cum annis XII post patrem et VIII mensibus imperasset; tanta exsecratione omnium, ut hostis humani generis etiam mortuus indicaretur.

Cap. XVI. (VIII.) Huic successit PERTINAX, grandaevus iam, ut qui septuagenariam attigisset aetatem; praefecturam urbi tunc agens, ex S. C. imperare iussus. Octogesimo imperii die, praeto-

P. C. N. 193. rianorum militum seditione, et Iuliani scelere occisus est.

Cap. XVII. (IX.) Post eum SALVIUS IULIANUS rempublicam invasit, vir nobilis et iure peritissimus; nepos Salvii Iuliani, qui sub divo Hadriano *perpetuum* composuit *edictum*. Victus est a Severo apud Mulvium pontem, interfectus in palatio. Vixit mensibus septem, postquam coeperat imperare.

Cap. XVIII. (X.) Hinc imperii Romani administrationem SEPTIMIUS SEVERUS accepit: oriun-

dus ex Africa, provincia Tripolitana, oppido Lepti. Solus omni memoria et ante et postea ex Africa imperator fuit. Hic primum fisci advocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde ac varia officia atque honores usque ad administrationem totius reipublicae venit. Pertinacem se appellari voluit, in honorem eius Pertinacis, qui a Iuliano fuerat occisus. Parcus admodum fuit, natura saevus; bella multa, et feliciter gessit. Pescennium Nigrum, qui in Aegypto et Syria rebellaverat, apud Cyzicum interfecit. Parthos vicit, et Arabas interiores et Adiabenos. Arabas eo usque superavit, ut etiam provinciam ibi faceret; idcirco Parthicus, Arabicus, Adiabenicus dictus est. Multa toto Romano orbe reparavit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Iuliano, Caesarem se in Gallia fecit, victusque apud Lugdunum est et interfectus. P. C. N. 197.

Cap. XIX. Severus autem, praeter bellicam gloriam, etiam civilibus studiis clarus fuit, et literis doctus, philosophiae scientiam ad plenum adeptus. Novissimum bellum in Britannia habuit, utque receptas provincias omni securitate muniret, P. C. N. 208. vallum per XXXII millia passuum a mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum senex, imperii anno sexto decimo, mense tertio, et divus appellatus est. Nam filios duos successores reliquit, P. C. N. 211. Bassianum et Getam: sed Bassiano Antonini nomen

a senatu voluit imponi. Itaque dictus est M. Aurelius Antoninus Bassianus, patrique successit. Nam Geta, hostis publicus iudicatus, confestim periit.

Cap. XX. (XI.) MARCUS igitur AURELIUS ANTONINUS BASSIANUS, idemque CARACALLA, morum fere paternorum fuit; paullo asperior et minax. Opus Romae egregium fecit lavacri, quae Antoninianae appellantur; nihil praeterea memorabile. Impatiens libidinis, ut qui novercam

P. C. N. 217. suam Iuliam uxorem duxerit. Defunctus est in Osdroene apud Edessam, moliens adversum Parthos expeditionem, anno imperii VI. mense II. vix egressus aetatis XLIII annum; funere publico elatus est.

Cap. XXI. (XII.) OPILIUS deinde MACRINUS, qui praefectus praetorio erat, cum filio DIADUMENO facti imperatores, nihil memorabile ex temporis brevitate gesserunt. Nam imperium eo-

P. C. N. 218. rum duum mensium et unius anni fuit. Seditione militari ambo pariter occisi sunt.

Cap. XXII. (XIII.) Creatus est post hos M. AURELIUS ANTONINUS. Hic Antonini Caracallae filius putabatur: sacerdos autem Heliogabali templi erat. Is cum Romam ingenti et militum et senatus exspectatione venisset, probris se omnibus contaminavit. Impudicissime et obscenissime vixit, biennioque post et VIII mensibus tumul-

tumultu interfectus est militari; et cum eo mater Soaemia Syra. P. C. N. 222.

Cap. XXIII. (XIV.) Successit huic AURELIUS ALEXANDER; ab exercitu Caesar, a Senatu Augustus nominatus; iuvenis admodum: susceptoque adversus Persas bello, Xerxen eorum regem gloriosissime vicit. Militarem disciplinam severissime rexit: quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Assessorem habuit, vel scrinii magistrum, Ulpianum, iuris conditorem. Romae quoque favorabilis fuit. Periit in Gallia, militari tumultu, tertio decimo imperii anno et die VIII in matrem suam Mammaeam unice pius. P. C. N. 235.

LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

1. Maximinus bellum adversus Germanos feliciter gerit et a Pupieno interficitur. 2. Tres simul inde Augusti, Pupienus, Balbinus et Gordianus, qui, illis interfectis, solus imperium obtinet, Ianique portis apertis, Persas vincit. 3. Philippi duo, pater et filius, sub quibus annus Romae conditae millesimus celebratus est. 4. Decius bellum Gallicum comprimit, et cum filio, Caesare facto, post biennium occiditur. 5. Gallus, Hostilianus, et Volusianus eius filius nihil omnino clarum gesserunt. 6. Aemiliani breve et obscurum imperium. 7 - 10. Licinii Valeriani et Gallieni imperium vel infelicitate, vel ignavia, propter barbarorum incursiones perniciosum. Plures purpuram sumunt, Postumus, Marius Victorinus, Tetricus, Odenathus. 11. Claudius caedit Gothos et, cum bene regnasset, post mortem a Senatu ingenti honore condecoratur. 12. Quintilli, egregii principis, breve imperium. 13 - 15. Aurelianus vincit Gothos; Romanam ditionem ad pristinos fines revocat; Tetricum in Gallia superat; Zenobiam in Oriente capit; monetariorum in urbe seditionem reprimit; cetera crudelis.

16. Taciti, egregie morati, breve imperium, nec magis diuturnum Floriani. 17. Probus, gloria militari et morum civilitate insignis, Gallias recipit, a barbaris occupatas, et vinearum culturam adiuvat. 18. Carus in bello contra Persas prospere gesto fulminis ictu perit; ex filiis, quos Caesares fecerat, Numerianus, patrem in Persico bello comitatus, per insidias perit. 19. Carinus, ob scelera invisus, a suis deseritur. Diocletianus, ab exercitu imperator creatus, 20. Carino oppresso, per Maximianum Herculium, Caesarem renuntiatum, Bacaudarum in Gallia seditionem domat. 21 - 23. Carausius in Britannia, Achilleus in Aegypto imperium arripiunt; Africam Quinquegentiani infestant; ad quos motus comprimendos Diocletianus Maximianum Herculium Augustum facit; Constantium et Maximianum Galerium Caesares. Alamanni a Constantio caeduntur. 24. 25. Maximianus Galerius Narseum, Persarum regem, primum victus post magna clade afficit. Varia deinceps simul et singulatim bella gerunt, et Carpos, Basternas et Sarmatas subigunt. 26 - 28. Diocletiani et Maximiani Herculii, qui ambo, imperio deposito, ad privatam vitam concesserunt, mores et ingenium.

Cap. I.

Post hunc MAXIMINUS ex corpore militari primus ad imperium accessit, sola militum voluntate, cum nulla senatus intercessisset auctoritas, neque ipse senator esset. Is, bello adversus Germanos feli-

citer gesto, cum a militibus imperator esset appellatus, a Pupieno Aquileiae occisus est, deferentibus eum militibus suis, cum filio adhuc puero; cum quo imperaverat triennio et paucis diebus.

P. C. N. 238.

Cap. II. Postea tres simul Augusti fuerunt, PUPIENUS, BALBINUS et GORDIANUS: duo superiores obscurissimo genere; Gordianus nobilis; quippe cuius pater, senior Gordianus, consensu militum, cum proconsulatum Africae ageret, Maximino imperante, princeps fuisset electus. Itaque cum Romam venisset, Balbinus et Pupienus in palatio interfecti sunt; soli Gordiano imperium reservatum. Gordianus admodum puer, cum Tranquillinam Romae duxisset uxorem, Ianum geminum aperuit, et ad orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui iam moliebantur erumpere. Quod quidem mox feliciter gessit, proeliisque ingentibus Persas afflixit. Rediens haud longe a Romanis finibus interfectus est fraude Philippi, qui post eum imperavit. Miles ei tumulum vigesimo milliario a Circesso, quod castrum nunc Romanorum est, Euphrati imminens, aedificavit, exsequias Romam revexit, ipsum divum appellavit.

P. C. N. 238. P. C. N. 242. P. C. N. 244.

Cap. III. PHILIPPI duo, filius ac pater, Gordiano occiso, imperium invaserunt, atque, exercitu incolumi reducto, ad Italiam e Syria profecti sunt. His imperantibus millesimus annus Romae urbis ingenti ludorum apparatu spectaculorumque

celebratus est. Ambo deinde ab exercitu interfecti sunt: senior Philippus Veronae, Romae iunior. P. C. N. 248. Annis quinque imperaverunt. Inter divos tamen relati sunt.

Cap. IV. Post hos DECIUS e Pannonia inferiore, Budaliae natus, imperium sumsit. Bellum civile, quod in Gallia motum fuerat, oppressit. Filium suum Caesarem fecit. Romae lavacrum aedificavit. Cum biennio ipse et filius imperassent, uterque in barbarico interfecti sunt, et inter divos relati. P. C. N. 251.

Cap. V. Mox imperatores creati sunt GALLUS HOSTILIANUS et Galli filius, VOLUSIANUS. Sub his Aemilianus in Moesia res novas molitus est: ad quem opprimendum cum ambo profecti essent, Interamnae interfecti sunt, non completo biennio. Nihil omnino clarum gesserunt. Sola pestilentia, et morbis, atque aegritudinibus notus eorum principatus fuit. P. C. N. 253.

Cap. VI. (V.) AEMILIANUS obscurissime natus, obscurius imperavit, ac tertio mense exstinctus est.

Cap. VII. (VI.) Hinc LICINIUS VALERIANUS, in Raetia et Norico agens, ab exercitu imperator, et mox Augustus est factus. GALLIENUS quoque Romae a senatu Caesar est appellatus. Horum imperium Romano nomini perniciosum et paene exitiabile fuit, vel infelicitate principum,

vel ignavia. Germani Ravennam usque venerunt. Valerianus, in Mesopotamia bellum gerens, a Sa-
P. C. N. 259. pore, Persarum rege, superatus est: mox etiam captus apud Parthos ignobili servitute consenuit.

Cap. VIII. Gallienus, cum adolescens factus esset Augustus, imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum perniciose gessit. Nam iuvenis in Gallia et Illyrico multa strenue fecit, occiso apud Mursam Ingenuo, qui purpuram sumserat, et Regaliano. Diu placidus et quietus, mox in omnem lasciviam dissolutus, tenendae reipublicae habenas probrosa ignavia et desperatione laxavit. Alamanni, vastatis Galliis, in Italiam penetraverunt. Dacia, quae a Traiano ultra Danubium fuerat adiecta, amissa est. Graecia, Macedonia, Pontus, Asia vastata per Gothos. Pannonia a Sarmatis Quadisque populata est. Germani usque ad Hispanias penetraverunt, et civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt. Parthi, Mesopotamia occupata, Syriam sibi coeperunt vindicare.

Cap. IX. (VII.) Tum iam desperatis rebus, et deleto paene imperio Romano, POSTUMUS in Gallia, obscurissime natus, purpuram sumsit, et per annos decem ita imperavit, ut consumtas paene provincias ingenti virtute et moderatione reparaverit: qui seditione militum interfectus est, quod Mogontiacum, quae adversus eum rebellaverat, L. Aeliano, res novas moliente, diripiendam militibus

tradere noluisset. Post eum Marius, vilissimus opifex, purpuram accepit, et secundo die interfectus est. Victorinus postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus: sed cum nimiae libidinis esset, et matrimonia aliena corrumperet, Agrippinae occisus est, actuario quodam machinante dolum, imperii sui anno secundo.

Cap. X. Huic successit Tetricus senator, qui, Aquitaniam honore praesidis administrans, absens a militibus imperator electus est, et apud Burdigalam purpuram sumsit: seditiones multas militum pertulit. Sed dum haec in Gallia geruntur, in Oriente per Odenathum Persae victi sunt: defensa Syria, recepta Mesopotamia, usque ad Ctesiphontem Odenathus penetravit.

Cap. XI. Ita, Gallieno rempublicam deserente, Romanum imperium in Occidente per Postumum, per Odenathum in Oriente servatum est. (VIII.) Gallienus interea Mediolani cum Valeriano fratre occisus est, imperii anno nono, CLAUDIUS- P. C. N.
que ei successit, a militibus electus, a senatu ap- 268.
pellatus Augustus. Hic Gothos, Illyricum Macedoniamque vastantes, ingenti proelio vicit. Parcus vir ac modestus, et iusti tenax, ac reipublicae gerendae idoneus: qui tamen intra imperii P. C. N.
biennium morbo interiit, et divus appellatus est. 270.
Senatus ingenti eum honore decoravit, scilicet ut

in curia clypeus ipsi aureus, item in Capitolio statua aurea poneretur.

Cap. XII. QUINTILLUS post eum, Claudii frater, consensu militum imperator electus est; vir unicae moderationis et civilitatis, aequandus fratri, vel praeponendus. Consensu senatus appellatus Augustus, septimo decimo die imperii occisus est.

Cap. XIII. (IX.) Post eum AURELIANUS suscepit imperium, Dacia Ripensi oriundus: vir in bello potens, animi tamen immodici, et ad crudelitatem propensioris, quique Gothos strenuissime
P. C. N. 271. vicit. Romanam ditionem ad fines pristinos varia bellorum felicitate revocavit. Superavit in Gallia Tetricum apud Catalaunos, ipso Tetrico prodente exercitum suum, cuius assiduas seditiones ferre non poterat: quin etiam per literas occultas Aurelianum ita fuerat deprecatus, ut inter alia versu Virgiliano uteretur:

Eripe me his invicte malis.

Zenobiam quoque, quae, occiso Odenatho marito, orientem tenebat, haud longe ab Antiochia sine
P. C. N. 273. gravi proelio cepit, ingressusque Romam nobilem triumphum, quasi receptor Orientis Occidentisque, egit, currum praecedentibus Tetrico et Zenobia; qui quidem Tetricus corrector Lucaniae postea fuit,

ac privatus diutissime vixit. Zenobia autem posteros, qui adhuc manent, Romae reliquit.

Cap. XIV. Hoc imperante etiam monetarii in urbe rebellaverunt, vitiatis pecuniis, et Felicissimo rationali interfecto: quos Aurelianus victos ultima crudelitate compescuit: plurimos nobiles capite damnavit: saevus et sanguinarius, ac necessarius magis in quibusdam, quam in ullo amabilis imperator. Trux omni tempore, etiam filii sororis interfector: disciplinae tamen militaris, et morum dissolutorum magna ex parte corrector.

Cap. XV. Urbem Romam muris firmioribus cinxit: templum Soli aedificavit, in quo infinitum auri gemmarumque constituit. Provinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico et Moesia, desperans, eam posse retineri: abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae in media Moesia collocavit, appellavitque eam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit, et est in dextra Danubio, in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva. Occiditur servi sui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius, nomina pertulit annotata, falso manum eius imitatus, tanquam Aurelianus ipsos pararet occidere. Itaque ut praeveniretur, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolin et Heracleam est stratae veteris. Locus Caenophrurium appellatur. Mors tamen eius inulta non fuit.

Meruit quoque inter divos referri. Imperavit annos quinque, menses VI.

Cap. XVI. (X.) TACITUS post hunc suscepit imperium; vir egregie moratus, et reipublicae gerendae idoneus. Nihil tamen clarum potuit ostendere, intra sextum mensem imperii morte praeven-
P. C. N. 276. tus. FLORIANUS, qui Tacito successerat, duobus mensibus et diebus XX in imperio fuit; neque quicquam dignum memoria egit.

Cap. XVII. (XI.) Post hunc PROBUS, vir illustris gloria militari, ad administrationem reipu-
P. C. N. 276. blicae accessit. Gallias a barbaris occupatas ingenti proeliorum felicitate restituit. Quosdam imperium usurpare conatos, scilicet Saturninum in Oriente, Proculum et Bonosum Agrippinae, multis certaminibus oppressit. Vineas Gallos et Pannonios habere permisit; opere militari Almam montem apud Sirmium, et Aureum apud Moesiam superiorem vineis conseruit, et provincialibus colendas dedit. Hic cum bella innumera gessisset, pace parata dixit, *brevi milites necessarios non futuros.* Vir acer, strenuus, iustus, et qui Aurelianum aequaret glo-
P. C. N. 282. ria militari, morum autem civilitate superaret. Interfectus est tamen Sirmii, tumultu militari, in turri ferrata. Imperavit annos VI. menses quatuor.

Cap. XVIII. (XII.) Post hunc CARUS est factus Augustus, Narbone natus in Gallia, qui con-

festim Carinum et Numerianum, filios, Caesares fecit, cum quibus regnavit duobus annis. Sed dum bellum adversum Sarmatas gerit, nuntiato Persarum tumultu ad Orientem profectus, res contra Persas nobiles gessit: ipsos proelio fudit: Cochen et Ctesiphontem, urbes nobilissimas, cepit: et cum castra supra Tigridem haberet, ictu divini fulminis periit. P. C. N. 284. NUMERIANUS quoque, filius eius, quem secum ad Persas duxerat, adolescens egregiae indolis, cum oculorum dolore correptus in lecticula veheretur, impulsore Apro, qui socer eius erat, per insidias occisus est; et cum dolo occultaretur ipsius mors, P. C. N. 284. quousque Aper invadere posset imperium, foetore cadaveris prodita est. Milites enim, qui eum sequebantur, foetore commoti, diductis lecticulae palliis, post aliquot dies mortem eius notam habere potuerunt.

Cap. XIX. Interea CARINUS, quem Caesarem ad Parthos proficiscens Carus in Illyrico, Gallia, Italia reliquerat, omnibus se sceleribus inquinavit: plurimos innoxios, fictis crimininibus, occidit; matrimonia nobilia corrupit; condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel levi fatigatione taxaverant, perniciosus fuit. Ob quae omnibus hominibus invisus, non multo post poenas dedit. (XIII.) Nam de Perside victor exercitus rediens, cum Carum Augustum fulmine, Numerianum Caesarem insidiis perdidisset, DIOCLETIANUM impe-

ratorem creavit, Dalmatia oriundum, virum obscurissime natum, adeo ut a plerisque scribae filius, a nonnullis Anulini senatoris libertinus fuisse credatur.

Cap. XX. Is prima militum concione iuravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum, et cum iuxta eum Aper, qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitus manu Diocletiani percussus est. Postea Carinum, omnium odio
P. C. N. 285. et detestatione viventem, apud Margum ingenti proelio vicit, proditum ab exercitu suo, quem fortiorem habebat; certe desertum, inter Viminacium atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum rustici in Gallia concitassent, et factioni suae Bacaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum et Aelianum,
P. C. N. 286. ad subigendos eos Maximianum Herculium Caesarem misit, qui levibus proeliis agrestes domuit, et pacem Galliae reformavit,

Cap. XXI. Per haec tempora etiam Carausius, qui vilissime natus, strenuae militiae ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicae et Armoricae pacandum mare accepisset, quod Franci et Saxones infestabant, multis barbaris saepe captis, nec praeda integra aut provincialibus reddita, aut imperatoribus missa, cum suspicio esse coepisset, consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum praeda exciperet, at-

que hac se occasione ditaret; a Maximiano iussus occidi, purpuram sumsit, et Britannias occupavit. P. C. N. 286.

Cap. XXII. (XIV.) Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatae essent, Carausius in Britanniis rebellaret, Achilleus in Aegypto, Africam Quinquegentiani infestarent, Narseus Orienti bellum inferret; Diocletianus MAXIMIANUM HERCULIUM ex Caesare fecit Augustum, Constantium et Maximianum Caesares: quorum Constantius per filiam nepos Claudii traditur: Maximianus Galerius in Dacia haud longe a Sardica natus. Atque ut eos etiam affinitate coniungeret, Constantius privignam Herculii Theodoram accepit, ex qua postea sex liberos, Constantini fratres, habuit: Galerius filiam Diocletiani Valeriam: ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulsi. Cum Carausio tamen, cum bella frustra tentata essent contra virum rei militaris peritissimum, ad postremum pax convenit. Eum post septennium Allectus, socius eius, occidit, atque ipse post eum Britannias triennio tenuit: qui ductu Asclepiodoti, praefecti praetorio, est oppressus. Ita Britanniae decimo anno receptae.

P. C. N. 286. P. C. N. 292. P. C. N. 289. P. C. N. 293. P. C. N. 296.

Cap. XXIII. (XV.) Per idem tempus a Constantino Caesare in Gallia pugnatum est circa Lingonas: die una adversam et secundam fortunam expertus est. Nam cum, repente barbaris ingruentibus, intra civitatem esset coactus, tam praecipiti necessitate, ut clausis portis in murum funibus tolleretur; vix P. C. N. 296.

quinque horis mediis, adventante exercitu, sexaginta fere millia Alamannorum cecidit. Maximianus quoque Augustus bellum in Africa profligavit,
P. C. N. domitis Quinquegentianis, et ad pacem redactis.
297. Diocletianus obsessum Alexandriae Achilleum octavo fere mense superavit, eumque interfecit. Victoria acerbe usus est; totam Aegyptum gravibus proscriptionibus caedibusque foedavit. Ea tamen occasione ordinavit provide multa et disposuit; quae ad nostram aetatem manent.

Cap. XXIV. Galerius Maximianus primo adversus Narseum minime secundum proelium habuit, inter Callinicum Carrasque congressus, cum inconsulte magis, quam ignave dimicasset. Admodum enim parva manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur et ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia a Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisse.

Cap. XXV. Mox tamen per Illyricum Moesiamque contractis copiis, rursus cum Narseo, Hormisdae et Saporis avo, in Armenia maiori pugnavit successu ingenti, nec minore consilio, simulque fortitudine: quippe qui etiam speculatoris munus
P. C. N. cum altero ac tertio equite susceperit. Pulso Nar-
297. seo castra eius diripuit; uxores, sorores, liberos cepit; infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam: ipsum in ultimas

regni solitudines egit, quare ad Diocletianum, in Mesopotamia cum praesidiis tunc morantem, ovans regressus, ingenti honore susceptus est. Varia deinceps et simul, et viritim bella gesserunt, Carpis et Basternis subactis, Sarmatis victis: quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt. P. C. N. 299.

Cap. XXVI. (XVI.) Diocletianus moratus callide fuit, sagax praeterea, et admodum subtilis ingenio, et qui severitatem suam aliena invidia vellet explere. Diligentissimus tamen et sollertissimus princeps; et qui imperio Romano primus regiae consuetudinis formam magis, quam Romanae libertatis, invexit: adorarique se iussit, cum ante eum cuncti salutarentur: ornamenta gemmarum vestibus calceamentisque indidit. Nam prius imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat; reliqua communia.

Cap. XXVII. Herculius autem, propalam ferus et incivilis ingenii, asperitatem suam etiam vultus horrore significans. Hic naturae suae indulgens, Diocletiano in omnibus, etiam severioribus consiliis, obsecutus est. Cum tamen ingravescente aevo parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret, auctor Herculio fuit, ut in privatam vitam concederent, et stationem tuendae reipublicae viridioribus iunioribusque mandarent. Cui aegre collega obtemperavit. Tamen uterque una die pri- P. C. N. 304.

vato habitu imperii insigne mutavit; Nicomediae
P. C. N. 302. Diocletianus, Herculius Mediolani; post triumphum inclutum, quem Romae ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum illustri, qua Narsei coniuges sororesque et libere ante currum ducti sunt. Concesserunt tunc Salonas unus, alter in Lucaniam.

Cap. XXVIII. Diocletianus privatus in villa, quae haud procul a Salonis est, praeclaro otio senuit; inusitata virtute usus, ut solus omnium, post conditum Romanum imperium, ex tanto fastigio sponte ad privatae vitae statum civilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut, cum privatus obisset, inter divos tamen referretur.

LIBER

LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

1. Imperii divisio inter Constantium et Galerium, assumtis duobus Caesaribus Maximino et Severo. 2. Constantinus in Britannia creatur imperator, Romae Maxentius, filius Herculii, qui inde ad spem resumendi imperii erigitur. Severus, contra Maxentium missus, a suis desertus interficitur. 3. Herculii, post irritos conatus contra Maxentium et Constantinum, interitus. Eius mores incommodi et asperi memorantur. 4. Licinius a Galerio, qui paullo post moritur, fit imperator. Hinc quatuor imperatores exsistunt, Constantinus, Maxentius, Licinius et Maximinus. Maxentius per Constantinum opprimitur. Maximinus, adversus Licinium novas res moliens, exitium morte praevertit. 5. 6. Licinius, a Constantino victus, perit, et summa rerum ad unum Constantinum devolvitur, qui, novo adhuc more, tres Caesares creat. 7. 8. Constantini studia et mores insolentia rerum secundarum in peius mutati; ipse bellum adversus Parthos moliens moritur. 9 — 13. Succedunt tres eius filii, Constantinus, Constans et Constantius cum Dalmatio, fratris filio; e quibus, cum ceteri interfecti essent, remanet Constantius,

qui male pugnat contra Persas, Vetranionem opprimit et Maxentium, cuius duces antea Nepotianum, Romae imperatorem factum, interficiunt, Gallumque, quem idem Caesarem fecerat, post occidit. Silvanus novas res in Gallia moliens exstinguitur. 14. Constantius solus superstes Iulianum Caesarem facit, qui, contra Gallos et Alamannos missus, egregie res gerit. 15. Iulianus a militibus Augustus renuntiatur, quo audito Constantius, cum, omisso Persico bello, contra eum contendisset, in itinere obit. Mores placidi, ad severitatem tamen propensiores. 16. Iuliani contra Persas bellum in eoque obitus. Eius laudes et in Christianos odium. 17. Iovianus a Persis semel iterumque victus ignominiosam pacem facit. Constantinopolin revertens subita morte opprimitur, cuius variae referuntur causae. Maioris operis de successorum rebus gestis promissio in fine annectitur.

Cap. I.

His igitur abeuntibus ab administratione reipublicae, CONSTANTIUS et GALERIUS Augusti
P. C. N. creati sunt: divisusque inter eos ita Romanus or-
305. bis, ut Galliam, Italiam, Africam Constantius; Illyricum, Asiam, Orientem Galerius obtineret, sumtis duobus Caesaribus. Constantius tamen, contentus dignitate Augusti, Italiae atque Africae administrandae solicitudinem recusavit: vir egregius et praestantissimae civilitatis, divitiis provin-

cialium ac privatorum studens, fisci commoda non admodum affectans, dicensque *melius publicas opes a privatis haberi, quam intra unum claustrum reservari.* Adeo autem cultus modici, ut feriatis diebus, si cum amicis numerosioribus esset epulandum, privatorum ei argento, ostiatim petito, triclinia sternerentur. Hic non modo amabilis, sed etiam venerabilis Gallis fuit; praecipue quod Diocletiani suspectam prudentiam, et Maximiani sanguinariam temeritatem imperio eius evaserant. P. C. N.
Obiit in Britannia Eboraci, principatus anno tertio 306.
decimo, atque inter divos relatus est.

Cap. II. Galerius vir et probe moratus, et egregius in re militari, cum Italiam quoque, sinente Constantio, administrationi suae accessisse sentiret, Caesares duos creavit, MAXIMINUM, P. C. N.
quem Orienti praefecit, et SEVERUM, cui Italiam 305.
dedit: ipse in Illyrico commoratus est. Verum, Constantio mortuo, CONSTANTINUS, ex obscu- P. C. N.
riori matrimonio eius filius, in Britannia creatus 306.
est imperator, et in locum patris exoptatissimus moderator accessit. Romae interea praetoriani, excitato tumultu, MAXENTIUM, Herculii filium, qui haud procul ab urbe in villa publica morabatur, Augustum nuncupaverunt. Quo nuntio Maxi- P. C. N.
mianus Herculius ad spem arrectus resumendi fa- 306.
stigii, quod invitus amiserat, Romam advolavit e Lucania, quam sedem privatus elegerat, in agris

amoenissimis consenescens; Diocletianumque etiam per literas adhortatus est, ut depositam resumeret potestatem; quas ille irritas habuit. Sed adversum motum praetorianorum atque Maxentii Severus Caesar, Romam missus a Galerio, cum exercitu venit; obsidensque urbem, militum suorum scelere desertus est.

Cap. III. Auctae Maxentio opes, confirmatumque imperium. Severus fugiens Ravennae interfe-
P. C. N. 307. ctus est. Herculius tamen Maximianus, post haec in concione exercitus filium Maxentium nudare conatus, seditionem et convicia militum tulit. Inde ad Gallias profectus est, dolo composito, tanquam a filio esset expulsus, ut Constantino genero iungeretur; moliens tamen Constantinum, reperta occasione, interficere, qui in Galliis et militum et provincialium ingenti iam favore regnabat, caesis Francis atque Alamannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, obiecit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quae dolum viro nuntiaverat, profugit Herculius, Massiliaeque oppressus (ex ea etenim navigare ad filium praeparabat) poenas de-
P. C. N. 310. dit iustissimo exitu; vir ad omnem asperitatem saevitiamque proclivus, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers.

Cap. IV. (III.) Per hoc tempus a Galerio LI-
P. C. N. 311. CINIUS imperator est factus, Dacia oriundus, no-

tus ei antiqua consuetudine, et in bello, quod adversus Narseum gesserat, strenuis laboribus et officiis acceptus: mors Galerii confestim secuta est. Itaque respublica tunc a novis quatuor imperatoribus tenebatur, Constantino et Maxentio, filiis Augustorum, Licinio et Maximino, novis hominibus. Quinto tamen Constantinus imperii sui anno bellum adversum Maxentium civile commovit; copias eius multis proeliis fudit; ipsum postremo Romae adversum nobiles omnibus exitiis saevientem, apud pontem Mulvium vicit, Italiaque est potitus. Non multo deinceps in Oriente quoque adversus Licinium Maximinus res novas molitus, vicinum exitium fortuita apud Tarsum morte praevenit.

P. C. N. 312.

P. C. N. 312.

Cap. V. (IV.) CONSTANTINUS tamen, vir ingens, et omnia efficere nitens, quae animo praeparasset, simul principatum totius orbis affectans, Licinio bellum intulit, quamvis necessitudo et affinitas cum eo esset: nam soror Constantia nupta Licinio erat; ac primo eum in Pannonia secunda, ingenti apparatu bellum apud Cibalas instruentem, repentinus oppressit, omnique Dardania, Moesia, Macedonia potitus, numerosas provincias occupavit.

P. C. N. 314.

Cap. VI. Varia deinceps inter eos bella, et pax reconciliata ruptaque est. Postremo Licinius navali et terrestri proelio victus, apud Nicomediam se dedidit, et contra religionem sacramenti Thessa-

P. C. N. 324.

P. C. N. 325.

lonicae privatus occisus est. Eo tempore res Romana sub uno Augusto et tribus Caesaribus, (quod nunquam alias,) fuit, cum liberi Constantini Galliae, Orienti Italiaeque praeessent. Verum insolentia rerum secundarum aliquantum Constantinum ex illa favorabili animi docilitate mutavit. Primum
P. C. N. necessitudines persecutus, filium suum, egregium
326. virum, et sororis filium, commodae indolis iuvenem, interfecit; mox uxorem; post numerosos amicos.

Cap. VII. Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus. Innumerae in eo animi corporisque virtutes claruerunt. Militaris gloriae appetentissimus, fortuna in bellis prospera fuit, verum ita, vt non superaret indu-
P. C. N. striam. Nam etiam Gothos, post civile bellum,
332. varie profligavit, pace ad postremum data; ingentemque apud barbaras gentes memoriae gratiam collocavit. Civilibus artibus et studiis liberalibus deditus; affectator iusti amoris, quem omni sibi et liberalitate et docilitate quaesivit; sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius; nihil occasionum praetermittens, quo opulentiores eos clarioresque praestaret.

Cap. VIII. Multas leges rogavit, quasdam ex bono et aequo, plerasque superfluas, nonnullas
P. C. N. severas. Primusque urbem nominis sui ad tantum
330. fastigium evehere molitus est, ut Romae aemulam

faceret. Bellum adversus Parthos moliens, qui iam Mesopotamiam fatigabant, uno et trigesimo anno imperii, aetatis sexto et sexagesimo, Nicomediae in villa publica obiit. Denuntiata mors eius etiam per crinitam stellam, quae inusitatae magnitudinis aliquamdiu fulsit: eam Graeci κομήτην vocant: atque inter divos meruit referri. P. C. N. 337.

Cap. IX. (V.) Successores filios tres reliquit, atque unum fratris filium. Verum DALMATIUS Caesar prosperrima indole, neque patruo absimilis, haud multo post oppressus est factione militari, et Constantio, patruele suo, sinente potius, quam iubente. P. C. N. 338. CONSTANTINUM porro, fratri bellum inferentem, et apud Aquileiam inconsultius proelium aggressum, Constantis duces interemerunt. Ita respublica ad duos Augustos redacta. P. C. N. 340. CONSTANTIS imperium strenuum aliquamdiu, et iustum fuit; mox cum et valetudine improspera et amicis pravioribus uteretur, ad gravia vitia conversus, cum intolerabilis provincialibus, militibus iniucundus esset, factione Magnentii occisus est. Obiit haud longe ab Hispaniis in castro, cui Helenae nomen est, anno imperii decimo septimo, aetatis trigesimo: rebus tamen plurimis strenue in militia gestis, exercituique per omne vitae tempus sine gravi crudelitate terribilis. P. C. N. 350.

Cap. X. (VI.) Diversa CONSTANTII fortuna fuit. A Persis enim multa et gravia perpessus,

saepe captis oppidis, obsessis urbibus, caesis exercitibus; nullumque ei contra Saporem prosperum proelium fuit; nisi quod, apud Singaram, haud dubiam victoriam ferocia militum amisit; qui pugnam seditiose et stolide, contra rationem belli, die iam praecipiti, poposcerunt. Post Constantis necem, Magnentio Italiam, Africam, Gallias, obtinente, etiam Illyricum res novas habuit, VETRANIONE ad imperium consensu militum electo; quem grandaevum iam, et cunctis amabilem diuturnitate et felicitate militiae, ad tuendum Illyricum, principem creaverunt; virum probum et morum veterum, ac iucundae civilitatis, sed omnium liberalium artium expertem adeo, ut ne elementa quidem prima literarum, nisi grandaevus et iam imperator, acceperit.

P. C. N. 348.

P. C. N. 350.

Cap. XI. Sed a Constantio, qui ad ultionem fraternae necis bellum civile commoverat, abrogatum est Vetranioni imperium; qui novo inusitatoque more, consensu militum, deponere insigne compulsus est. Romae quoque tumultus fuit, Nepotiano, Constantini sororis filio, per gladiatoriam manum imperium invadente; qui saevis exordiis dignum exitum nactus est. Vigesimo enim atque octavo die a Magnentianis ducibus oppressus, poenas dedit; caputque eius pilo per urbem circumlatum est; gravissimaeque proscriptiones et nobilium caedes fuerunt.

P. C. N. 350.

Cap. XII. Non multo post Magnentius apud Mursam profligatus acie est, ac paene captus. Ingentes Romani imperii vires ea dimicatione consumtae sunt, ad quaelibet bella externa idoneae, quae multum triumphorum possent securitatisque conferre. Orienti mox a Constantino Caesar est datus, patrui filius GALLUS: Magnentiusque diversis proeliis victus, vim vitae suae apud Lugdunum attulit, imperii anno tertio, mense septimo: frater quoque eius Senonis, quem ad tuendas Gallias Caesarem miserat.

P. C. N. 351.

P. C. N. 351.

P. C. N. 353.

Cap. XIII. Per haec tempora etiam a Constantio, multis incivilibus gestis, Gallus Caesar occisus est: vir natura ferus, et ad tyrannidem pronior, si suo iure imperare licuisset. Silvanus quoque, in Gallia res novas molitus, ante diem trigesimum exstinctus est, solusque imperio Romano eo tempore Constantius princeps et Augustus fuit.

P. C. N. 354.

P. C. N. 355.

Cap. XIV. Mox IULIANUM Caesarem ad Gallias misit, patruelem suum, Galli fratrem, tradita ei in matrimonium sorore; cum multa oppida barbari expugnassent, alia obsiderent, ubique foeda vastitas esset, Romanumque imperium non dubia iam calamitate nutaret: a quo modicis copiis apud Argentoratum, Galliae urbem, ingentes Alamannorum copiae exstinctae sunt, rex nobilissimus captus, Galliae restitutae. Multa postea per eundem Iulianum egregie adversum barbaros gesta sunt; sum-

P. C. N. 355.

P. C. N. 357.

motique ultra Rhenum Germani, et finibus suis Romanum imperium restitutum.

Cap. XV. Neque multo post, cum Germaniciani exercitus a Galliarum praesidio tollerentur, con-
P. C. N. 360. sensu militum Iulianus factus Augustus est, interiectoque anno, ad Illyricum obtinendum profectus, Constantio Parthicis bellis occupato; qui, rebus
P. C. N. 361. cognitis, ad bellum civile conversus, in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamque, anno imperii octavo et trigesimo, aetatis quinto et quadragesimo, meruitque inter divos referri: vir egregiae tranquillitatis, placidus, nimis amicis et familiaribus credens; mox etiam uxoribus deditior; qui tamen primis imperii annis ingenti se modestia egerit; familiarium etiam locupletator; neque inhonoros sinens, quorum laboriosa expertus fuisset officia: ad severitatem tamen propensior, si suspicio imperii moveretur; mitis alias, et cuius in civilibus magis, quam in externis bellis, sit laudanda fortuna.

Cap. XVI. (VIII.) Hinc IULIANUS rerum po-
P. C. N. 363. titus est, ingentique apparatu Parthis intulit bellum, cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida et castella Persarum in deditionem accepit, vel vi expugnavit; Assyriamque populatus, castra apud Ctesiphontem stativa aliquamdiu habuit, remeansque victor, dum se inconsultius proeliis inserit,
P. C. N. 363. hostili manu interfectus est, VI Kalend. Iulias, imperii anno septimo, aetatis altero et trigesimo;

atque inter divos relatus est. Vir egregius et rempublicam insigniter moderaturus, si per fata licuisset: liberalibus disciplinis apprime eruditus: Graecis doctior, atque adeo, vt Latina eruditio nequaquam cum Graeca scientia conveniret: facundia ingenti et promta, memoriae tenacissimae: in quibusdam philosopho propior: in amicos liberalis, sed minus diligens, quam tantum principem decuit; fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriae eius inferrent. In provinciales iustissimus, et tributorum, quatenus fieri posset, repressor: civilis in cunctos: mediocrem habens aerarii curam: gloriae avidus ac per eam animi plerumque immodici: religionis Christianae insectator, perinde tamen, ut cruore abstineret. Marco Antonino non absimilis, quem etiam aemulari studebat.

Cap. XVII. (IX.) Post hunc IOVIANUS, qui tunc domesticus militabat, ad obtinendum imperium consensu exercitus lectus est: commendatione patris, quam sua, militibus notior. Qui, iam turbatis rebus, exercitu quoque inopia laborante, uno a Persis atque altero proelio victus pacem cum Sapore, necessariam quidem, sed ignobilem fecit: multatus finibus, ac nonnulla imperii Romani parte tradita; quod ante eum annis mille centum et duobus de viginti fere, ex quo Romanum imperium conditum erat, nunquam accidit. Quin etiam legiones nostrae ita et apud Claudium, per Pontium Telesinum, et in Hispania apud Numantiam, et in Numi-

dia sub iugum missae sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, si foederis necessitatem, cum integrum fuit, mutare voluisset, sicut a Romanis, omnibus his bellis, quae commemoravi, factum est. Nam et Samnitibus, et Numantinis, et Numidis confestim bella illata sunt, neque pax rata fuit. Sed dum aemulum imperii veretur, intra Orientem residens, gloriae parum consuluit. Itaque iter ingressus, atque Illy-
P. C. N. 364. ricum petens, in Galatiae finibus repentina morte obiit: vir alias neque iners, neque imprudens.

Cap. XVIII. Multi exanimatum opinantur nimia cruditate; inter coenandum enim epulis indulserat: alii odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis grave quiescentibus erat: quidam nimietate prunarum, quas gravi frigore adoleri multas iusserat. Decessit imperii mense septimo, quarto deci-
P. C. N. 364. mo Kalend. Martias; aetatis, ut qui plurimum ac minimum tradunt, tertio et trigesimo anno, ac benignitate principum, qui ei successerunt, inter divos relatus est. Nam et civilitati propior, et natura admodum liberalis fuit. (X.) Is status erat Romanae rei, Ioviano eodem et Varroniano coss. anno urbis conditae millesimo centesimo et nono decimo. Quia autem ad inclitos principes venerandosque perventum est, interim operi modum dabimus. Nam reliqua stilo maiore dicenda sunt; quae nunc non tam praetermittimus, quam ad maiorem scribendi diligentiam reservamus.

NOTAE

AD

EUTROPIUM.

AD PRAEFATIONEM.

Domino — Qui D. N. i. e. Domino nostro volunt, curiosius monumentorum consuetudinem spectant, quam codices et singularis libelli rationem.

Valenti — Gothico, quod quidam codices et editores subiiciunt, plerique et meliores priorum cum Gothano respuunt; atque eos audiendos viri docti recte iudicarunt.

AD LIB. I.

Cap. II.

Tunc — Aliqui unius codicis auctoritate excludunt, vel tamquam spurium uncis includunt. At causam eius agunt reliqui codices omnes, quibus suffragatur Gothanus. Accedit in huius particulae usu mos Eutropii.

suus — Etsi abesse salvo sensu possit, cum et alii auctores passim adiiciant, et alibi Eutropius, et, quod plurimum valet, codices in primis Verheykiani cum

Gothano tueantur, retinendum censui, paucis tantum editoribus renitentibus.

Romae — Cum aliis Mss. locum illi vindicat Gothanus contra aliquorum iudicia. Nec raptarum, quod ex frequenti usu passive ponitur, in raptorum mutari debet, quod quidam fecerunt, Leidensi, optimo quidem alias codice, moti.

Cap. III.

tertio — Quidam et praeponunt, non sine codicibus. Et certe duplex ratio observatur in auctore nostro, ut, sive maior, sive minor numerus praecedat, promiscue tamen haec particula vel inseratur, vel omittatur.

Cap. IV.

ab urbe Roma — Uncos his verbis appositos removi. Etsi enim ea proxime praecesserunt, nec a Metaphraste Graeco agnoscuntur, libri tamen ad unum omnes sustinent. Nempe hi serva fide, certe opera, si attenderint, verba reddunt, interpretes habito delectu, si recte perceperint, quod quidem hic non erat difficile. Tum exsulare etiam recte possit absunt, vel, ut quidam ferunt, sunt. In cultiori auctore non tulerim.

Cap. V.

Tiberis — Ex Paeanii versione Graeca adieci, ut integer sensus loco constaret. Codices enim, cumque iis Gothanus, habent apud Hostiam civitatem, quod ferri

ferri nequit. Ostiam civitatem praetulissem, nisi mordicus voculam apud tenerent codices.

Cap. VII.

famula — Codices aliqui cum Gothano praeferunt ancilla. Alterum ex glossa ortum est; malim posterius.

filiae — Sine libris male editiones multae subiiciunt suae.

Cap. IX.

annuum — Codices, in quibus Gothanus, vel sic, vel annum et annum unum, quod posterius diductum videtur ex annuum. Atque hoc probandum videbatur, quia inter se adiectiva de una eademque re comparantur.

Cap. XI.

Porsena — Praetuli simplici *n*, quia sic a Graecis effertur, et media a poetis corripitur, nisi illi forte geminata litera metri legibus consulunt.

Quinto — Verius septimo, uti discitur ex Livio 2, 16, 7. et Dionys. Halic. 5, 48. Utrum hic Eutropii fuerit error, an librariorum, difficile est iudicium. Cum libri omnes non solum, sed et interpres Graecus, et qui eum locum repetierunt, in hoc numero conspirent, mutare illum ausus non sum. Post cum Ms. Gothano malui integris literis dare quater, quam IV.

Cap. XII.

consulatus — Multae editiones, etiam ex recentioribus consularis, quod etsi probant codices aliqui, et nexus praeterea admittit, auscultavi tamen plerisque, quia commode poterat.

Lartius — Ita nunc reposui ex Cod. Gothano, annitentibus fastis. Quod cum Dionysio Halic. 5, 72. Paeanius Λάρκιος scribit et codices quidam Larcius, ex pronuntiandi simili modo eodem revocari potest. Vulgo editum legitur Largius, uti Liviani codices 2, 10, 6. discrepant.

Cap. XV.

Q. Marcius — Cum in illo praenomine omnes libri consentiant, ab ipso Eutropio editum videtur, et mutationem reiicere. Aliis est Caius, etsi libri etiam dant Cneius, scilicet ex literae *C.* diversa explicatione, uti fit alibi.

Cap. XVI.

Tito — Plerique codices Lucio, confusis male literis *t.* et *l.* quae ex compendio erant appositae. Receptum nomen probant in primis fasti.

capita — Ita nunc reposui pro capitum, quod et vicinia auribus molestum facit, ex codicibus plerisque, quibuscum etiam consentit Gothanus. Nempe per appositionem intelligi debet. Exempla plura dabit Oudendorp. ad Iulium Caes. de B. C. 3, 4.

Cap. XIX.

quinto — Consentiunt fasti. In annum 517. proiicit Livius 4, 16 extr. coll. 4, 7. in.

his praestabant — Ita dedi secutus cod. Gothanum ob gratiorem numerum. Aliae editiones inverso haec ordine ponunt.

Cap. XX.

deinde — Ex codice Lugd. 1. optimo retinui cum recentioribus, cuius connexus exempla praebent etiam boni auctores. Alii codices malunt inde, vel, ut Gothanus, omnino omittunt.

LIB. II.

Cap. I.

trecentesimo sexagesimo quinto — Immo a. U. 310. ut Livius, gravior auctor, docet. Rectius de tempore victorum Volscorum, ex Livio quidem 6, 2. f. Neque tamen mutare numeros propter librorum consensus et aliorum testimonia, qui hunc locum descripserunt, ausus sum. Error Eutropii, uti etiam ex cap. 3. apparet. Ita vero temere utramque rem connectit.

septuaginta — Ratio annorum supputatione ducta ab a. 259. ad a. 365. non constat. Sed ita volunt praeter Livium c. l. et alii, in iis Orosius 3, 3.

Cap. II.

Quinctius — Ita cum Grunero et Bipontino reposui pro Quintio, quod dedit etiam Verheykius. Illam enim scripturam tamquam antiquiorem et magis sinceram tuentur fasti et numi. Cf. praeter Raschium in Lex. num. T. 4. P. 1. p. 647. Eckhelius in doctrina numor. P. 2. Vol. 5. p. 290. sq.

ipsam Praenestem — Sic pro ipsum Praeneste Mss. Lugd. omnes cum Gothano, unde reddidi, cum nec usus aliorum refragetur.

Cap. III.

non diu — Immo satis diu ab an. 310. ad an. 379. igitur annos 69. Error manavit ex falsa supputati one cap. 1. notata.

Cap. V.

Ibi — Addidi hanc particulam ex cod. Gothano nexus artioris causa, quem interposito ubi gravior auctor continuisset.

T. Manlius — Haec lectio aliis auctoribus debetur, a quibus aberrare ipse Eutropius vix potuit. In libris scribitur Lucius Mallius. T. in compendio scriptum facile transiit in L. et Mallius Graecorum potius est, quam Latinorum. Vid. ad Polyb. 1, 26.

et sibi — Particulam et ex Gothano et aliis quibusdam propter luculentiorem et concinniorem oppositionem inserui. Vocem sibi, quam ignorat Leid. 1., contra Havercampum recte tuetur Grunerus.

Cap. VI.

Corvus — Ita Verheykio obsecutus dedi fastorum fide et optimis aliorum auctorum codicibus, confirmatus cum quibus hic praeterea concinunt Leid. 1. et 2. Plerique enim volunt Corvinus, quod nomen inde ad posteros transmissum est, ut ab Albus, Rufus, Longus et aliis Albinus, Rufinus, Longinus.

Cap. VII.

Eo anno — condita est. — Haec verba, uncis vulgo inclusa, absunt a multis codicibus, et ad Diaconum referuntur. Habent tamen plerique cum Paeanio, nec respuit consilium Eutropii in dedicatione huius libri suppositum. Sic et Livius adeo eius urbis originem notavit, etsi uterque a vero tempore aberrare videtur.

Cap. IX.

apud Furculas — conclusos — Removi uncos vulgo appositos, cum in plerisque libris legantur, et huc infra noster aperte respiciat 10, 17.

Cap. X.

Cn. — Ita libri volunt, assentiente Paeanio, pro veriori praenomine P. quod illi tribuunt praeter alios in primis fasti. Cum error hic Eutropii videatur, vulgatam rationem contrectare nolui.

Cap. XI.

Laevinus — Plerique codices et editiones cum Paeanio Levinus. Vera scriptura exstat in fastis, et

ex etymologia, ut Albinus ab albo, Crassinus a crasso, intelligitur. Cf. Oudendorp. ad Frontin. 2, 4, 9.

Cap. XII.

ignique — Sic praeivit ex plerisque suorum codicum Verheykius, quibus accedit etiam Gothanus. Vulgo igneque. Utrumque quidem recte, sed in hoc nexu alterum melius.

Praenestem — Sic, ut supra c. 2., pro Praeneste dedi ex Goth. et Lugd. 4. ut sibi constaret Eutropius. Quod proferendum est etiam ad 5, 8.

Cineam — Ob Graeca i praeferendum cum melioribus editoribus putavi. Dubie enim talia efferunt codices, etsi adsunt et sic aliqui, in iis Gothanus.

Cap. XIII.

quod — capi potuissent — Hoc diserte cum historia miscella probant multi codices; quidam etiam non obscure huc spectant. Recte igitur Grunerus cum quibusdam recepit, cum vulgo ferretur qui vel quod se armis defendere potuissent. In illo sententia, in re insolita declaranda, latet efficacior, qualis recurrit 3, 11. s. 6. et passim reperitur in aliis.

si binorum — Codices Sabinorum, si binotorum, ut Gothanus, si notorum, quod et habent pleraeque edd. veteres, et inveteratum vitium fuisse docet interpres Graecus, qui reddidit τῶν διεγνωσμένων. Vera lectio, si binorum, adstruitur ex Valerio Maximo 2, 7, 15. ubi de eadem re sic loquitur:

Recursum iis ad pristinum militiae ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset. Tecta etiam illa latet in prima corruptione. Recte igitur recepisse videtur cum aliis Verheykius, etsi quidam omisso si, quod in hoc nexu melius absit et propter codices Eutropio tribuatur. Habent quidem boni auctores quam si, at diverso nexu.

Mus — Quod in plerisque Mss. abest, servavi ex Gothano etiam, fastis approbantibus, quos noster non temere negligit. Nummus, Mummius corruptiones sunt librorum hinc natae.

se — Quod aptius videretur Eutropio, etsi alias saepe omittitur, inserui ex Lugdun. quatuor et Gothano.

Cap. XIV.

Tunc rex — Ita hic et postea legitur. Cod. Gothanus bis dedit tum. In priori loco ferri aegre potest, cum indicetur tempus, quo memorabile illud dictum edidit; in posteriori loco cum seriem, progressionem narrationis declaret, melius habet tum, minusque forte aures offendit.

ad — pro in usitatum est Eutropio, quare ex plerisque Mss. retinui.

adversus — Cum pro adversum, quod vulgo fertur, codices aliqui exhibeant adversus, malui id auribus dare, quarum cura nec ab Eutropii sensu aliena esse potuit. Gothanus utrumque, quasi arbitrium daturus, apposuit.

Cap. XV.

C. Fabio — Haec nomina in Mss. et priscis edd. varie vitiata instaurant fasti in primis.

CCCCLXI. — Numerus aperte falsus, quod ex consulum nominibus discitur, etsi in omnibus libris prostat. Deest enim, si Catonianam supputationem sequaris, vicenarius. Aut igitur Eutropius erravit, aut librarii. Utri, incertum, etsi posteriores vero similius. Ad veram rationem facile revocari auctoris narratio posset, dummodo, quam supputationem maxime et unice secutus fuisset, certo constaret, ut, ne falsa dubiis pensarentur, verendum esset. Hac ambiguitate quidam hic reposuerunt CCCCLXXX., qui est annus fastorum.

Cap. XVI.

Ogulnio — Ex fastis verum hoc nomen Eutropio redditum est. Qui Gulinio habent, in iis Gothanus, proxime a vero absunt. Nempe τὸ O in hoc nexu absorptum periit.

Cap. XVII.

Atilio — Ita ex Mss. quibusdam recte repositum est, quod probant cum fastis numi et lapides. Vulgo, olim maxime, Attilio. Tum Iulio dedi non solum, quia ita in libris quibusdam legitur, sed motus etiam fastorum auctoritate, cum in editionibus, etiam recentioribus, exstaret Iunio.

Sallentinis — Veriorem hanc scripturam duplici *l* prolatam probant codices aliqui cum Paeanio, sed, quod plus valet, monumenta. Eandem iisdem adductus causis rationem secutus sum in voce Brundisini, pro quo editiones nostrae praebent Brundusini.

Cap. XVIII.

CCCCLXXVII. — Error manifestus, uti discitur ex iis, quae notata sunt ad cap. 15. Utrum Eutropii, an librariorum, dubium, etsi posterius malim. Si epitomen Livii 16. cum Polybio 1, 16. conferas, habitus est census a. U. 491. Varr. 489. Caton. Valerio Marco et Otacilio CSS. qui cap. 19. demum memorantur. Emendatio vera difficilis et lubrica. Forte et hic excidit numerus, denarius quidem, igitur a. U. 487. et sic praecessit census Punicum bellum annis 3. Eadem difficultas in civium numero ex libris obiicitur.

Cap. XIX.

Tauromenitani — Per *e* probant numi, quibus accedunt codices. In editionibus quibusdam recentioribus per *i* effertur. Tum Catanenses, quod praeferunt hodie etiam editiones, et Catinenses promiscue a viris doctis ponuntur; illud Graecis, hoc plerumque Latinis, qui *α* in multis mutant in i, usu frequentatur. Cum et hic assentiantur vetusti codices, in quibus Gothanus, ita nunc dedi.

patratum — Coniecturae virorum doctorum, ipso verbi usu latino et nexu probatae, debetur, cum in libris

reperiatur paratum. Gothanus innuere videtur, in quo adiecta explicatione ita exstat: paratum gestum.

Cap. XX.

agebatur — Et nunc reddidi Verheykii emendationem, quam ex lectione cod. Leid. 1. apposuit, quippe quae vix a librario substituta videtur. Alii, in iis Gothanus, cum aliis edd. gerebatur. Ita vero noster etiam supra cap. 9.

Duilio — Simplici *l* dedi ex fastis et numis, nec aliter scribere solent auctores Graeci.

III. millia — Ita obsecutus Msstis melioribus posui cum Verheykio, etsi commode abesse in hoc nexu possit; et sic vere abest 2, 27. gravissimorum codicum exemplo, qui sperni tamen hic non possunt, quia Eutropius eiusmodi pleonasmos non fastidit.

Aquillio — Geminavi literam *l* fastorum et numorum fide cum editore Bipontino.

Cap. XXI.

Vulsone — Ita pro Volsone scripsi ex cod. Vineti, sed, quod gravius est, ex fastis etiam et numis. Consentit in prima hac nominis parte Gothanus, etsi in reliquis depravatus. Habet enim Vuscone. De Atilio v. supra ad cap. 17. in.

Cap. XXII.

quadringentis sexaginta quatuor — Pugnant haec cum superiori numero, nec, unde et quando

accesserint plures, liquido et certa luce apparet. Verba tamen ipsa inani successu contrectari non possunt. Ita in hoc et alii auctores discrepant, quod appositis locis docuerunt viri docti ad Polyb. 1, 36.

Cap. XXIV.

Pacilo — Eieci alterum *l*, cum sic etiam scriptum exhibeant Gothanus et alii quidam codices, et praeter eos fasti in primis. Male olim edd. Placido.

Cap. XXV.

Post haec — Feci hinc novi capitis divisionem, cum novae narrationis pars sequatur, quae cum sequentibus arte cohaeret.

senatui — Ita nunc ex Leidenss. quinque et Gothano recepi; quippe senatui debebat suadere, et sic narrat epitome Livii 18. Vulgo Romanis.

se tanti — Servavi se cum Verheykio ex Leidensi 1. ob lucidiorem oppositionem.

Cap. XXVI.

L. Iunio — Praenomen hoc pro C. librorum quorundam, etiam Gn., debetur fastis et aliis quibusdam auctoribus. Eadem depravatio invaserat Censorinum de die natali cap. 17., ubi tamen opportune codices aliqui succurrunt. Inveteratum hoc vitium esse, apparet ex versione Paeanii.

Cap. XXVII.

Nunquam — Removi uncos a quibusdam appositos. Agnoscunt enim haec codices plerique, in iis Go-

thanus, cum Paeanio et editione Merulae, nec a re sunt aliena.

LIBER III.

Cap. I.

donum — Pro dono gratioris soni causa ex Leid. 1. et Gothano reposui. Iidem pro dedit vulgato olim maxime cum aliis praeferunt exhibuit, quod inde ab Havercampo locum in plerisque edd. melius occupavit, cum illud potius, quam hoc, ex glossa ortum videatur.

Cap. III.

Atilio — De scriptura simplici *t* supra. Bulbo ex Leid. 1. pro Balbo recte emendatum dedit Verheykius, cui accinunt fasti et numi. Libri varie vitiant.

Cap. V.

tantum — Codd. tamen et tm; editiones tum. Leid. 1. et Gothanus plenis literis tantum, quod probaverat Havercampus, et ego nunc tamquam aptius praetuli, ut sic opponeretur auxiliis. Nec aliter intellexit adeoque diserte ita explicavit Paeanius: *οὐ δεηθεὶς τῶν συλλεγέντων ἐπικύρων.* Ad unum autem consulem

aperte rem refert, etsi etiam alter, C. Atilius Regulus, adfuit. Particularum illarum confusio ex compendii ambigua causa frequenter occurrit.

Cap. VI.

Virdomarum — Varie hoc nomen in libris hic et alibi corrumpitur. Editiones hodie praeferunt Viridomarum. At Virdomarum extrusa vocali scribit etiam historia miscella; deinde in Propertio 4, 10, 41. metrum ad quatuor syllabas redigit; denique sic monumenta exhibent, etsi, qualia prostant, in posteriori parte pro marus volunt narius, male forsan reddita.

Cap. VII.

Istris — Adspirationem praeponere solent libri in hoc loco et aliis. Inscriptiones lapidum parum sibi constant. Fasti tamen triumphales a. 676. ignorant, quibus ego obsecutus eam nunc removi.

navibus — Ita etiam Gothanus, cum editiones vetustae praeferant naves, ut hodie aliquae. Retinui et nunc alterum, quia aperte dativum adiunxit Varro de L. L. 6, 3. et eodem usu positum esse videtur, quo insidiari.

CL. — Sic plerique codices cum Gothano et editiones antiquae, quibus auscultandum duxi, quod eundem numerum habet Livius 21, 8, 4. Alii libri scripti et recentiores quaedam editiones CXL. Verba, quae post millium editiones aliquae subiiciunt, peditum et

XX. millium equitum, desunt in codicibus plerisque, nec à Paeanio expressa sunt. Accedit Livius c. l, qui omnino numerat CL.

legatòs admittere — Sic et Gothanus et historia miscella. Plerique tamen volunt legatis parere. Praetuli tamen illud, quod et habet Livius 21, 9, 4. quem videtur reddidisse.

Cap. VIII.

coniunxerunt — Pro iunxerunt, quod ante Verheykium legebatur, et post plerique exceperunt, ex Leidenss. omnibus et Gothano nunc etiam posui. Sic cap. 20. etsi ex promiscuo linguae usu simplex etiam ponitur 4, 3.

Gracchus — Cum insigni errore Eutropii in libris omnibus adest et in suo codice legit etiam Paeanius. Nempe hic aliquot annis post consul fuit, at hoc anno Tiberius Sempronius Longus. Vid. Liv. 21, 6. et fasti. Neque tamen eripere eum errorem, tenacius inhaerentem, ausim, in primis cum paullo post cap. 9. recurrat.

Cap. X.

quadragesimo — Numerus vel codicum, ex quibus aliqui, etiam Gothanus, adeo ferunt quinquagesimo, vel Eutropii negligentia falsus. Vulgatam lectionem reddidit etiam Paeanius, ut difficile sit in diversa supputandi ratione, veram et probam substituere. Idem valet de praenomine Terentii, quod Caium fuisse ex fastis et auctoribus probatur. Nempe haec potius et

tam diu ad errores Eutropii retulerim, dum meliora codices exhibuerint.

calidum — Retinui et nunc pro callidum, quod alii habent, ex Cod. Leid. 3. et Gothano a prima manu confirmatum. Neque id solum ex dicendi copia et vividiori explicatione probo, sed in primis ex oppositione repeto, quae ad Romanos calliditatem et consilia devolvit.

Cap. XIV.

Decimo — Errat et hic ipse Eutropius. A. U. 534. Hannibal in Italiam venerat. Qui hic producuntur consules, fuerunt a. U. 541. Quid reponendum sit, apparet, at reponere sine libris non licet, cum in culpa Eutropius versari ipse possit.

portam — Alii cum codicibus plerisque portas. Equidem cum Verheykio ex Leidens. 1. 5. et Gothano reposui portam. Fuit Collina, ut docet Livius 26, 10, 3., quem et hic secutus esse videtur.

cum Philippo —. Quod alia omnia tradit Livius, (cf. 26, 24. cum Iustino 29, 4.) ne tam gravi lapsu laboret Eutropius, quidam sic succurrere tentarunt: contra Philippum cum multis —. Sed renituntur codices omnes cum Paeanio, quibus violentior manus iniiciatur. Oscitantiae tamen haec labes eo est foedior, quod paulo post eam ipse redarguit.

Cap. XV.

Hispaniae — Ita pro Hispani olim Merula, hodie plerique ex 4. Mss. Leid., quibus suffragatur Go-

thanus et historia miscella. Quare retinui. Sic fere noster 6, 1.

Cap. XVI.

recepit — Ita hodie, quod probavi Gothani etiam codicis auctoritate. Olim, praeeuntibus aliis Mss., cepit, quo simplici etiam utitur Livius 27, 2, 9. Compositum tamen tuetur ipsa historia, etsi ipse nihil de priori occupatione per proditionem facta retulit, ut nunc tacite innuat.

Cap. XVII.

Tertio — Immo quinto, ut diserte scribit Livius 28, 16. f. et reditus Scipionis Romam a. U. 546. subsecutus declarat. Livius 28, 38. in. Cf. cap. 18. extr. Tertio tamen tenent omnes codices cum Paeanio. Videtur igitur ipse Eutropius negligenter egisse et errasse, qui et hic et alibi aliena ope sapere cogatur.

Cap. XVIII.

retineri — Cum plerisque Mss., historia miscella et edd. vetustis reddidi ob nexum concinniorem etiam et distinctionem consecutionis, etsi Leid. 1. tenere et Gothan. retinere afferunt.

Appio — Sic omnes codices cum Paeanio, cum in fastis aliisque auctoribus Caius inveniatur. Eutropii erroribus addo et hunc.

apud Metaurum fluvium et Senam — in insidias — In duas partes eunt hic codices, omnes ab alterutra loci notatione amputati. Nempe alii sic statuunt:

statuunt: apud Metaurum flumen in insidias — alii: apud Senam, Piceni civitatem, in insidias — Ab hac parte stat Paeanius, ab illa historiae miscellae conditor; utraque habet auctores, quibus causam suam tueatur vel in alterutro loco proelii, vel in utroque. Nempe si Livii narrationem 27, 47. intuearis, a Metauro fluvio ad Senam prolata est ex insidiis Poenorum clades. Inter locum, quem diserte commemorat Orosius 4, 18., fluctuantes librarii, uno contenti, alterum omiserunt. Non enim temere et sine manifestis praeceptis hunc vel illum posuerunt. In qua cogitatione optimum ratus sum, utrique parti et, quod videtur, ipsi Eutropio satisfacere, si duo illa loca posuissem. Arbitrariae omissionis suspicionem, Verheykio etiam enatam, confirmat codex Gothanus, qui mutata, quod nexus exigebat, particula et in ut dedit: ut Senam Piceni civitatem.

Cap. XIX.

Valerio — Debebat scribere Veturio cum fastis aliisque auctoribus, etsi Valerio eum scripsisse volunt libri omnes cum Paeanio et historia miscella.

Cap. XXI.

XVII. — Accuratius Livius 30, 28. in. aliique XVI. si ad annum u. c. 534., quo bellum Italiae intulit, ad a. u. 550., quo hinc decessit, remetiaris.

est — Subiiciunt pauci quidam codices: quam flens dicitur reliquisse. At longe maior codi-

cum pars, in iis Gothanus, omittunt, nec in suo legit Paeanius. Quare nunc et ego cum plerisque ea expuli, quippe a Diacono inserta, etsi rem ipsam testatur Livius 30, 20. in. Qui hodie retinuerunt, uncis incluserunt.

D millia — Quidam hic legunt quinque millia, quam quidem summam probat Livius 30, 16, 12. Codices aliqui habent quinquaginta millia, sed plerique in recepta lectione consentiunt. Nempe parum et olim convenisse, affirmat ipse Livius, etsi noster mirifice auxit. Nempe si 80 millia pondo aequant talentum Atticum i. e. circiter 1280 thaleros, 500,000 pondo efficient circiter 8, 000, 000 thaleros. Ad confirmandam tamen hanc lectionem efficaciter valet eius repetitio proximo capite facta.

Cap. XXIII.

nonum — Praeferunt hunc numerum codices, Gothanus etiam, cum Paeanio et historia miscella, ut ab Eutropio vere positus videatur. Quare eum cum plerisque contra Verheykium, qui dedit septimum, nunc revocavi. Quod si primum exorti belli annum 534. ei annumeres, quo est compositum, efficiuntur anni 18. quot habent quidam cum Livio 30, 44. in. Facit tamen vaga anni primi notatio cap. 7., ut et hic numerus stare possit; immo, si certiora desideres, ipse eum vindicat lib. 4. cap. 10. in., ubi eandem ab ipso initam esse rationem apparet. Igitur ab anno 533., quo Hannibal lacessere Hispanos coepit, ad annum 551. numerat, utroque extremo addito.

LIB. IV.

Cap. II.

Flamininus — Contra codices et Paeanium, qui omnes habent Flaminius, repositum illud nomen tuetur praenomen Quinctius, quippe patriciae gentis, cum ex plebeia fuerint Flaminii. Confirmant praeterea fasti et numi. Tum pro Quintius, ut vulgo in edd. quibusdam fertur, malui Quinctius, cuius caussam apposui ad lib. 2. cap. 2.

Philippum — gessit — Locus in editionibus ita effictus apparet: Philippum regem mittitur; prospere rem gessit. At renituntur omnes codices cum Gothano, nec illa agnoscit Paeanius. Nempe in libris legitur prospere gessit constanti consensu, ita ut vocem rem praeponant vel intactam, vel corruptam in regem; Philippum omisso mittitur simpliciter ponunt. Ita vero r̄m ex compendio mutatum transiit in regem additumque postea mittitur, quod in nullo libro apparet, certe ex nullo notatur, etsi aliqui Philippum dimicavit, et rem — In Philippo autem sic nude posito facile ex cap. 1. Macedoniae rex agnoscitur.

Cap. III.

M'. Acilius — Vera horum nominum scriptura, in Mss. leviter corrupta, debetur monumentis priscis et auctoribus maxime Graecis, in quibus *Μάνιος Ἀκι-*

λιος effertur. Editiones, recentiores etiam aliquae, M.

metu —, Dubia pendet haec vox, quippe quam non pauci libri omittunt, et certe abest c. 5. in simil nexu. Servant tamen cum Paeanio optimi; quare et nunc retinui. Nempe, ubi fert usus, arbitraria saepe ratione agitur.

Cap. IV.

circa Sipylum ad Magnesiam — Ante Cellarium olim legebatur circa Sipylum et Magnesiam, quo etiam spectant lectiones omnium codicum, parvo discrimine. Ille posuit: circa Magnesiam ad Sipylum, addicente non Paeanio solum, sed et usu auctorum. Quod etsi non leve momentum affert, tamen, cum et inverso ordine, quem codices praeeunt, admitti et intelligi recte haec possint, eos dimittendos minime esse nunc existimavi. Forte sic maluit noster componere, quod deinceps subiiceret Asiae civitatem. Voculae autem et, at et ad facile commutari possunt, et vere commutantur.

data est — Codicum reverentia, Leid. 1. et Gothani, praeeunte Verheykio, retinui, cum vulgo et hodie quaedam edd. legant petit — datur. Sed et illud iam legitur in ed. Ald.

concitorem — Contra concitatorem tuetur praeter Leid. 1. etiam Gothanus, etsi supra scriptum fert etiam alterum. Utraque vox proba; utraque commiscetur et alibi; sed et concitorem passim Livius vocat.

Asiagenis — Etsi sit vox Graeca et rarius cognominis loco Scipioni addatur, probavi tamen pro vulgato Asiatici, quod et edd. aliquae addunt, cum non temere et fortuito in priori codices tantum non omnes, Gothanus etiam, consensisse videantur.

quia Asiam — appellabatur. — Haec verba, quia absunt in Graecis Paeanii, tamquam spuria vel plane excludunt, vel uncis coërcent. Apparent tamen in libris omnibus, etiam Gothano, et solet passim levia et a consilio libelli aliena adspergere, uti paulo superius de Eumenia. Cf. 4, 12.

Cap. V.

Quinctium — Dedi pro Quintium, ut supra. Idem valet de Flamininum, pro quo, hodie certe, pauci ponunt Flaminium, qui error obsidet etiam codices.

auxilium — Retinui et nunc contra Verheykium, qui ex Leidensi 1. mutaverat in auxilio, etsi illi nunc addi potest Gothanus. Nempe auxilium habent, cum vetustis edd. reliqui codices omnes, quorum plerique, si vel minus bonis accensendi sint, haec tamen serva fide reddunt, cum liberius optimi versant. Porro sic etiam hunc locum repetiit historia miscella. Tum eadem structura reperitur in Sexto Rufo cap. 11. Denique sic approbante ipso Verheykio Eutropius 8, 10. eadem forma dixit in matrimonium habere. Nec minus in auxilium esse infra 6, 22. in multis Mss. recurrit, ubi etiam sic dedit Gothanus. Ipse autem

huius structurae usus satis aliunde notus est.

C. Anicius — In praenomine omnes codices Eutropium errare volunt. Fasti enim non solum, sed et alii auctores L. probant.

frater — Eius, quod satis languide ante Verheykium subiiciebatur, melius in hoc nexu cum bonis codicibus, Gothano etiam, omittitur.

Cap. VII.

Atque — Sic olim ante Havercampum, quod cum aliis praetuli propter codices plerosque, in quibus est Gothanus, et sequens haec. Quidam itaque, i. e. et ita.

Cap. VIII.

quae — Quod Verheykius ex uno codice reposuerat quam, nemo secutus est. Neque ego tam levi impulsu Eutropio eam structuram obtrudam. Post nec inusitatae, quod habent omnes libri, lacesso, nempe propter insolentiam rei.

Cap. IX.

Insequenti — Mirifice hic turbat Eutropius, aut latius haec intellexit, ut infra cap. 17. post. Nempe insequenti anno consules fuerunt M. Claudius Marcellus, qui Alpinos Gallos, et C. Sulpicius Gallus, qui Ligures subegit. V. epitome Livii 46. At de rebus eo anno in Hispania gestis nihil usquam legitur, at post de utroque, quamvis ordine diverso. Tum Mummius, quod varie invertunt codices, Memmius esse iubent optimi

cum Gothano et editionibus fere omnibus; quare cum Verheykio probavi, quod hic solus circa illud tempus (a. u. 601. in fastis) de Hispanis s. Lusitanis triumphavit. At de L. Memmio nihil eiusmodi legitur. Facilis autem fuit haec nominum confusio.

Hispania — Pro quo codices aliqui, in iis Gothanus, cum plerisque editionibus dant Lusitania, retinui, etsi fastis alterum probetur. Nempe Hispania tuentur connexa de Marcello; tum Lusitania utique est Hispaniae. Peritiores igitur illi librarii propius regionem, altero nomine substituto, designare voluerunt.

prospere — Non movi, etsi Leid. 1. et Gothanus praeferunt prosperas. Agitur enim de rerum eventu, non de ipso rerum modo et ratione. Verheykius tamen, nemine obsequente, receperat prosperas, et explicat formulis in nostro obviis, res egregias, inclutas gerere s. agere, de quibus ex discrimine ante apposito iudicare licet. Ita vero etiam proximo capite.

Cap. X.

Manlio — Alii omnes cum fastis vocant Marcium. Codices tamen omnes constanter haerent in Manlio vel Mallio, promiscua ipsorum scriptura, de cuius ratione supra dixi. Paeanius etiam scribit Μάλλιος. Error igitur et hic est Eutropii. Tum pro M'. editiones aliquae male M., uti ex Graecis etiam auctoribus apparet.

Phamea — Ita pro Famea posui, quia est nomen Punicum, et per Ph edunt codices in epitome

Livii 50. qui hic fere habent Semea, uti etiam Gothanus.

Cap. XIII.

Iuventium — Contra aliquos, qui scribunt Iuvencium, tuentur libri, fasti et auctores Graeci, qui habent τ, non κ.

Cap. XIV.

Pseudophilippus — Vulgo subiungunt omnes editiones dicitur, quod nunc iussu omnium codicum, quibus et Gothanus accedit, expuli. Ignorat adeo historia miscella, ex qua forte tota haec explicationis pars ab aliena manu intrusa apparet; vindicat tamen Paeanius.

Cap. XV.

Servitiis — Pro servis, ut fit, quod et hic ante Verheykium legebatur ex Leid. 1. 5. et Gothano, aliorum etiam assensu confirmatus, retinui.

Superatus est — Hic vulgo olim editiones, nunc minores, appendebant: His diebus Androgynus, Romae visus, iussu aruspicum in mare mersus est, quae Paulli Diaconi manum produnt, et recte a codicibus respuuntur. Nihil enim illa valent ad historiae Romanae summam, vel rem Orientis memorabilem, quam nunc cognoscere Valentis intererat.

Cap. XVI.

Viriathus — Adspirationem, a libris neglectam, inserui ex auctoribus Graecis, quibus et hic accedit Paeanius, etsi, priori parte vitiatus, dat *Πουρίαθος*.

Cap. XVIII.

frater — Errat Eutropius. Nam, quod alii confirmant, fuit filius.

Cap. XIX.

Callaecis — Per C repetii, quod et codices multi, in iis Gothanus, probant, confirmantque cum auctoribus Graecis fasti. Nempe a Calle oppido, non a Gallis, nominati sunt. Mirum igitur, quod nostras editiones etiam nunc obsidet diversa scriptura.

Cap. XX.

Pont. — Ita e cod. Leid. 1. dedit Verheykius, quem et hic secutus sum, cum probent alii etiam auctores. Gothanus et reliqui ignorant. Sic et hodie edd. tantum non omnes exhibent: missus est Licinius Crassus. Nempe Pont. est pontifex maximus, quod de hoc confirmant praeter Livium in epit. 59. et Orosium 5, 10., qui in hac narratione plane adiecit, fasti in primis.

cum quo — Immo cum cuius filio, de quo 5, 4., ut diversa temporis ratio docet. Referendum et hoc est ad negligentiam Eutropii.

Perperna — Optimae etiam notae editiones hodie Perpenna, quod etsi per codices licet, alterum tamen fasti probant et auctores Graeci.

Romae — Uncos antea appositos removi, quia praeter Orosium 5, 10. agnoscit etiam codex Gothanus, nec praesens languide otiatur.

Cap. XXI.

L. — Aliis Q. At, quod gravius est, praepostero ordine hos et proximos consules ponit, fastis Capitolinis testibus.

Quinctio — Sic pro Quintio dedi, ut supra. Nempe Quinctius fuit verum nomen gentile, eiusque gentis cognomina Crispinus et Flamininus, quod et hodie minus accuratae editiones corrumpunt in Flaminio, quod solis librariis dari potest.

Cap. XXII.

Domitius — Temere accessit. Verum nomen est C. Sextius Calvinus. Cn. Domitius Calvinus olim a. u. 469. Gallos Senones vicit, et in hoc bello Cn. Domitius Ahenobarbus contra Bituitum prospere pugnavit. Vellei. 2, 10, 2. Strabo lib. 4. p. 191. Paris. cf. et post. Hinc natus error videtur, quem ad triumphum propagat, nec Codices Eutropio eximi patiuntur.

deductus — Inter hoc et ductus fluctuantur etiam hodie editiones; illud ex Mss. Leidenss., quibus suffragatur Gothanus, recepit Verheykius, usu etiam solemni adiutus.

Cap. XXIII.

Narbona — Quod antea dederam, retinui, etsi nostrae etiam editiones praeferant Narbonam, quae forma est serioris aevi, quod docent in primis numi a Visigothis cusi. Sed quod negligi non debet, assenti-

untur, etiam codices, et qui Narbonae ferunt, ut Gothanus, sine dubio voluerunt dare Narbona.

Postea — Vulgo: Post a Metello, uti etiam legi in Gothano. At sic res miscet et tempora. Metellus, qui de Dalmatis triumphavit a. u. 635. Metello (qui diversus est a nostro) et Scaevola Css., cum L. Aurelio Cotta consul fuit. Sed levissima hac medicina, ut postea coniuncte scribatur, vitium gravius tollitur. Nec ea sine codicibus adeo admovetur.

Cap. XXIV.

DCXXXV. — Numeri corrupti, uti ex fastis discitur. An contra codices corrigendus esset, dubitavi, quia facile alium Catonem praenomine M. cum nostro commutavit Eutropius.

Cap. XXVI.

improbata — pro reprobata, posterioris aevi, maxime ICtorum vocabulo, etsi etiam habet Gothanus, debetur Havercampo ex Leidensibus. Reliqui, cum melius Eutropio vindicari posset, quod et alii fecerunt.

Postumius Albinus — Hunc ordinem, ex 3 Mss. Leid. et Paeanio receptum, tenet etiam Gothanus cum historia miscella, etsi alter, quem et hodie quidam praetulerunt, reiici omnino non potest.

Cap. XXVII.

Sullam — Cum sit Latinum nomen, praetuli Sullam, uti est in fastis et numis, pro Syllam, quod et hodie editiones aliquas occupat.

Minucio — Sic lapides et numi scribi iubent contrà codices et Verheykium.

LIB. V.

Cap. I.

consules — Latius per connexum, cum Manlius vere tunc fuerit consul, alter proconsul. Cf. et epitome Livii 67.

Manlius — Vulgo et Verheykius Manilius. Recte tamen aliqui codices Manlius, plerique etiam, forma quidem antiquiori, certe Graeca, Mallius. Posui prius, ut sibi constaret noster, praeeunte iam Grunero. In praenomine M. haeret error, qui tamen ipsi Eutropio tribui potest, cum non solum in eo consentiant codices, sed et alii quidam auctores idem ponant. Fasti et inscriptiones lapidum et numorum verum esse affirmant Cn.

Teutonibus — Neque nunc hanc formam lacessere volui, etsi plures Mssti Teutonis probant, et Teutoni in fastis et inscriptionibus adeo legitur. Infra enim in iisdem codicibus, qui hic dissentiunt, tertiae declinationi tribuitur. Utraque autem forma olim usum obtinuit.

Teutobodum — Inconstans fertur hoc nomen in libris. Cum tamen Τευτόβολον interpretatione reddat Paeanius, et in terminatione dum codices consentiant, utique praeferendum est Teutobodum, uti etiam in Orosio 5, 16. legitur.

Cap. II.

proelio — Eieci nunc eo, quod praeposuerat Verheykius, etsi uncis distinctum, quia illud plerique codices cum Gothano respuunt.

trecenti — Viderit ipse. Ita quidem volunt codices omnes cum Paeanio et historia miscella; neque primum et semel talia iactata sunt. Cf. cap. 6. Vero tamen similius Leid. 1. III millia.

Cap. III.

Vettius — Nomina haec varie in libris corrupta, propius tamen ad illos, adscitis aliis aliunde subsidiis, edita sunt. Quod Legennius multi habent, in iis codex Ambros., ex Gothano declaratur, qui assumto augmento dat Titus Lucius Herennius. Nempe τὸ L ex compendii signo scriptum adhaesit proximo nomini.

Quinto — Rectius quarto ab a. u. 661. ad a. 664.

egisset — Alii, ut olim legebatur, gessisset. Utrumque exstat in Msstis ex frequenti commutatione. Retinui et nunc, quod Verheykius ex Codd. Leidenss. 1. 3. reposuerat, egisset, quia Gothanus optimus in hoc concinit.

Cap. IV.

Romam — Commode possit abesse, uti abest antea, cum dubiam illi sedem dissensio codicum concedat. Cum tamen tueantur optimi Leidens. 1. et Gothanus, et sic supra 4, 4. eodem modo dixerit Antiochus post rex Antiochus, movere non ausus sum.

Cap. V.

quod bellum — ipse — Hunc ordinem verborum praeeunt codd. Leid. 1. 2. 3. 5. et Gothanus, quare eum cum Verheykio reddidi. Alii, etiam hodie, ita disponunt: quod et ipse bellum a Romanis. Ceterum notanda rarior structura.

Cap. VI.

Aristione — Sic pro Aristone, quae forma occupat omnes codices et inde in Paeanii versionem et historiam miscellam migravit, reponere non dubitavi. Quo minus enim altera feratur, intercedunt auctores Graeci omnes, qui eius in hac narratione mentionem faciunt. Effluxit igitur, quod facile potuit, litera *i*. Paeanii codicem multis vitiis contaminatum laborasse, plura loca declarant.

XV millia — Ex consensu codicum, suffragante Paeanio idemque comprobante Appiano de bello Mithrid. cap. 49., inde a Grunero locum obtinuit, cum antea legeretur XX millia.

agi iussit — Fide optimorum librorum, quibus assentitur Gothanus, repositum est a Verheykio, obsequentibus ceteris. Antea agere coepit.

Cap. VII.

Maedos — Ita pro Moesos reposui, secutus vestigia Leid. 1., cum reliqui codices omnes, uti editiones, malint Moesos. Nempe in Leid. 1. legitur Metos, sine dubio pro Medos, uti etiam passim, minus tamen, opinor, recte, hi populi efferuntur. Fecit autem, ut illi nomini inhaererem, aliorum auctorum narratio, velut Plutarchi in Sulla cap. 23. Aurelii de V. I. cap. 75, 7. Accesserunt, quae Plutarchus c. l. refert de commoratione Sullae in Boeotia, unde per illud temporis intervallum, quo de pace agebatur, (hunc enim ille ordinem tenet) in summa etiam illa rerum Romanarum trepidatione, latius exspatiari in diversas partes vix potuit. Corruunt igitur in Appiano de b. Mithr. c. 55., qui in summa narrationis congruit, Heneti, pro quibus cum Palmerio Maedi melius substituantur.

ad fugam — Ante Grunerum in fugam, qui assentientibus codicibus propagavit ad posteros ad fugam.

VII. millia — Quia sic habent Leidens. 1. Gothanus et veteres bonae editiones, cum Verheykio aliisque recepi. Auctores, uti fit, variant, et multi codices volunt VI. millia, quod reddidit etiam Paeanius, alii etiam alium numerum ferunt. Addo Orosium 5, 20. qui in eodem hoc numero consentit. Alias noster po-

tius, certe melius in sequentibus dicturus fuisset: totidemque cepit.

Cap. VIII.

XX — Sic Leid. 1. et Gothanus; ex editoribus olim Schonhovius. Confirmat id ipsius Sullae testimonium apud Plutarch. cap. 28. Ante Verheykium vulgo legebatur XV.

Carinatem — Pontium Telesinum alii addunt. Ceterum praepostero ordine haec narrat, quia proelium ad portam Collinam ante Praenestis deditionem commissum est.

LXX — Sic pro LXXX plerique codices cum Gothano et Paeanio.

victoris — Multi codices victorum, quod et probat Orosius 5, 20. extr. in eadem narratione. Malui tamen cum aliis, in quibus est Gothanus, ad ducem referre, tamquam auctorem et concitorem.

traditis — Omittunt alii cum Gothano; in aliis est tantis. Tuetur tamen etiam historia; quippe collectum exercitum Sullae adduxerat. Cf. Plutarchus in vita cap. 6. Tum pleniorem facit orationem, ut non temere in Leid. 1. optimo accessisse videatur, et hinc a Verheykio receptum. Post idem cum aliis eius ante exercitibus, quod propter praecedens eius languebat, Leidd. 1. 3. 4. ope recte expulit; ignorat etiam Gothanus.

secundus a — Disputant viri quidam docti de lectione et sensu. Nempe malunt secundus Sulla, et uncis notant τὸ a, ut sensus exsistat: alter quasi Sulla;

Sulla; quemadmodum Paeanius reddidit δεύτερος Σύλλας. At quod codices volunt, non minus commodum aptumque sensum praestat, et similem vel paene aequalem declarat potentiam.

Cap. IX.

Hiarbam — Minime sibi in efferendo hoc nomine constant libri, eademque discordia id agitant alii auctores. Cum minus in his peccent Graeci librarii, ex Plutarcho in vita Pompeii cap. 12. recepta lectio sustinetur. Accedit, quod solemne hoc nomen Africae regum ex Virgilio Aen. 4, 36. et Iustino 18, 6. in. fuisse videtur.

tracta — De belli longa duratione cum plerisque Msstis servari potest, uti occurrit 3, 1., etsi Leidd. 1. 2. omnino non male volunt tractata. In sequentibus numeris, quod fit, aliqui dissentiunt.

LIBER. VI.

Cap. I.

aliud in Pamphylia — Malui nunc cum libris veteribus omnibus hunc ordinem sequi, quam mutatum, Glareano duce, aliorum: aliud in Macedonia; tertium in Pamphylia et Cilicia. Etsi enim hic utique singulorum bellorum prolixiori recensu probabilior videatur, tamen, quod sic passim fit in praemissa rerum summa continuoque conspectu, reluctantibus Msstis obtrudi non debet, immo, si qua subest negligentiae culpa, ad ipsum Eutropium devolvenda videtur.

Hispanias — ulteriorem in primis.

Hirtuleio — Ita hoc nomen, varie in libris distortum, probant et alibi interpretes, nec libri quidam hic diffitentur.

Octavo — Confirmat hunc numerum, quem iam olim Cuspinianus, expulso, qui adiectus sequebatur, decimo, reddiderat, praeter aliorum auctorum testimonia codex etiam Gothanus. Nempe demum mutatum transierat in decimo. Initium enim belli incidit in a. U. 672. finis, nece Sartorii, consecutus a. U. 680. in quem quidem censum eius reliquiae mox sublatae minime veniunt.

prope — Caute addit, quia Cantabros et Astures Augustus demum domuit.

Cap. II.

Rhodopam — Confirmat hanc lectionem Gothanus; alii, in quibus boni etiam, fere Europam, quae et ipsa posteriori aetate Thraciae provincia fuit, ut Rhodope s. Rhodopa, pro qua pugnant etiam Sextus Rufus cap. 9. et Orosius 6, 23. At notanda prolepsis in nominis usu. Proprie et accurate hic Livii epitome 91. Thraces commemorat.

Cap. III.

Ciliciae — Haerent hic viri docti, et varie locum tentant, quod Lyciae urbes professus sit. At cum sic omnes velint codices, bene addidisse videtur Ciliciae, cuius urbem hic appendit, ne quis imperite aut maligne Lyciae tribuat. Tum locus adiuvari etiam potest posita distinctione maiori.

deditionem — Goth. et quidam alii ditionem, quod et viri aliqui docti praeferunt. At deditionem recte habet, ubi vis et oppugnatio spectatur, cum ditio latius pateat, et placidum etiam obsequium, foederis leges admittat in imperii mutatione. Tum revertens pro reversus, et nomen pro cognomen.

Cap. IV.

C. — Cum ita Vineti antiquus codex itemque historia miscella ferant, et Paeanius reddat, pro vulgato C ii. quia sic licebat, dedi C. Proconsul latius, quod in primis valuit de iis, qui Hispaniae praeerant. In consulibus enim nusquam producitur.

Cap. V.

uno — Diversis tamen annis; duo priores a. U. 682. tertius 681. quartus 679. Neglecto igitur annorum vero ordine recenset.

Cap. VI.

pace — quam cum Sulla fecerat et Gabinio. Hinc tertium est bellum nunc motum.

proelio — ad Lemnum.

Cap. VII.

Licinius — In fastis M. Terentius M. F. Varro Lucullus. Nempe ex Licinia gente in Terentiam adoptione transierat, servato Liciniae gentis cognomine, Luculli. Adoptionem etiam spectat consobrinus, cum proprie frater fuerit, itaque alii appellent. Sic locus vindicatur, quem corruptum putabat Glandor-

pius in Onomastico p. 532. Mire tamen declaravit. De utroque cap. 8.

Luculli — Ita pro eius posuit Verheykius ex Leid. 1., cui suffragatur Gothanus, et opitulatur ipse Eutropii mos, qui sic nomina repetere solet.

Crixo — Ita haec duo nomina, in libris vitiata, ex Paeanio partim, partim ex Appiano de Bell. Civil. 1, 116. emendata. In alterutro tamen etiam nostri codices (Gothan. Crixo) consentiunt.

effugerunt — Quae inde alii codices assuunt, recte ignorat Gothanus. Idem post moverat habet paraverant, quod verbum alii plane ignorant, proque eo tantum dant moverunt, ut edd. ante Verheykium. Plerique tamen utrumque agnoscunt, ita quidem, ut ponant paraverunt, quod voluit Gothanus, et in paravere ex Leid. 1. mutavit Verheykius. Equidem nunc priorem formam dedi plerisque, quae a nostro videtur magis amari.

Cap. VIII.

Mithridaten — Reliqui hanc formam, quam ex Leid. 1. reposuit Verheykius, cum Artocen, Xerxen libri probent, uti post Amison, etsi maiori numero.

Cabira — Ex codicum ruinis, Graecorum auctorum ope, excitatum hoc nomen prodiit.

Armeniae — maioris. Post Persas de Parthis promiscuo usu in bonis etiam auctoribus, ob mutatos regni dominos.

Cap. IX.

Arzanenae — Vulgo in editionibus legitur: Tigranocerta, civitatem Armeniae nobilissimam, cepit. Quae nunc inserui, ducta sunt ex codicibus, qui ad unum omnes constanti consensu, etsi aliqui levi immutatione, ea exhibent; nec ex librariorum ingeniis temere prosiluisse videntur. Fuit autem Arzanena regio Transtigritana, (Ammianus 25, 7. ubi plura petenti dabit Valesius) trans Nymphium fluvium, (Procopius de B. Pers. 2, 15.) qui Tigridi illabitur. Apto igitur situ, et qui huic descriptioni conveniat. Paeanius, hac parte truncatus, opem recusat.

fratre — Guram vocat Plutarchus in Lucullo cap. 52.

Cap. X.

Cabylen — Aliis Calybe promiscuo usu et dubia auctoritate vocatur. Utramque formam suis locis apposuit Stephanus. Quare hic receptam scripturam, quia codices etiam praeeunt, reliqui.

Burziaonem — Nomen sine dubio corruptum, cuius etiam partes singulas mire disiiciunt libri. Neque ad eruendam veram eius formam aliorum narrationes prosunt. Forte Bizone latere videtur.

Cap. XI.

Libya — Cyrenaica, Libyae parte.

Apionis — Est Ptolemaeus Apion. Appianus de B. Civ. I, 111. At insigniter miscet tempora, uti

numerus ex indicio Iulii Obsequentis c. 109. appositus docet, rerumque series in Livii epit. 70.

Cap. XIII.

dedit — Sic cum aliis posui pro dedidit, quod exceperat Verheykius ex Leid. 3., cui assentitur Gothanus. Res etiam ipsa hoc verbum tuetur, quod ultro, positis armis, venit.

Artaxata — Antiquioribus neutro pluralis numeri effertur.

Cap. XIV.

Artocen — Sic dedi pro Artacen, quod et libri plerique inferunt, renitentibus tamen aliis utriusque linguae scriptoribus et facili corruptione.

regi — Tetrarcha aliis dicitur. Socius Romanorum ex nexu et re.

Hierosolyma — pro Hierosolymam aliorum, quod et occupat cum Gothano reliquos codices, motus iis locis, (7, 20. et 21.) ubi prisco usu profertur.

Asiam — minorem, quod praecedentia evincunt.

Cap. XV.

C. Antonio — Codices Gn. Antonio, etiam Gothanus, uti cap. 17. vel Cn. Antonio, nota confusione. Illud C. multorum testimoniis ita est comprobatum et vulgatum, ut Eutropius ipse aberrare non potuerit.

Cap. XVI.

infinitum — Abieci nunc cum quibusdam, quod subiici solet, pondus, quia omnes codices cum historia miscella respuunt. Et sic infra 9, 15., etsi nec alteram formam damno, qua etiam noster 2, 27. utitur.

Cap. XVII.

L. Bibulo — Aliis etiam M. praenomine. Quare nihil mutavi.

Sequani — Errat. Vicini erant Helvetiis in Burgundia, monte Iura interposito.

sestertium — Circiter 1,600,000 thaleri.

Cap. XVIII.

DCXCVII — Cum hunc numerum multi codices, in quibus etiam Gothanus, consentiente Paeanio, praeferant, fastorum etiam auctoritas accedat, recte eum reposuerunt viri docti.

cum filio — qui tamen antea in proelio occiderat.

trans Euphratem — Inconstans editionum distinctio haec verba vel ad praecedentia reiicit, vel sequentibus annectit. Melior mihi quidem visa est, quam statui. Nempe cum rediisset trans Euphratem, Parthos, Syriam adortos, vicit, quod plurimi auctores confirmant.

Cap. XIX.

Populi Romani — Editiones praeter Verheykianam et minores aliquas sistunt R. nominis, quod et

tuetur Grunerus. Ita quidem noster pro Romanis adhibuit 9, 7. Sed populi tuentur codices. Tum meliores, in quibus Gothanus, populi Romani, solemni receptoque ordine, quem his indiciis noster deserere noluit. Sic 7, 10. Dedi igitur nunc inversis verbis Populi Romani.

atque ita — Sic ex Gothano aliisque Msstis posui, praeeunte Verheykio. Alii, qui Cellarium sequi maluerunt: atque cum sine dubietate — deferrent.

fugit — Notandum ob praecedens consules.

senatus — Hanc vocem, non sine sensus duritie antea omissam, addidit Verheykius, sustinetque etiam codex Gothanus.

Cap. XX.

bellorum — Ita plerique Mssti cum Paeanio, quibus nunc addo Gothanum. Aliqui populorum, uti olim editiones et nunc Verheykius. Secutus sum Grunerum.

generi — propter Iuliam, Caesaris filiam.

Cap. XXII.

auxilium — Revocavi nunc, cum antea, Verheykium eiusque codices secutus, substituissem auxilio. Prius non solum cum aliis Msstis habent editiones veteres, sed et probat Gothanus. Invaluerat haec scriptura cadente Latinitate, nec aliter supra 4, 6. legitur. In ipsa re Eutropium erroris coarguunt alii auctores.

Cap. XXIII.

Mauritaniae — Reliqui, volentibus ita codicibus, in hoc auctore, cum verior et antiquior scriptura sit Mauretaniae.

Varus — Secutus sum Verheykium, qui ex 3 codd. pro Varro sic reposuit. Idem etiam ostendit Gothanus; probatque historia. Caesar de B. Civ. 2, 54.

proelio — ad Thapsum.

Faustus, Pompeii — Inter haec duo verba quidam codices inserunt Syllae quondam dictatoris filius, male ex superioribus repetita. Quare hodie uncis alii includunt, alii, quod et ego feci, exsulare iubent.

Cap. XXIV.

annum — Ex supputatione Catonis, quam praetuli, est 705., ut collecta rerum series docet.

die — Idibus Martiis.

LIB. VII.

Cap. I.

civilibus bellis — Quinque Antonius in primis moverat, auctore Suetonio in Augusto cap. 9. Hinc recte ita pro civili bello, quod et praefert Gothanus, reposuit Verheykius ex suis codicibus, quem et alii secuti sunt.

Octavianus — Melius, quam, quod cum aliis quibusdam habet Gothanus, Octavius. Illud nempe ex adoptione.

nepos — Verius sororis Caesaris Iuliae, quae Atio nupserat, nepos. Sueton. in vita cap. 83. Cf. ad Livii epit. 116.

Augusto — Retinui et hic cum Verheykio propter tot codicum exempla, quibus nunc addo Gothanum et Ambrosian. in historia miscella. Et sic infra cap. 3.

Cap. II.

profectus — Ita elegantius, quam, quod quidam codices, etiam Gothanus, habent, profectus est extorsitque.

Cap. III.

Brutum — Ita codices et editiones aliquae veteres, cum cod. Ambrosiano historiae miscellae. Alii enim vulgo ante Verheykium Brutus, et infinita nobilitas, quod nexum incidit.

in Italia — Cum Verheykio dedi hoc codicibus pro intra Italiam.

Perusiam — Fide codicis Gothani frequentatam omnibus, Graecis etiam auctoribus, formam nunc reposui. Vulgo Perusium, quod nec Stephanus novit.

Cap. V.

L. Ventidius — Ita volunt omnes libri. Aliis P. Ventidius; quare error Eutropii videtur.

Pacorum — Hanc Glareani emendationem confirmat cum historia codex Gothanus.

Cap. VI.

pro victo recessit — Locus in libris scriptis et editis varie iactatus. Lectionis antea receptae nondum me poenitet, quam et codices aliqui praeferunt, et editiones aliquae, in quibus Gruneriana, repetierunt. Subest enim manifesta oppositio, quam postulant verba primis eos proeliis vicit, quibus nunc respondet tamen cum adiunctis; unde sensus hic exsistit: etsi vicit, recessit tamen, annexa causa, quia malis gravioribus urgebatur. Atque ita cepit Rufus cap. 18., qui quidem apertius narrat, quae noster obscurius, inversa structurae forma, indicavit. Inde vero addit, veluti victum habitum esse, ob Parthorum in praecipiti illo recessu insecutionem.

Cap. VIII.

XII — Rectius XIV. Rediit enim a. U. 723. Consul primum fuerat a. U. 709.

XLIV annis — Uncos, quibus haec verba ad imperium includunt editores, nunc abieci, 1) quod ea habent boni codices, in iis Gothanus; 2) eorum expressa vestigia apparent in Metaphraste Graeco; 3) civilitas in imperatoribus laudari solet. Ceterum, si ab a. U. 725. principium ducas, quo imperium solus suscepit, efficies tantum annos 40.

Cap. IX.

Raetiam — Propter codices aliquos, Gothanum etiam, et lapides sine adspiratione praetuli.

XL — Pro CCCC, quod fidem excedit, cum Grunero et Bipontino editore contra Verheykium aliosque dedi, adiutus cod. Gothano praeter alios.

Cap. XII.

Sueviam — Dubia vox, quocunque ambitu et sensu intellexeris, etsi ita velint omnes libri; tantum aliqui Suaviam vel Suabiam. Docti viri, aliorum auctorum narrationibus ducti, non male coniiciunt Bataviam. Nolui tamen incertas coniecturas obtrudere.

agnovit — Ita et nunc cum aliis praetuli ex cod. Leidensi pro cognovit, quod obscoeno quidem sensu intellectum nec aetatis modus admittit, periit enim anno vitae 29., et interpretatio Graeca apud Suidam et Ioannem Antiochenum reiicit. Sensus est: ex una filiam suscepit, et ex se natam professus est.

aetatis — suae, quod et codices quidam et editiones subiiciunt, meliorum librorum, Gothani etiam, exemplo nunc abieci. Proximos numeros tuentur plerique et optimi codices. Auctores enim variant.

Cap. XIII.

Sentium — Immo, si Dionem 54, 10. et alios audias, Hosidium. At obstrepunt una voce codices.

Cap. XIV.

blattinis — Ita nunc reposui pro blatteis, quod adhuc legitur in editionibus. Nempe blattinis vel blatinis cum Gothano probant reliqui codices, etiam Ambrosian. historiae miscellae, itaque repetunt Pantaleonis chronica p. 741. Quod cum non temere factum sit, etsi altera forma magis frequentatur, tum non βλάττη solum dicatur, sed et βλάττιον, unde descendit, ex vetere quodam Lexico excitetur a Turnebo in adversariis 18, 17. denique, si vel a βλάττη derives, ne sic quidem analogia adversetur, uti a myrrha myrrheus ducitur et myrrhinus, dandam eam formam Msstis putavi.

Cap. XV.

Per — Alii propter non sine codicibus, et post Romanae urbi. At utramque illam lectionem cum melioribus praeit etiam Gothanus, et per pro propter Eutropii etiam more sustinetur. Cf. c. 20. 22. in. Propter igitur glossa habenda.

Cap. XVII.

et Neronis familiaris — Uncis quidam haec verba tamquam spuria includunt; et certe desunt in Leidenss. 3. et Gothano. At agnoscit cum plerisque Paeanius, et ad notandos mores valent; quare uncos removi. Post Betriacum pro Bebriacum reddidi, non solum quia sic exstat in Msstis quibusdam, sed et Plutarchi auctoritas accedit in vita cap. 8.

Cap. XVIII.

interceptus — Ipsa ratio et nexus hanc lectionem, quam et hic repetii, stabiliunt, etsi cum Gothano omnes codices pertinaciter velint interfectus. Nempe ex latebris extractus est. Cum ante magno dedecore, secutus Verheykium, ex codd. Leidenss. retinui. Cf. cap. 23. f.

Cap. XIX.

tantum — Ita dedi cum Verheykio ex melioribus Msstis. Alii tamen ex scribendi compendio, quod latet in proximo ita. Post lenitatis tuentur codices et historia miscella, cum in edd. etiam legatur bonitatis. Illud adiunctis videtur accommodatius.

nobilissima — Alii et hodie clarissima. Illud tamen praeferunt codices plerique, in quibus Gothanus.

Cap. XX.

leniter — Mutatum adest ex leviter, quod habent Leidenses et Gothanus. Illud melius ex Suetonio cap. 12. et ipso nexu et re, ad quod accedit crebra et facilis commutatio; adsunt denique hic codices historiae miscellae.

Cap. XXII.

menses — Particulam et, quam ex codicibus quibusdam alii etiam hodie praeponunt, tamquam in hoc nexu molestam eieci.

Cap. XXIII.

odii — Ita et nunc cum Verheykio reddidi ex Msstis Leidensibus et Gothano, etsi nec odium, quod placuit aliis, damnari potest.

Cap. XXIV.

Oppius — Meliori iure nunc probatur, etsi multi codices in Suetonio cap. 6. et hic obtrudunt Appius, quippe quod fuit praenomen, illud gentile variis cognominibus appensum.

odeum, divorum porticus — Turbant hic libri, quorum alii, in iis Gothanus, odeum omittunt, alii divorum. Ex utrisque concinnata est lectio, quam cum plerisque recentiorum expressi, quia odeum diserte commemoratur a Suetonio cap. 5., et in aliis libris apparet; templum Flaviae gentis, quod habet Suetonius, nostro est divorum porticus.

LIBER VIII.

Cap. I.

altero — Quod vulgo adiicitur anno, hic et infra exemplo codicis Gothani omisi, non solum quia languet et hinc molestum est, sed quod et alibi in simili nexu abest, etsi repetitiones omnino non fastidit.

Cap. II.

Decebalo — Etsi libri tantum non omnes cum Gothano et editionibus praeferant, evicerunt tamen auctores Graeci et in primis monumenta, ut reponendum putarem pro Decibalo, uti cap. 6.

Thaiphali — Alii Taiphali sine adspiratione, quam addere ex Msstis quibusdam et historia miscella malui, cum ita nomen prodeat in Paeanio et Zosimo 2, 31. f. Sic pro Victophali, Graecos maxime auctores secutus, cum Paeanio et quibusdam Msstis reposui Victoali.

tenuit — Pro tenet cum Verheykio scribere malui ex melioribus Msstis et Gothano, quia sic propius illa tempora respicit.

Cap. III.

Corduenos — Quidam et hodie Carduenos, uti exstat in Msstis. At per *o* in prima efferunt Graeci cum aliis auctoribus Latinis.

Mardos, Medos — Vulgo Marcomedos, quod occupat omnes libros, sed nemo novit praeter Sextum Rufum cap. 20. ex nostro loco, unde inveteratum vitium esse apparet. Cum tamen ibi ex vetustis quibusdam libris notetur etiam Mardomedos, sine dubio hoc unum nomen ex duobus illis coaluit, quae nunc secernenda rectius putavi. Quod omissa copulandi particula producantur, morari non potest, cum ita in recensu populorum et locorum soleat.

Anthe-

Anthemusiam — Praetuli ex aliis auctoribus et Paeanio, cum in Mssiis et edd. exeat in um.

Messenios — Ita pro Edessios, quod etiam nunc in quibusdam editionibus excusum legitur, reposuit Verheykius; quippe eo ducunt codices vel aperte, vel haud incertis indiciis. Ex Dione autem 68, 28. intelligit, qui Messenen, Tigridis insulam, habitabant, quam tamen, ut is ait, ἀπόνως ᾤκειώσατο.

Cap. V.

eum — Vulgo, ut in codicibus, legitur enim, quod hic locum habere nequit. Voces illae ob ductuum similitudinem saepe in libris commutantur.

imperii — Quod subiicitur anno, ut supra cap. 1., cum Gothano codice in hoc nexu omisi.

Cap. VI.

consobrinae — Constans haec est lectio codicum, ex quibus aliqui etiam addunt suae, ut Gothanus. Videtur igitur potius error esse Eutropii, qui cum aliis et ex re scribere debebat consobrini, qui proprie fuit amitinus.

Cap. VIII.

aequatur — Vulgo aequetur, quod et dant codices fere omnes; tantum Leidens. 5. et Gothanus aequatur, quod nexus requirit et sensus. Ut enim est sicut.

Cap. IX.

Sallentino — Veriori monumentorum scriptura geminavi *l*.

L. Antoninus — Expuli, quod inter utrumque nomen inseritur vulgo, Annius, adiutus non solum codicibus quibusdam, etiam Gothano, et Paeanii versione, sed et historiae fide. Sic infra cap. 10. a pluribus adeo obtruditur. Nempe Annius Marco Antonino convenit.

Cap. X.

quadraginta — Si codices, in iis optimos etiam, audias cum historia miscella, quadringenta reponendum eo certius videatur, quod in hoc numero conspirant adeo Sextus Rufus c. 21. et Orosius 7, 15. Sed quem inde a Sylburgio ferunt editiones, tuetur Paeanius et maior veri species.

undecimo — Cum et alii quidem auctores ita tradant, ad Eutropium potius, quam librarios error recidit. Nempe dicendum erat nono.

Cap. XIII.

usum — Secutus sum cum aliis Verheykium, qui sic pro sumtum ex Leidensi 1. receperat, cum hoc illius glossa videatur.

ea venditio — Pronomen a plerisque hodie, Verheykio praeeunte, ex cod. Leid. 1. additum, probat etiam Gothanus. Ita vero antea narrata propius attingit.

Cap. XVIII.

Arabas interiores — Retinui hanc lectionem a plerisque recentiorum probatam, quia non solum eam sustinent multi codices, sed et alii auctores, veluti Sextus Rufus c. 21. confirmant. Antea his omissis legebatur: Arabas eo usque superavit; neque plura novit Gothanus. Per expeditionis illius cursum sunt Arabes, qui in Mesopotamia ad Euphratem habitarunt, et cum Adiabenis recte iunguntur. Interior, ut intra, in progressione spectat remotiora.

Adiabenicus — Cognomen hoc nec codices omnes, nec editiones agnoscunt. In plerisque tamen apparet, et comprobatur ab aliis auctoribus, quibus fidem addunt etiam numi.

Cap. XXII.

Heliogabali — Alii, etiam recentiores quidam, Elagabali. Ad alteram scripturam ducunt et hic plerique codices cum Gothano, quam Graeci ad suam rationem informasse videntur.

Soaemia — Mira est huius nominis iactatio in libris, nec maior eius in aliis auctoribus constantia. Equidem nunc, adscitis in auxilium numis, dedi Soaemia, pro aliorum Semia, Symia et Soemia.

LIBER IX.

Cap. II.

ageret — Retinui et hic Leid. 1. auctoritate motus, quem et alii cum Verheykio secuti sunt, etsi reliqui libri, forte ex glossa, et quod esset usitatius, volunt gereret. Sic et supra 8, 16. dixit et alibi, firmiore consensu.

venisset — Vulgo editiones cum Msstis, excepto Leid. 1., omnibus venissent; hic venisset. Haec verba morbo laborare, viderunt omnes interpretes, varieque tentarunt sanare. Itaque enim nihil ex praecedentibus illatum traxit, nec venissent, mutata etiam distinctione, ad quos vere pertineat, habet. Milites, qui praecedunt, fuerunt alii, et si de imperatoribus intelligas, solus Pupienus ex bello contra Maximinum redux urbem ingressus erat, ut refert Capitolinus in Maximo et Balbino. Levius aegrotare hic locus videtur, si cum codice Leid. 1. legeris venisset, quam emendationem, uti ipsa est lenissima, ita etiam adiuvatur historia miscella et in primis Cassiodoro, qui haec habet: His Coss. (Sabino et Venusto a. C. 240.) Gordiano Romae ingresso, Pupienus et Balbinus, qui imperium arripuerant, in palatio occisi sunt. Quibus verbis aperte nostrum reddidit. At ne quis vere

illa tradita existimet, facit utriusque, vel omnino Gordianorum commistio, quod ex Capitolini historia apparet.

Cap. VII.

Raetia — Dedi et hic sine adspiratione, ut 7, 9. ubi vide notata.

Cap. VIII.

Regaliano — Vulgo, uti et praeferunt plerique codices in iis Gothanus, Trebelliano, quod nomen historia respuit. Nempe T. adhaesit ex voce proxima; reliqua corrupta sunt. Regaliano, quod dedi, cum Msstis melioribus, tum maxime numis probatur.

Cap. IX.

L. Aeliano — Ita repetii ex Paeanio et numis, cum olim, multis etiam codicibus assentientibus, legeretur Lolliano.

penetraverunt — Aliqui et hodie irruperunt, quod etsi propter eiusdem verbi in sequentibus repetitionem utique est elegantius, refragatur tamen codicibus et editionibus vetustis, ita ut ferendum videatur, praecipue cum eiusmodi repetitiones omnino noster non fastidiat.

Cap. X.

Burdigalam — Praeferendum hac forma putavi, cum et nunc ab aliis scribatur Burdegalam. Ita

enim hic proferunt Leidenses tres, Gothanus et alibi libri veteres. Accedunt tabula Peuting. 1. A. et in primis Graeca Strabonis lib. 4. p. 190. Paris.

Cap. XIV.

interfecto — At is seditionis auctor fuit. Vopiscus in Aurel. cap. 38. et Aurelius Vict. de Caes. c. 35, 6. Nihil tamen contra libros et Paeanium, in hac lectione consentientes, mutare ausus sum.

Cap. XV.

retineri — Alii hodie retinere, quod etsi possit explicari, placuit tamen, ut lib. 5. cap. 18., cum plerisque libris veteribus et historia miscella alteram rationem tamquam Eutropio accommodatiorem sequi. Et sic Vopiscus cap. 39. Deinceps iisdem de causis retinui abductosque, pro quo Verheykius ex Leid. 1. reposuerat adductosque.

Cap. XVII.

multis — Addidi cum Verheykio ex Msstis quibusdam, quod bellorum vim ab aliis etiam notatam declarat. Alii ignorant.

Almam — Hanc terminationem cum Verheykio praetuli ex Msstis 3. Leidenss. et Gothano; item Vineti libro et historia miscella. Accedit aliorum auctorum exemplum simile. Alii ex aliis libris retinuerunt Almum.

Cap. XVIII.

Narbone — Alii Narbonae, quod in nostro auctore ferri possit. Cum tamen codd. Leid. 1. 3. et Gothanus meliorem formam afferant, eam reiicere nolui. Sic supra 4, 23. Narbona in casu obliquo, ubi alii Narbonam habent.

supra — Inter hanc vocem et super ambigunt libri editi cum scriptis. Equidem etiam nunc retinui supra, quia eodem sensu dicit 1, 5. supra mare, etsi auctores quidam, qui nostrum repetunt, altera particula utuntur ex nota utriusque commutatione. Syncellus p. 308. ed. Ven. scribit *παρὰ τῷ ποταμῷ Τίγριδι*, quo haec verba interpretatus est. Supra vero hic idem est, quod ad.

Cap. XIX.

victor — Propter codices, quibus nunc addi potest Gothanus, et veteres editiones non dubitavi Verheykium sequi, qui ita reposuit pro victa, quod etiam nunc tenent aliae editiones.

Cap. XX.

percussit — Praeponunt alii gladio, vel nude, vel, ut hodie quidam, uncis septum. Ego, praeeunte Verheykio, expuli, quia non agnoscunt codices optimi Leidens. 1. et Gothanus. Et sic simpliciter Vopiscus etiam cap. 13. manu, quod sufficere potest.

Viminiacium — Nunc et Gothano codice adiutus repetii per *c*, cum alii malint Viminiatium. Sed et in Graecis non per τ, sed per κ effertur. Eadem de causa Bacaudarum scribendum videtur, quod alii per *g* efferunt, uti editiones fere omnes, utrumque libris largientibus, quorum tamen plerique hoc nomen misere depravant. Non enim hic solum κ ponit Paeanius, sed et Zosimus 6, 2, 10. Nec renititur Salvianus, qui hoc gentis suae nomen lib. 5. p. m. 91. per *c* etiam reddit, etsi parum firma ratione.

Cap. XXIV.

minime secundum — Locus in libris et scriptis et editis varie turbatus et compositus. Codices fere dant proelium insecundum, uti etiam Gothanus habet; editiones recentiores simpliciter, expulsa illa voce barbara, ponunt proelium. Equidem impulsus nexu, adiutus praeterea Paeanii aliorumque narrationibus de duplici pugna, adversa altera, altera prospera, τὸ in scribendi compendio expressum mutare ausus sum in minime, ut narrationi sua constaret integritas.

LIBER X.

Cap. I.

ab administratione — Hoc praetuli cum quibusdam non sine codicum suffragiis, Gothani etiam. Melius enim hoc et leniori nexu ad praecedentia refertur, quam, quod alii volunt et offerunt, ad administrationem, cum sequentibus connectitur.

dicensque — Ita solet dicta principum memorabilia referre; quare id praetuli pro ducensque, quod alii ex aliis Msstis etiam nunc posuerunt.

ei argento — Alii eis argento, vel excluso eis tantum argento. Equidem illud ex 4 Leidd. et Gothano in hoc maxime voculae situ praetuli, ut ad Constantium pertineret. Paullo antea feriatis contra Verheykium retinui, etsi etiam exhibet cum paucis aliis Gothanus. Quod enim ille dedit festis, ex glossa natum videtur.

Cap. II.

arrectus — Retinui cum Verheykio, cum id praeeant Leidenses tantum non omnes et Gothanus. Alii dederunt erectus, quod omnino damnari nequit.

Cap. III.

nudare — sc. Caesarea dignitate pro denudare plerique et hodie probarunt ex 4 Leidenss. quibuscum consentit Gothanus.

Cap. V.

Pannonia secunda — Alteram vocem nunc addidi ex cod. Leid. 1., pro qua alii cum Gothano et Ambrosiano historiae miscellae et edd. ante Cellarium habent secundo levi mutatione, quae tamen errorem invexit, ut hic duplex proelium male agnoscerent, cum tamen alterum in Thracia commissum fuerit. Nempe Cibalae, h. Swilei, urbs Pannoniae inferioris s. secundae, unde secundi Pannonii apud Sext. Rufum cap. 7.

Cap. VI.

Constantinum — Sic plerique codices cum historia miscella, atque ea lectio non faciliori solum cursu fertur, sed et ideo elegantior videtur, quod rei auxilium in eius causam mutat. Eiusdem soni vicinia morari non potest, si cogites, quam saepe sic adversum ponatur. Alii etiam hodie maluerunt ex ceteris libris dare Constantinus. Tum mutavit reciproce valet.

filium suum — Priorem vocem tuentur Leidenses cum Gothano, Paeanio et historia miscella, etsi post virum plerique ponunt; posteriorem oppositionis iusta ratio arcessivit. Vulgo antea et nunc, praeeunte olim

Sylburgio, libris tamen reluctantibus: persecutus, Crispum filium, egregium virum — etsi hic omnino intelligitur.

Cap. VII.

memoriae gratiam — Ita cum reliquis plerisque codicibus etiam Gothanus, tum historia miscella, quod, cum, adhibita in primis hypallages ope, intelligi commode possit, reliqui cum aliis etsi quidam, memoriam gratiae dederunt.

Cap. VIII.

eam Graeci — Priorem vocem recentiores, aut uncis includunt, aut hinc abigunt. Etsi commode abesse potest, vindicatur tamen nostro a codicibus melioribus, Leidenss. 3. Gothano, edd. veteribus et historia miscella. Quare eam cum Verheykio intactam reliqui.

Cap. XVI.

expugnavit — Sic olim Merula voluerat, post Havercampus, melius ex oppositionis lege et sensu, uti legitur etiam 3, 14. Quod cum praeter cod. Ambros. historiae misc. p. 77. comprobet etiam Gothanus, relictis aliis libris omnibus, in quibus est oppugnavit, eam vocem, quam iam antea reposueram, eo confidentius tenui.

religionis — In Msstis et edd. praecedit addita vox nimius, quam et agnoscit Gothanus. At quia deest in Leid. 1. optimo et edd. Schonhovii et Merulae,

non temere videtur a christiano homine intrusa et a Verheykio eiecta; quem et ideo sequendum hic putavi, quod sequentia vituperationis eius vim, annexa laude, infringere viderentur.

Cap. XVII.

lectus — Ita propter 4 Leidd. et Gothanum, cum nihil aliunde obstet, praeeunte Verheykio, posui pro electus, quod praeferunt alii.

CLAVIS

EUTROPIANA.

A.

A — pro post, quando successionem et progressionem ab initio rei indicat, ut 3, 9. eum differendo pugnam ab impetu fregit. Sensus: pristinum eius impetum fregit.

Achaia — latius de Graecia, ut tunc solebat, dicitur 4, 3. 5, 6. ubi Athenas Achaiae civitatem facit Eutropius.

Achilleus — pro Achilles, 9, 22. qua forma ibidem legitur Narseus, et in aliis Ulysseus, et alia huiusmodi nomina.

Actuarius — in iudicio, qui oratorum et patronorum causae verba notis excipere solebat, unde idem notarius etiam dictus. Actuarius in militia, qui annonam a conductoribus accipiebat dato pittacio (tabella frumentaria), unde, quantum is accepisset, appareret, eamque deinde militibus erogabat; quo sensu dicitur 9, 9.

Adoptio — de arrogatione, quae fit in foro lege Curiata; 7, 10.

Advocatus fisci — 8, 18. qui fisci iura curabat, quo officio ante Hadrianum fungebantur imperatorum procuratores. Cf. Spartianus in Hadriano c. 20.

Aegritudo — 9, 5. de corpore est argenteae Latinitatis, cum apud Ciceronem et aequales de animo tantum legatur.

Aevum — de aetate hominis 9, 27.

Afri — Carthaginienses 2, 18. sqq. ubi bellum Punicum narratur in Europa gestum.

Agere bellum — simpliciter pro gerere; 2, 9. 20. 6, 8.

Albani — in Italia 1, 4. incolae sunt Albae urbis cognomine Longae, Latii olim capitis; in Asia 6, 14. 8, 3. populus ad Hyrcanum sinum Caspii maris, ubi hodie conspicitur Tataria Nogayensis.

Aliquantus — in plurali pro aliquot, ut 4, 27. aliquanta oppida; posterioris maxime est Latinitatis.

Alius — pro alter 2, 26.

Allia — 1, 20. 2, 2. Italiae fluvius, qui Tiberi miscetur, ubi Romani gravissima clade a Gallis Senonibus victi sunt; unde Alliensis dies in nefastis ponitur. In hodierno nomine scriptores dissentiunt.

Alter — 9, 25. alter ac tertius eques i. e. duo vel tres equites.

Altinum — 8, 10. Venetiae regionis oppidum ruinis obrutum.

Ambro-

Ambrones — 5, 1. quos alii Helvetiis in Gallia Belgica annumerant, alii ad Germanos in Westphalia referunt.

Anthemusia — magna Persidis regio, uti notat ipse Eutropius 8, 3. Proprie Mesopotamiae regio, quam hic Persidis latiori sensu et civili positae partem facit, Armeniae vicina circa Chaboram (al Kabour) amnem.

Antiochus — Rex Syriae 3, 1. cognomine Deus; alius 4, 3. cognomine Magnus; tertius 4, 6. prioris filius, cognomine Epiphanes.

Apio — Rex Libyae 6, 11. ita cognomine Ptolemaeus dictus.

Appia via — 2, 9. A porta Capena ducebat ad Capuam, post prolata est ad Brundisium.

Apud — *Pro in, saeculi sui usu. Sic 5, 6. apud Piraeeum obsedit; et passim alibi.

Aqua Claudia — v. Claudia.

Aquitania — 7, 5. et alibi; pars illa Galliae, quae a Garumna (Garonne) ad Pyrenaeos montes et Oceanum permittebatur.

Arabes interiores — 8, 18. ubi vid. not.

Ardea — 1, 8. Rutulorum in Italia urbs, regia Turni, qui ex Virgilio innotuit.

Ariminum — 6, 19. Piceni in Italia oppidum. H. Rimini.

Armati — 6, 9. Oppositionis vi milites sunt gravis armaturae.

Armorica — 9, 21. Regio Galliae Celticae s. Lugdunensis ad mare.

Arverni — Populus Aquitaniae, Cebenna monte ab Helviis disclusi. (Caes. de B. G. 7, 8.) Arvernorum civitas nobilissima 4, 22. vel ipsos Arvernos indicat, vel primariam eorum urbem, quam Strabo lib. 4. p. 191. Paris. *Νεμωσσοὸν* vocat, Ptolemaeus 2, 7. *Αὐγυςονέμετον*. Quidam, in iis Plinius lib. 34. c. 18. s. 7. eodem, quo populum, nomine urbem memorant, de quibus, qui plura desiderat, adire potest Valesium in notitia Gall. p. 45. sqq. Equidem Arvernorum hic de populo intellexerim, cum subiiciatur eorum duci Bituito.

Asia — Sensu civili de Asiae regionibus sub Romanorum ditione 5, 7. Laxiori sensu de parte Asiae, uti Attalus Asiae rex vocatur 3, 14. qui fuit Pergami. Et sic saepe in notando urbium situ.

Assessor — 8, 13. qui in iure reddendo magistratibus et praesidibus assidebat, et ab iis in consilium adhibebatur, unde et consiliarius dicitur.

Attalus — Asiae rex 3, 14. ubi intelligitur primus. Eumenis frater 4, 4. est secundus. Attalus tertius, cognomine Philometor, qui populum Romanum heredem reliquit, commemoratur 4, 18. ubi tamen falso Eumenis frater dicitur, cum fuerit filius, quod in primis discitur ex Strabone lib. 13. p. 624. ed. Paris.

Auditorium — in quo iuvenes a rhetoribus exercentur, et ad causas in foro agendas excoluntur 9, 19.

Augusti — posteriori tempore dicti ipsi imperatores, contra Caesares, quos socios imperii regnique successores futuros adsciverant. 8, 13. et alibi. Hinc

9, 22. Diocletianus Maximianum Herculium ex Caesare fecit Augustum; Constantium et Maximianum (Galerium) Caesares.

Aurelia via — 7, 16. quae Roma in Etruriam ducebat.

Aureus — Passim est auratus, ut currus 4, 18. vestis i. e. aureis filis intertexta; 8, 13. Aureus mons in Moesia superiori 9, 17. prope Semendriam in Servia hodie ponitur.

B.

Barbaricum — absolute sc. solum 7, 9. et alibi illa aetate frequentatur.

Basternae — 9, 25. ad Carpatem montem et ubi h. Gallicia et Podolia.

Bellum — ex nexu de proelio intelligendum 3, 10. quod sequiori maxime aetate invaluit.

Bene pugnare — 3, 12. est feliciter pugnare. Contra male 3, 16.

Bessi — 6, 10. Thraciae populus.

Betriacum — Italiae oppidulum 7, 17. inter Veronam et Cremonam.

Blattini funes — 7, 14. purpura coccoque nexi, ut explicat Suetonius in Nerone cap. 30.

Bosporani — 8, 13. ad orientem Bospori Cimmerii.

Bosporum — 7, 9. Aliis, veluti Plinio 4, 24. s. 12. idem, quod Panticapaeum, a quo noster distinguit. V. Panticapaeum.

Budalia — 9, 4. ubi h. Sirmia in Pannonia inferiori.

Burdigala — 9, 10. quae aliis etiam est Burdegala, de quo vid. not. H. Bourdeaux.

C.

Cabira — 6, 8. Ponti urbs, Armeniae vicina.

Cabyle — 6, 10. aliis Calybe, de quo in notis, urbs Thraciae mediterraneae.

Caesares — qui? vid. Augusti.

Calatis — ad Pontum 6, 10. in Moesia inferiori. Hodiernum nomen incertum.

Callaeci — 4, 19. in Hispania populus, ubi h. Galicia.

Callinicum — 9, 24. Mesopotamiae oppidum ad Euphraten.

Carnuntum — 8, 13. ubi nunc Haimburg vel Petronel in Pannonia.

Carpi — 9, 25. ad Istrum Basternis finitimi. V. Basternae.

Carrae — Mesopotamiae urbs 9, 24. H. ibi Haran.

Casus — etiam de calamitatibus, cladibus, 2, 25.

Catalauni — 9, 13. urbs Galliae Belgicae. H. Chalons sur Marne. Alias etiam de ipso populo.

Catinenses — 2, 19. aliis Catanenses, a Catina, Siciliae urbe, h. Catana.

Catti — 7, 23. Hassi nunc et vicini.

Caudium — V. Furculae.

Certamen — implere 1, 16. de bello, ut ἀγὼν passim Graecis.

Chalcedôn — 6, 6. ad fauces Bospori Thracii. H. Kadi-Kevi.

Cibalae — 10, 5. urbs Pannoniae inferioris. H. forte Swilei.

Cimbri — e Gallia in Italiam transeunt. Populus vagus, qui antea habitavit ad mare Germanicum, ubi nunc Iutlandia, Holsatia, unde Galliam invaserunt.

Circa — i. e. erga, in, adversus, ut 7, 13. civilis circa amicos; 8, 5. communis circa omnes, pro quo 10, 16. civilis in cunctos.

Circessum — 9, 2. castrum in Mesopotamia.

Civilis — 1, 9. 7, 13. et alibi. Qui se suprà cives non attollit, sed iis aequat, cui opponitur superbus.

Clibanarii — 6, 9. equitum genus, qui thoracum muniti erant tegminibus et limbis ferreis cincti secundum Ammianum 16, 16. Alias cataphractarii.

Cloacae — fossae per cuniculos subter urbem ductae, ut receptas sordes emitterent; 1, 6.

Clypea — 2, 21. Aliis etiam Clupea, urbs Africae propriae maritima, quae h. putatur esse Aklibia.

Coche — 9, 18. in Mesopotamia prope Seleuciam, aliis ipsa Seleucia post dicta.

Coepi — cum alio verbo pro eo verbo simpliciter, hac tamen cautione, ut ne ad rei continuationem et perpetuitatem traducatur. Sic 4, 27. Bocchus auxilium Iugurthae ferre coeperat.

Colchi — 8, 3. ad Pontum Euxinum, ubi h. Mingrelia.

Commagene — 7, 19. Regio parva inter Amanum Cappadociae montem et Euphraten, cuius primaria urbs fuit Samosata, h. Schemisat.

Committere — absolute sc. pugnam; 4, 10. f. 5, 6. 9, 24. Pugnam addit 2, 11.

Communis mors — 7, 8. quae est ex natura et fatalis, ut dicit Plin. epist. 1, 13, 1. unde fataliter mori eodem sensu 1, 11. Opponitur violentae.

Comparere non — 1, 2. de mortis genere obscuro; Gr. ἀφανίζεσθαι, ἀφανῆ γενέσθαι.

Componere rempublicam — 6, 1. i. e. pacare.

Consobrinus — laxius etiam dicitur patruelis; 6, 7.

Contra — in situ locorum valet ex adverso, e regione. Sic 2, 27. contra Lilybaeum pugnatum est.

Copiae — etiam de rerum collecta multitudine; ut 3, 16. Tarentum recepit, in qua ingentes copiae Hannibalis erant. Pro copia, ut 2, 18. copiae Romanorum de censu; 8, 6. infinitae hominum copiae; 9, 25. f. ingentes captivorum copiae.

Cordueni — populus Armeniae; 8, 3.

Correctores — provinciarum sunt rectores, ut Lucaniae 9, 13.

Cottiae Alpes — 7, 14. f. quae h. separant Delphinatum a Pedemontio, et a Segusione oppido (h. Susa) incipiunt, ut dicit Ammian. 15, 10.

Ctesiphon — 8, 3. 10, 16. Assyriae urbs ad Tigrim, ubi h. Taukkessera.

Cum — verbis motus adiungitur ante substantivum pro adverbio s. participio; ut 2, 2. cum bello venire i. e. infestis armis, cum hostili exercitu. Pro et sequente verbo in plurali, etsi singularis praecedit, per syllepsin. Ita 8, 21. Opilius Macrinus cum filio Diadumeno imperatores facti.

Cyzicum — 6, 6. 8, 18. ad Propontidem in cervice paene insulae, uti est apud Melam 1, 19, 2.

D.

Daci — 7, 9. 23. in Transilvania et ad ulteriorem ripam Danubii per Moldaviae et Walachiae campos.

Dacia Ripensis — 9, 13. pars Moesiae ad ripam Danubii, quam relicta Dacia constituit Aurelianus, ut Daciae iacturam nomine saltem resarciret. Cf. etiam 9, 15.

Daphnenses — 6, 14. a Daphne, in Antiochiae vicinia, in Syria.

Dardani — Moesiae superioris populus, 5, 7. 6, 2. Ipsa regio Dardania 10, 5. ubi h. Servia.

De die — medio die, vel paullo post. Sic 7, 18. de die saepe quarto vel quinto fertur epu-

latus. Contra Horatius epist. 1, 2, 32. ut iugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Delere — de magna clade, ut caedere, interficere; 2, 8.

Dies — v. de die.

Divus — etiam de imperatoribus Christianis, uti 8, 15. de Constantio; 10, 8. f. de Constantino. Nempe ipsa re abolita, ut fit, resedit honoris nomen.

Domestici — 10, 17. sunt custodes corporis, satellites armigeri, qui imperatores assectabantur eorumque latera tutabantur, quod in bello, acie praestabant protectores.

Dubietas — 6, 19. posterioris aetatis vocabulum, ut nimietas.

Duo — 8, 21. duum pro duorum; mirum in Eutropio.

E.

Eboracum — 8, 19. 10, 1. in Britannia; h. York.

Edessa — in Osdroene 8, 20. inter Euphraten et Tigrim, quae h. Ourfa putatur.

Edictum perpetuum — quod sub Hadriano Salvius Iulianus composuit; 8, 17. Nempe cum antea edicta praetorum, ex quibus ius dicturi erant, annuos singulorum magistratus spectarent, et hinc annuis mutationibus obnoxia essent, certam et perpetuam iuris dicendi normam constituendam curavit Hadrianus.

Esse — ab urbe 1, 4. de distantia, intervallo.

Ex consule — 6, 3. i. e. pro consule.

Exsequiae — novo usu de reliquiis mortuorum; 7, 18. 9, 2.

Extrinsecus — 9, 25. pro praeterea ex more posterioris aetatis.

F.

Facere — curam, studium faciendi indicat. Sic 1, 10. Valerius Publicola Sp. Lucretium collegam sibi fecit, i. e. populi suffragiis sibi faciendum curavit; quo sensu passim activa verba intelligi debent.

Familia Fabia — 1, 16. i. e. gens, ut dicit Livius 2, 48, 8. Nempe gens ad nomen primarium refertur, familia spectat cognomen.

Fataliter mori — 1, 11. V. upra communis mors.

Fatigatio — illusio iocosa, scomma, ex more illius aetatis; 9, 19. ubi fatigatione taxare. V. etiam taxare.

Favorabilis — inde a Suetonii, Velleii — tempore invaluit; i. e. cui omnes favent; 8, 23. 10, 6.

Fiscus — proprie principum, imperatorum ex oppositione aerarii, quod erat rei publicae, de aerario etiam apud posteriores dicitur; 2, 27. 3, 16. Fisci advocatus v. supra advocatus.

Fortuita mors — 10, 4. quae casu, forte accidit; opponitur voluntariae apud Vellei. 2, 102. in.

Franci — 9, 21. 10, 3. Diocletiani aetate circa Rhenum habitabant et maximam Galliarum partem iuxta mare occupaverant. Vid. Agathias lib. 1. p. 10. ed. Ven. Coniunguntur cum Saxonibus in Eutropii cit. loco et aliis.

Fratres — Constantini 9, 22. complectuntur etiam eius sorores.

Furculae Caudinae — 2, 9. dictae a Caudio, Samnii urbe prope Beneventum, ubi h. Furchie pagum esse putant.

G.

Gabii — 1, 8. urbs Latii inter Romam et Praenenestem.

Galatia — 6, 4. 7, 10. 10, 17. inter Bithyniam et Cappadociam ad Pontum Euxinum, ubi h. Natolia.

Gothi — 9, 8. 11. 13. 10, 7. Scytharum populus vagus, qui sub Gallieno Graeciam, Macedoniam, Pontum, Asiam vastabant.

Graecia — 2, 14. de Peloponneso, quo sensu Argos Graeciae civitatem facit.

H.

Haemus — 6, 10. mons Thraciae, h. Tschengie.

Heraclea — 9. 15. oppidum Thraciae ad Propontidem, olim Perinthus, h. Erekli.

Histrus — 6, 10. aliis Histropolis cum et sine adspiratione; Moesiae inferioris urbs.

I.

Iberi — 8, 3. populus inter Colchida et Armeniam, ubi hodie sunt Georgi. Ipsa regio Iberia 6, 14.

Ignobiliter — 7, 23. in priscis auctoribus nostris non legitur, etsi ignobilis saepe occurrit.

Implendus — pro impletus 1, 16. ubi etiam certamen implere ponitur pro bellum conficere.

In — pro intra. Sic 2, 8. in centesimo et tricesimo milliario bellum gerebatur.

Incendere — aliquem cum Capitolio 7, 18. per synezeugmenon.

Incivilis — 10, 13. vocabulum Eutropii aetate natum, vel divulgatum.

Infinitus — de magno numero. Sic 1, 3. infinita templa Romae constituisse dicitur Numa Pompilius 1, 3. infinita spolia 3, 20. populi 4, 7. pars senatus 7, 14. Vid. innumerus.

Infractus — animus 2, 22. quia est participium, non adiectivum, quippe in quibus, si exceperis incanus, τὸ in vim habet negandi, intendit.

Innumerus — pro permultus, plurimus. Sic 6, 19. senatores; 9, 17. bella. Vid. infinitus.

Interamna — 9, 5. Umbriae oppidum ad Narem fluvium.

Interficere — exercitum; 3, 20. de magna clade. Cf. delere.

Intrare — de iis, qui curru invehuntur, ut 1, 6. triumphans urbem intravit.

Is — eum pro se 7, 17. quod passim fit, ubi nulla inde oritur ambiguitas.

Isauri — Isauriae (8, 5.) populus Ciliciae conterminus; 6, 3. Ipsa vero Isauria latius tunc patebat. V. Seleucia.

Iseum — 7, 23. Isidis templum a Domitiano Romae exstructum.

Iter — pro via 2, 24. 9, 15.

Ituraei — in Coele Syria ad Libanum montem populus; 6, 14.

Iudex — de Aegypti praeside 7, 7. de tribunis 1, 13. pro magistratus latiori sensu, ex more illius aevi.

L.

Laurea — lauream usurpare 7, 23. in minori triumpho, ubi laurum, victoriae signum, in Iovis gremio deponebant.

Libertinus — 9, 19. f. apposito patroni nomine pro libertus.

Liburnae — naves 2, 20. Veloces erant et leves, belli etiam usibus accommodatae.

Lingones — 9, 23. Galliae Belgicae populus inter Sequanam (Seine) et Marnam (Marne) fluvios et Vogesum montem, ubi h. Champagne.

Locupletator — 10, 15. vox rara, in numis tamen obvia.

Ludus — 8, 15. de loco, ubi gladiatores exercebantur. Ludi magni 1, 6. qui pro salute P. R. in honorem magnorum Deorum pridie Idus Septembres celebrabantur.

M.

Modena — 8, 3. Opima Armeniorum regio dicitur a Sexto Rufo cap. 15.

Maedi — 5, 7. Thraciae populus prope Nestum; ipsa regio dicebatur Maedica.

Magnesia — ad Sipylum montem in Lydia 4, 4. Ita scilicet distinguitur a Magnesia ad Maeandrum in Ionia.

Mandare — senatui 5, 5. i. e. significare, denuntiare.

Mansuetudo — in compellationibus imperatorum; praefat. Sic tranquillitas et similia ex usu illius temporis recepto.

Marcomanni — sub Marco Antonino in Moravia et Bohemiae parte habitabant. Hinc bellum Marcomannicum 8, 12. 13.

Mardi — 8, 3. populus Persis Medisque vicinus, qui et Mediae magnae adscribitur.

Mare rubrum — sensu angustiori de sinu Persico; 8, 3.

Margum — 9, 20. oppidum Moesiae ad fluvium cognominem. H. Kastolatz, vel, ut alii volunt, Passarowitz.

Mazaca — olim, post Caesarea 7, 11. in Cappadocia. H. Mschak.

Maxentius — eius frater 10, 12. est Decentius. Vid. Zonaras 2, 54, 4.

Medie — pro mediocriter, moderate, modice, ex usu illius aetatis. Sic medie imperare 7, 13. est moderate imperare.

Medietas — vox posteriori tempore frequentari coepta. Sic ager, ex medietate sublatus 2, 28. est ex dimidia parte.

Merere — ex merito consequi; triumphum, 6, 2. nihil non venerationis, 8, 4.

Milites — 3, 10. equitibus oppositi sunt pedites.

Milliarium — cum numeris ordinalibus, pro quo antiquiores ponunt mille passus. Sic 6, 13. et alibi.

Modius — 3, 1. millia modiorum tritici, quae mensura ad nostram rationem revocari potest, si teneatur, 6 modios 123 libris fuisse aestimatos, quae aequant hodie 88 pondo et 6 uncias.

Moesia — superior 9, 17. h. Servia; inferior, h. Bulgaria.

Mulvius — pons 8, 17. 10, 4. prope Romam in Tiberi. H. Ponte molle.

Munda — 6, 24. Hispaniae Baeticae urbs, ubi h. pagus eiusdem nominis restat.

Murrhina pocula — 8, 13. ex steatite lapide Chinensi facta et hinc mercatorum studio devecta; quod ex veterum auctorum vel descriptionibus vel indiciis in singulari libello docere annisus est Veltheimius an. 1791.

Mursa — 9, 8. 10, 12. Pannoniae inferioris, h. Essek.

N.

Narseus — 9, 22. aliis Narses, ut Achilleus; Diocletiani tempore rex Persarum.

Nepos — de fratris vel sororis filio etiam dicitur; 7, 1. ubi propter Iuliam sororem Caesaris nepos vocatur Augustus. Cf. 9, 22.

Nicomedia — 10, 6. 9, 17. urbs Bithyniae primaria.

Nimietas — 10, 18. Eutropii aetate usum obtinuit.

Nisibis — 6, 9. urbs Mesopotamiae ad Tigrim; h. Nesibin s. Nesbin.

Nobilis — i. e. clarus, passim apud nostrum, ut 7, 17. Et sic 8, 1. nobilitas.

Nominare — pro cognominare 8, 8. in. ubi Antoninum nominatum esse Pium scribit. Sic 2, 6. Valerius postea Corvus est dictus; quod Livius 7, 26, 12. proprie cognomen vocat. Ita nomen Isaurici meruit 6, 3. de Servilio.

Nomentana via — 7, 15. quae ad Nomentum, haud procul a Roma situm, ad Tiberim, ferebat.

Nudare — 10, 3. simpliciter sc. Caesarea dignitate, uti contra apud huius aevi scriptores dicitur induere, vestire.

O.

Obtinere — 8, 5. in eo gloria bonitatis adeo obtinuit, ut — Veteres sic cum accusativo ponere solent, quem et noster alibi addit, veluti 2, 12. 15. 7, 8. Impersonaliter etiam nunc a multis adhibetur.

Octavianus — 7, 1. post adoptionem, a Iulio Caesare factam, dictus est Octavius, uti eadem de causa Aemilius Aemilianus, Pomponius Pomponianus et similia.

Odeum — 7, 23. aedificium musicis maxime exercitationibus dicatum.

Osdroeni — 8, 3. in Mesopotamia versus Arabiam. Ipsa regio Osdroene 8, 20.

P.

Pallia — lecticulae diducere 9, 18. Vela erant vel plagulae in lecticis ad arcendos ventos solisque radios.

Panticapaeum — 7, 9. oppidum ad Bosporum Cimmerium Chersonesi Tauricae, et secundum Strabonem lib. 11. p. 495. Paris. caput Bosporanorum Europaeorum, ut Phanagoria Asiaticorum.

Parens — Tarquinii 1, 8. de Bruto, sensu laxiori ex posteritatis more de cognato, consanguineo.

Parthe-

Parthenopolis — 6, 10. urbs Moesiae inferioris.

Parthi — et Persae promiscue ponuntur ob mutati imperii in his populis vices. Sic 10, 8. Parthi sub Constantino, ubi proprie cum aliis dicendum erat Persae. Contra Persae pro Parthis 6, 8. Mithridatis tempore. Et sic passim, neque tamen sine veterum auctorum exemplis.

Pati — naufragium 2, 22., usitatius facere.

Perdere — pro amittere simpliciter ponere solet; ut 1, 8. imperium; 1, 14. urbem. Et sic alia.

Pergamus — 4, 20. Mysiae maioris urbs, Eumenis regia et bibliotheca celebris.

Persae — pro Parthi. Vid. h. v.

Perseus — rex Macedoniae, Perses idem etiam dictus; 4, 6.

Perusia — 7, 3. Etruriae urbs inter Tiberim et Trasimenum lacum; h. Perugia.

Petere — adire, urgere, acrius instare. Sic 2, 24. petierunt Regulum (Carthaginienses) ut Romam proficisceretur.

Plurimum — qui plurimum minimumque tradunt 1, 1. 10, 8. in numerando de iis dicitur, qui mediam rationem sequuntur, nec vel augent nimis, vel minuunt.

Pondo — argenti 3, 21. 22. quorum 80 aequant talentum Atticum, vel nostra moneta 1280 thaleros imperiales, quos vulgo vocant, unde, ubi memorantur, veluti 3, 21. 22. facile multiplicando ad nostram rationem revocari summa potest, quae si aurum spectet, ut

5, 23., multiplicatione decies vel duodecies repetita constabit.

Pontius Telesinus — 10, 17. Samnitium dux.

Praenestis — 2, 2. 12. 5, 8. sive, ut ab aliis efferri solet, Praeneste, Latii urbs, h. Palestrina.

Praestare — honores 5, 25. est deferre, conferre.

Privati — 10, 1. provincialibus oppositi, videntur esse, qui in urbe, aut omnino in Italia agebant.

Pseudophilippus — 4, 13. quia Philippum Macedoniae regem in affectando illo regno mentiebatur; vero nomine Andriscus. Pseudoperseus 4, 15. ubi causa nominis explicatur.

Ptolemaeus — 4, 6. rex Aegypti cognomine est Philometor.

Ptolemais — in Libya 6, 11. olim Barce, h. Tolometa.

Purpuram sumere — 9, 8. sqq. de aditu imperii, quippe cuius insigne erat vestis purpurea.

Q.

Quadi 8, 13. Marci Antonini aetate, ut ipse indicat Marcus lib. 1. extr., ad Granuam fluvium, h. Gran; igitur in Hungaria, sedes habuerunt qua Moraviae, Silesiae et Poloniae est contermina.

Quinquegentiani — 9, 22. Africae populus, qui alio nomine Pentapolitani esse putantur in Cyrenaica, a quinque urbibus dicti, quas recenset Mela 1, 8. in.

quod ad illam reprehensionem unice valet, prior opinio facile corruit. Quis enim non videt, illa etiam, addita in primis moderatione, ab homine gentili potuisse dici, haec a christiano aliena maxime videri et minus opportune edita, cum carpendi et reprehendendi occasio fuisset oblata. At ex utroque simul apparet, quam caute et callide in his versatus fuerit, cum publico munere fungeretur, cuius conservatio ab imperatorio arbitrio dependeret, nec ad christianae religionis studium conferri posse, quod lib. 10. c. 7. Constantini M. virtutes diserta narratione exposuerit.

Instat liber, de quo plura dici debent, dici etiam ex certioribus indiciis possunt. Conscripserat eum iussu Valentis, qui, cum omnium literarum rudis ad imperium pervenisset, superiorum temporum res memorabiles cognoscere cuperet. Hac opportunitate ita usus est Eutropius, ut non solum lectionis molestiam contracta narrationis brevitate levaret, ipsoque rerum delectu exhilararet, sed et adspersa laude blande callideque eum alliceret et obiecta cum ipsius factis comparatione detineret, tacite etiam moneret. Nempe in eo strictim breviterque Romanorum res gestas potioribus delibatis attigit, et inde a primo urbis exordio narratione perpetua ad Valentis aetatem deduxit, quippe in qua substitit maiori operi intentus, cuius spem in fine movet, etsi, an expleverit, non constat. Fecit ipsa illa

brevitas, qua collectam rerum summam continuit, ut breviarium ipsis codicibus quibusdam praeeuntibus inscriberetur, et cum expeditam et parabilem lectionem praestaret, et in propiori conspectu et veluti coacto omnia posita exhiberet, cupido studio exciperetur, nec usu solum privato doctorum hominum probaretur, sed et in ipsos libros facta repetitione transiret, in posteriori maxime parte, quae res ipsius tempore vel paullo ante gestas tradit. Testes adsunt, praeter versiones duas Graecas, ex ipsis auctoribus Sextus Rufus, Schotti Aurelius Victor, Orosius aliique annalium et chronicorum auctores. Nec postero tempore neglectus latuit Eutropius, sed ita aliorum conatus adiuvit et aluit, ut, quanta auctoritate valeret, facile intelligeretur. In quibus primo loco poni debet historia miscella, quae Eutropium maxime ducem sequitur, nec eius solum verba reddit, sed et ad ipsam rerum descriptionem excolendam et amplificandam multorum narrationes assuit, unde postea certatim nitentibus studiis in tantam illa rerum congeriem excrevit, ut tamquam in vasto aliquo mari Eutropius ipse fluitaret, ex quo bonorum codicum ope sagacique criticorum cura servatus natalique solo restitutus evasit. Scilicet qui posteriori illa aetate libros historicos conficiebant, cum socordia et torpore hebetatae ingeniorum vires languescerent, tunc demum praeclare se egisse putabant, cum undique, quae parata invenissent, sine delectu et iudicio excipiebant

et ieiuna oratione commista exponebant. Sed ut proxime Eutropii temporibus insistam, etsi Valentis usibus dicatus erat hic liber, cum evulgatus prodiisset, eam tamen labem adspersisse literis, vel adspersam auxisse videtur, ut a scriptione et lectione amplioris historiae diligentiusque excultae avocati homines compendiis et breviariis rerum adsuescere et adhaerere magis inciperent, et, qui captare aequalium favorem vellent, neglecta fontium causarumque perscrutatione semotaque iudicandi subtilitate, undique, quae in summas contraxissent, emitterent. Accessit mutata imperii Romani forma, quod, cum unius impotenti et arbitrariae dominationi parere didicisset, ita simul animos hominum perculit, ut libere sentire, et, quae sensissent, libere eloqui minime auderent, omnia ad favorem imperatorum componerent, et ad serviles adulationes descenderent. Cui tamen mori ita noster cessit, ut, licet parcius cautiusque sui temporis imperatorum vitia exagitaret, virtutes cupidius expromeret et ostentaret, in uno tamen Valente in primis exsereret.

Si enim historiam Eutropii, qualis ab ipso profecta exstat, propius intuemur et diligentius consideramus, cum primaria virtus in veritatis studio cernatur, quatenus ab hac parte probari possit, sine mora animadvertitur. Quod vero ut certa ratione innotescat, primum quaeri de iis debet, quae nec per se, nec ex aliorum narrationibus nosse poterat, sed ab aliis

tradita accipere in ususque suos diligenti facta exploratione convertere debebat. Tum vero facile apparet, non temere illum scribendi consilium cepisse, nec obvia quaevis undique correpta apposuisse, sed certos fontes non sine delectu in diversis maxime auctorum sententiis adiisse, ex quibus vel ipse veriora, quae viderentur, derivaret, vel ad lectorum iudicia remitteret; quare passim plures aliquid tradidisse indicat. Sed et nominatim Fabium Pictorem (3, 5.) producit; alios alibi, quod in tam brevi et compendiaria historia recte licebat, suppressis nominibus, secutus est duces, in quibus, prout ferebat diversorum temporum ratio et series, gravissimos et maxime idoneos auctores fuisse, comparationis diligentia colligitur; quales sunt Livius, quem in compendium adeo redactum ab eo fuisse existimat Suidas, Sallustius in historiae deperdito opere, Suetonius, posteriori aetate historiae Augustae enarratores, quorum etiam verba saepe repetit; singulorum vero errores modo propagat, modo etiam, ab aliis monitus, vitat et veriora substituit. Neque tamen semper cauto tutoque pede incessit, sed, cum leviores audiisset, vel graviorum verba negligenter legisset, aut male percepisset, ad devia abreptus errat; veluti quando (6, 17. f.) Caesarem bis in Germania pugnasse refert, aut ubi (7, 13.) Sentio tribuit, quod Hosidius sibi rectius vindicat. Passim falsa nomina ponit, temporum notas et numeros turbat, rerum etiam ordinem

Quod — praecedente responsum est 5, 5. rariori loquendi forma.

R.

Raetia — 7, 9. Aliis Rhaetia, de quo vid. ibi notata; strictiori sensu h. Graubünden; latiori 9, 7. adiuncta Vindelicia. Vid. Vindelici.

Rationalis — 9, 14. Sic fisci procurator sub imperatoribus dicebatur.

Receptor — Orientis et Occidentis 9, 13. de Aureliano, pro quo in numis legitur restitutor. Vox rarior.

Reges — filios etiam regum includunt; 1, 11.

Remandare — 2, 13. Verbum rarum et priscis auctoribus incognitum pro respondere per legatos.

Revehere — triumphum Parthicum 8, 10. insolentius pro deportare, vel victoriam de Parthis reportare.

Rhodopa — 6, 2. una sex provinciarum, in quas posteriori tempore Thracia erat divisa.

Ripensis — Dacia. V. Dacia.

S.

Salaria — via 7, 15. cuius nomen inde ductum erat, quod olim illa sal in Sabinos portabatur. Plinius 31, 41. s. 7.

Salonae — 9, 27. f. Dalmatiae (6, 4.) urbs clarissima, ubi h. Spalatro.

Sardica — 9, 22. in Dacia, quae hodie putatur esse Sophia in Bulgaria; incolis Triaditza.

Sarmatae — 7, 23. Europaei ad Vistulam fl. in Polonia.

Saxones — 9, 21. sub Diocletiano Francis finitimi tenuerunt Saxoniae inferioris oram maritimam.

Scordisci — 4, 24. Thraciae populus.

Scrinium — Scrinia erant loculi, in quibus acta principum, quae ad ius pertinebant, asservabantur, erantque quatuor, memoriae, epistolarum, libellorum, dispositionum. Qui iis erant praepositi, magistri dicebantur. Talis Ulpianus 8, 23.

Sena — 3. 18. Piceni urbs. H. Sinigaglia.

Senoni — 10, 12. Senonis vim vitae attulit, ubi explicant in Senonum urbe, h. Sens. Populus erat Galliae Lugdunensis, usitatiori forma Senones. Tum vero dicitur, ut Santones et Santoni. Forte tamen ipsum etiam fuit urbis primariae nomen, quod in Gallia claris urbibus haud paucis contigit, ut gentis nomine censerentur. Cf. supra Catalauni.

Sequani — antea Helvetii, 6, 17. Ita quidem Eutropius; sed falso. Nempe utrumque populum dirimebat Iura, mons altissimus, uti constat ex Caesare de B. G. 1, 2.

Serapeum — 7, 23. Serapidis templum, Deae Aegyptiorum.

Singara — 10, 10. Mesopotamiae urbs ad Tigrim. H. Sinian.

Sirmium — 9, 17. Pannoniae inferioris oppidum, h. Sirmia.

Sophene — 6, 13. Armeniae regio versus Commagenen Syriae,

Speculatores — 9, 25. militum genus in legionibus et cohortibus praetorianis, qui speculandis, explorandis consiliis, itineribus hostium tribunoque renuntiandis inserviebant, ab Antonio instituti. V. Appian. de B. Civ. 5, 132.

Strata vetus — sc. via 9, 15.

Suessa Pometia — 1, 8. Volscorum urbs in Italia.

Suevi — 8, 13. Populus Sueviae in interiori Germania olim versus occidentem ad Albim, versus septentrionem ad Oceanum, Vistulam versus orientem et Danubium versus meridiem, in quo tractu varie sunt vagati.

Sum — vid. esse.

Supra — mare 1, 5. i. e. ad mare. Sic 9, 18. supra Tigridem, ubi alii super.

T.

Tarsus — 10, 4. Ciliciae urbs, Paulli natalibus illustrata. H. Tarso.

Tauromenitani — 2, 19. a Tauromenio, Siciliae urbe, h. Taormina, dicti.

Taxare — 9, 19. pro reprehendere, urgere acrius.

Tectorium — 10, 18. illinimentum parietis, unde tectores dicuntur apud Varron. de re rust. 1, 57. in.

Tertius — pro tres, uti fit passim. V. alter.

Teutones — 5, 1. 2. populus vagus, qui ex sinu Codano s. maris Baltici insulis, ubi Mela 3, 3. f.

ponit, ad Rhenum inferiorem diversa via migrarunt, eoque traiecto in Galliam penetrarunt.

Thaiphali — 8, 2. Visigothorum populus, qui per Daciam ultra Istrum in Romanorum fines irrupit.

Theruingi — 8, 2. Itidem Visigothorum populus in Dacia Traiani.

Tranquillitas — praef. in compellationibus imperatorum. Vid. mansuetudo.

Trebia — amnis 3, 9. Italiae, h. Trebia, prope Placentiam (Piacenza), qui in Padum (Po) exoneratur.

Tuscia — 1, 11. recentioris aevi, antiquioris Etruria.

Tusculum — 1, 11. Latinorum urbs.

V.

Vandali — 8, 13. interioris Germaniae populus, in quorum montibus Albim oriri scribit Dio 55, 1.

Vastare — ad homines refertur 6, 8. uti κορθεῖν passim in Graecis.

Vecta — 7, 19. insula Britanniae proxima, h. Wight.

Via — deest in adiectivis, veluti 9, 15. strata vetus; 7, 15. Salaria, Nomentana; plene 7, 16. Aurelia via.

Viminacium — 9, 20. Moesiae superioris urbs.

Vindelici — 7, 9. populus in Bavaria, Tyroli.

X.

Xerxes — 8, 23. Persarum rex Aurelii Alexandri tempore, quem alii Artaxerxem etiam vocant.

miscet, etsi in dubitationem aliquoties vocari potest, utrum ipse erraverit, an librariorum manibus corruptus errare cogatur, ut annorum notae docent, ex recensu Catoniano ad lib. 7. c. 10. in margine appositae, cum reliquae deinceps annos post Christum natum indicent. Quando propius ad sua tempora defertur, cum plura ex aliorum sermonibus discere, vel suo ipsius usu et adspectu cognita habere posset, ne tamen sic quidem aequalium scriptorum monumenta neglexit, in imperatorum maxime vitis describendis. Quae subsidia undique conquisita et exposita ita eum adhibuisse apparet, ut, quae consilio ipsius et instituto operi inservirent, remotis levioribus potiora delibaret, breviterque et strictim, ut cognosci facile meliusque teneri possent, attingeret. Consulto tamen ea praeterire, aut leviter tantum innuere videtur, quae vel infeliciter, vel turpiter a Romanis gesta essent, ut eorum memoria, si qua exstaret, obliteraretur, vel ad prudentiam transferretur; contra, quae praeclare dicta, facta et instituta essent, lubenter solet praedicare, ut magnifice de Romanorum virtutibus Orientis maxime populi sentire discerent, cuiusmodi exemplum lib. 2. c. 14. proponit in narratione de Pyrrho. Neque tamen imperatorum dedecora et scelera intacta praeterit, quippe quorum vita, cum esset commemoranda, nihil laudabile contineret. Aperte etiam priscorum Romanorum sapientiam laudat, qui, exactis regibus, ita annuos consules consti-

tuerant, ut ne diuturnitate potestatis insolentiores redderentur, et libere conatus Caesaris castigat, qui oppressa libertate dominationem affectaret. Quae cum digna essent historiae gravitate et fidei sanctitate, tum etiam in conspectu Valentis eiusque auribus dicta generosi animi constantiam declarant, qua illum, gravissimis exemplis salubriter admonitum, ad rectae moderataeque vitae rationem excitaret. Ita si qua clades illata, vel iniquum foedus necessitate expressum erat, facta prisci moris comparatione, quomodo ea vitari et reparari potuissent, edocet, veluti (10, 17.) in Ioviani vita.

In ipsa rerum narratione annorum seriem ita sequitur, ut libera re publica aut consules, aut urbis conditae annos memoret, etsi et hic, sive librariorum culpa, sive sua ipsius negligentia a vera ratione passim aberrat, vel vagus incerta lege fertur temporumque notas disiicit, uti in formulis eodem tempore, per id tempus, post eum passim observatur. Quae sub regibus et imperatoribus facta sunt, ad ipsorum vitas collecta ponit et uno conspectu exhibet.

Usus autem est oratione, quae decebat maxime, tenui, aperta et perspicua, sic ut detracto omni fere cultu ornatuque ambitioso sine verborum numerosiore mensura, periodorum artificiosa structura contextarumque sententiarum productione res sin-

gulas seorsum exponeret, parvisque spatiis distinctas oculis obiiceret. Quod si vero ipsa verba verborumque formulas intueamur, occurrunt utique, quae melior aetas aut plane ignoravit, aut alio sensu frequentavit, qualia sunt ex multis dubietas, medietas, nimietas, remandare, exosus passive, genitura, mereri pro consequi, exsequiae, implere certamen, pati naufragium, aliaque, quae singulatim notanda videantur, et clavis annexa recensebit. Ex praefatione revocari huc potest, quod in honorum titulis, Valentem allocutus, abstracta pro concretis ponit. Ex quibus quidem apparet, non tam elocutionis elegantiam in nostro esse spectandam, quam narrationis tenuem simplicitatem et perspicuam brevitatem et, quae obversentur Latinis auribus molesta, eorum excusationem ex saeculi corruptione esse repetendam.

De aliis libris, quos eum scripsisse Suidas affirmat, cum temporis iniuria perierint, nihil certi afferri potest, etsi luculentum et laudabile eruditionis honestae et liberalis testimonium exhibent.

Si quid vero de eius natura, institutis et moribus statuendum sit, nulla fere, aut tam levia eorum exstant vestigia ab aliis auctoribus expressa, ut ex eius hoc libro erui omnia et concludi debeant. Ita vero vir ille fuit doctrinarum, historiae maxime, studio deditus, qui, etsi bellorum motibus iactare-

tur, atque in imperatorum conspectu et muneribus publicis versaretur, ita tamen residui otii tempora descripsit, ut frugifera bonorum auctorum lectione laboris molestias exhilararet. Neque id obscure fecit, sed documentis editis publice declaravit, itaque ipsi etiam imperatori Valenti probavit, ut eum potissimum eligeret, a quo Romanae historiae scientiam percipere cuperet. Cuius quidem demandati negotii partibus quam perite et apte defunctus fuerit, quam diligenter gravissima quaevis selegerit, quam caute opportuneque monuerit, ad metamque propositam omnia direxerit, et supra expositum est, et ipsius libri lectio comprobat. Tum sensus animi, si quidem ex operibus hominum iudicari possunt, eos prodidit, ut satis appareat, fuisse honestos, mores ipsos graves et castos. Libere enim aliorum vitia castigat, flagitia, foeda in primis, intra verecundiae fines exagitat, virtutes effert, disciplinae severitatem probat, et omnino ex magna rerum congerie eas depromit, quae mentem utiliter locupletent, animumque ad honestatis et probitatis amorem excitent.

